A black and white close-up photograph of a child's face. The child's eyes are closed, and their expression is neutral. A piece of white adhesive bandage is stuck to the left side of their face, partially covering their cheek and the corner of their eye. The child is wearing a grey, ribbed sweater. The background is dark and out of focus.

ПРОЦЕДУРИ ЗА ПОСТАПУВАЊЕ СО ДЕТЕ - ЖРТВА

декември, 2014

Издавач: СППМД - Кавадарци

За издавачот: Петре Мркев

Автори:

проф.д-р Лазар Нанев

доц.д-р Јован Илиевски

Лилјана Јаковчевска

Соработник: доц.д-р Олга Ѓуркова Кошевалиска

Печати: Европа 92 Кочани

Тираж: 800 примероци

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

341.23.14-053.2(497.7)

342.7-053.2(497.7)

364.63-053.2(497.7)

ПРОЦЕДУРИ за постапување со дете - жртва. - Кавадарци : Совет за превентива против малолетничка деликвенција СППМД, 2014. - 119 стр. ; 24 см

ISBN 978-9989-9968-8-7

а) Деца, жртви на насилство - Процедури за постапување - Македонија б) Права на детето - Македонија

COBISS.MK-ID 97750538

ПРОЦЕДУРИ ЗА ПОСТАПУВАЊЕ СО ДЕТЕ - ЖРТВА

Изработено со техничка и финансиска поддршка на Детскиот фонд на Обединети Нации (УНИЦЕФ).

Гледиштата изнесени во овој извештај им припаѓаат на авторите и не мора да се совпаѓаат со политиките и гледиштата на УНИЦЕФ. Текстот не е лекториран според уредувачките стандарди на УНИЦЕФ.

СОДРЖИНА

ПРВ ДЕЛ

1	ВОВЕД	9
2	ОСНОВНИ ЦЕЛИ НА ПРОЦЕДУРИТЕ	13
3	ДЕФИНИРАЊЕ НА ПОИМОТ ЖРТВА И НА ПОИМОТ ДЕТЕ-ЖРТВА ОД НАСИЛСТВО ИЛИ ОД КРИВИЧНО ДЕЛО	17
4	ЗНАЧЕЊЕ НА ПОИМИ	23
5	ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ И ПРАВА РЕЛЕВАНТНИ ЗА ЗАШТИТА НА ДЕЦА-ЖРТВИ НА КРИВИЧНИ ДЕЛА	27
6	ПОСТАПКА ПРЕД ПОЛИЦИЈА	35
7	ПОСТАПКА ПРЕД ЈАВЕН ОБВИНИТЕЛ	51
8	ПОСТАПКА ПРЕД СУД	75
9	АНЕКС 1 - МЕЃУНАРОДНИ И РЕГИОНАЛНИ СТАНДАРДИ РЕЛЕВАНТНИ ЗА ЗАШТИТА НА ДЕЦА-ЖРТВИ	107

ВТОР ДЕЛ

10	ЛИСТИ НА ЧЕКОРИ ЗА ПОСТАПУВАЊЕ СО ДЕТЕ-ЖРТВА ЗА ПОЛИЦИЈАТА И ЈАВЕН ОБВИНИТЕЛ	113

ПРВ ДЕЛ

ВОВЕД

Република Македонија ја има ратификувано Конвенцијата за правото на детето и со тоа презеде обврска да се грижи за нејзино остварување, односно да ги штити правата на децата и да ја унапредува нивната состојба. Меѓутоа, тоа не е обврска само на државата, тоа е обврска на поединците, кои низ секојдневните постапки може да покажат дека ги признаваат и почитуваат правата што децата ги имаат.

Конвенцијата за правата на детето во чл. 39 пропишува обврска дека државата ги презема сите соодветни мерки за подобро физичко и психичко закрепнување и за социјална реинтеграција на детето, кое е жртва на некој облик на занемарување, експлоатација, злоупотреба, мачење или некој друг облик на свирепо, нехумано или понижувачко постапување или казнување или оружени судири. Таквото закрепнување и реинтеграција се одвиваат во средината што ги поттикнува здравјето, самопочитувањето и достоинството на детето.

Сите облици на насилство, злоставување, злоупотреба или занемарување со кои се загрозува или нарушува физичкиот, психичкиот или интегритетот на детето претставуваат повреда на едно од основните човекови права, кое Конвенцијата го има подигнато на ниво на принцип односно начело, а тоа е правото на живот, опстанок и развој.

Процедурите се креирани и поради тоа што денес голем број деца страдаат поради криминал и злоупотреба на моќ, поради тоа што правата на тие деца не се соодветно

препознаени, поради тоа што можат да бидат изложени на дополнителни тешкотии кога помагаат во правниот процес, дотолку повеќе што децата се ранливи и имаат потреба од посебна заштита која одговара на нивната возраст, нивото на зрелост и индивидуалните посебни потреби, со што би се спречила виктимизацијата на децата.

Неоспорно е дека учеството на деца-жртви од насилство или од кривични дела во постапките на правосудство е од суштинска важност за ефикасно процесуирање на обвиненијата за кривичните дела, вклучувајќи ги и случаите на сексуална експлоатација на децата, трговија со деца и други облици на транснационален организиран криминален каде што децата се често единствени сведоци.

Факт е дека на децата-жртви на насилство или на кривични дела им се потребни посебна заштита, асистенција и поддршка која одговара на нивната возраст, зрелост и индивидуалните посебни потреби, за да се спречи дополнителна виктимизација како резултат на учеството во процесот на кривичното правосудство.

Поради тоа, императивна е обврската за специјализираност во постапките што се водат за кривични дела во кои децата се жртви на насилство или кривични дела, односно надлежните органи можат да постапуваат само доколку поседуваат соодветно образование, посебни знаења и искуства од областа на правата на детето и кривично-правната заштита на децата-жртви.

Меѓународните стандарди пропишуваат одредени минимални гаранции кои мора да ги има во секое национално законодавство, за да биде гарантирана заштитата на децата-жртви на насилство или на кривични дела.

Во таа смисла, овие стандарди го предвидуваат следново:

- испитувањето и другите форми на истражување треба да ги спроведат обучени професионалци кои се однесуваат со почит кон детето;
- сите контакти со детето-жртва треба да се спроведат во соодветна околина на начин што ги задоволува специјалните потреби на детето, и тоа на јазик што детето го користи и разбира за да се подобри можноста за учество на детето;
- децата-жртви и сведоци, нивните родители или старатели, од својот прв контакт со правниот систем, треба да бидат навремено и соодветно информирани за своите права;
- треба да се постават мерки за да се ограничи непотребниот контакт помеѓу детето и правниот систем, како што е ограничување на бројот на испитувања со дете и користење на видео запис за сведоштвото;
- децата-жртви треба да имаат право на правен лек, како што е утврдено во националното законодавство, за целосна реинтеграција и закрепнување;
- децата-жртви треба да имаат пристап до услуги за помош и поддршка, како што се финансиски, правни, советодавни, здравствени, социјални и образовни услуги, услуги за физичко и физиолошко закрепнување и сите други услуги потребни за реинтеграција на децата преку владини, доброволни или други организации;
- треба да се поттикнат формирањето, зајакнувањето и проширувањето на националните фондови за компензација за жртвите;

ОСНОВНИ ЦЕЛИ НА ПРОЦЕДУРИТЕ

Процедурите се направени да ги почитуваат основните принципи од кои произлегуваат сите членови на Конвенцијата за правата на детето, и тоа:

- недискриминација;
- најдобрите интереси на детето;
- право на живот, опстанок и развој;
- право на учество (партиципација во донесување на сите одлуки што се од негово значење).

Процедурите се однесуваат на сите деца-жртви без дискриминација, односно без обзир на семејниот статус, етничкото потекло, кривично-правниот статус и која било друга социјална или индивидуална карактеристика (раса, боја на кожата, пол, јазик, вероисповед, националност, ментална, физичка или друга специфичност на малолетното лице и неговото семејство или членови на семејството).

Донесувањето на процедурите треба да придонесе за обезбедување на заштитата на интегритетот и најдобрите интереси на детето.

Процедурите треба да придонесат за афирмацијата на правата на децата (давање на сите потребни известувања), за изразување сопствено мислење во сите постапки кои се однесуваат на детето, на начин што одговара на возраста на детето и разбирање на состојбата во која тие се наоѓаат.

Процедурите промовираат создавање на посебна околина за разговор со децата-жртви, односно посебни простории за испитување-разговор со дете-жртва, преку користење на современи визуелно-тонски средства, односно технички средства за комуникација. Целта е процедурите да претставуваат еден сеопфатен водич со упатства за најразличните професии или институции во областа на „правда за деца“, но и да се подобри компетентноста на професионалците кои постапуваат со деца-жртви и да се зголеми чувствителноста на овие професионалци.

Овие процедури се први во серијата од насоки и документи за деца-жртви и имаат за цел да се постават стандарди на практика, со што значително ќе се подобри квалитетот на услугите за децата-жртви, но истовремено и ќе се преземат како репер за секоја организација или лица што се вклучени во системот „правда за децата“.

Овие процедури треба да овозможат:

- да се придонесе во унапредувањето на благосостојбата на децата, преку оневозможување на насилството и да се намали ефектот од секундарната виктимизација во кривичната постапка;
- да придонесе во обезбедувањето дека сите преземени мерки, дејствија и активности и донесени одлуки во текот на кривичната постапка ќе бидат во најдобрите интереси на детето;
- да овозможи воспоставување ефикасни и единствени процедури, кои ќе обезбедат постојана забрзана и координирана постапка, која ќе ги штити децата-жртви од понатамошна виктимизација и ќе им обезбеди соодветна помош;
- да придонесе во остварување на ефикасен проток на информации помеѓу организациските единици во министерствата и другите државни органи и служби, вклучени во процесот на заштита на децата-жртви;
- да ги препознаат и оформат знаењата на професионалците за целокупната национална и меѓународна релевантна регулатива за децата, кои се јавуваат како жртви на насилство или на кривични дела;
- да ги истакнат мерките на помош и заштита, кои можат да се користат во секоја фаза на постапката, а со цел да се намалат или да се елиминираат штетните ефекти на насилството или кривичното дело врз детето-жртва и добивање сознанија за најсоодветната мерка која треба да ја примените, која би дала најдобар резултат со најмало ограничување или суспендирање на засегнатите права на жртвата;
- да им помогнат и да ги насочат за тоа кои права им припаѓаат на децата-жртви на насилство или кривични дела, а особено кои права им припаѓаат во постапката за обесштетување;
- да примени методи и техники на разговор со дете-жртва, кои се најсоодветни во постапката на испитување на дете-жртва на насилство или кривично дело, а со цел да се избегне дополнителна виктимизација или искривување на настанот што би довело до негово поинакво доживување и преживување;

- да се запознаете со најдобрите техники со кои кривично-правниот настан што го има преживеано детето, при првичното испитување, ќе успеете да го ставите во „карантин“, а воедно да се стекнете со најмногу информации;
- да се промовира создавање посебна околина за разговор со деца-жртви, односно посебни простории за испитување-разговор со дете-жртва преку користење на современи визуелно-тонски средства, односно технички средства за комуникација.

ДЕФИНИРАЊЕ НА ПОИМОТ ЖРТВА И НА ПОИМОТ ДЕТЕ–ЖРТВА НА НАСИЛСТВО ИЛИ КРИВИЧНО ДЕЛО

ДЕФИНИЦИЈА ЗА ЖРТВА во меѓународното право

Жртва означува секое физичко лице кое претрпело некакво зло, вклучувајќи и психичко и ментално нарушување, емоционално страдање или парична загуба, предизвикани со сторување или несторување (пропуштање), кое го крши кривичниот закон на државата-членка. Терминот „жртва“ исто така ги вклучува, онаму каде што е соодветно, и потесните членови на семејството на жртвата, кои се во зависност од директната жртва.

Совет на Европа, Препорака Rec (2006) 8, Комитет на министри до земјите-членки за помош на жртвите на криминал

Поимот „жртва“ во националното кривично законодавство е дефиниран повеќекратно.

А. ЗАКОН ЗА ПРАВДА ЗА ДЕЦАТА

Дете-жртва е секое дете на возраст до 18 години, кое претрпело штета, вклучувајќи физичка или ментална повреда, емотивно страдање, материјална загуба или друга повреда или загрозување на правата и интересите, како последица на сторено дејствие со закон, предвидено како кривично дело.

Б. КРИВИЧЕН ЗАКОН

Под жртва на кривично дело се подразбира секое лице кое претрпело штета, вклучувајќи физичка или ментална повреда, емотивно страдање, материјална загуба или друга повреда или загрозување на неговите основни слободи и права, како последица на сторено кривично дело. **Под дете како жртва** на кривично дело се подразбира малолетно лице до 18 години.

В. ЗАКОН ЗА КРИВИЧНА ПОСТАПКА

Жртва на кривично дело е секое лице кое претрпело штета, вклучувајќи физичка или ментална повреда, емотивно страдање, материјална загуба или друга повреда или загрозување на неговите права и интереси, како последица на сторено кривично дело.

Права на жртвата /чл. 53 од ЗКП/

Жртвата на кривично дело ги има следниве права: 1) да учествува во кривичната постапка како оштетен со приклучување кон кривичниот прогон или за остварување на имотно-правното барање за штета; 2) на посебна грижа и внимание од страна на органите и субјектите кои учествуваат во кривичната постапка и 3) на делотворна психолошка и друга стручна помош и поддршка од страна на органи, установи и организации за помош на жртви на кривични дела.

Полицијата, јавниот обвинител и судот постапуваат со посебна грижа спрема жртвите на кривични дела, давајќи им поуки од ставот (1) на овој член и членовите 54 и 55 од овој закон и се грижат за нивните интереси при донесувањето на одлуки за кривично гонење против обвинетиот, односно при преземањето на дејствија во кривичната постапка во која жртвата мора лично да присуствува, за што се составува службена белешка или записник.

Во согласност со посебните прописи, жртвата на кривично дело за кое е пропишана казна затвор од најмалку четири години има право на:

- 1) советник на товар на буџетските средства пред давањето на исказ, односно изјава или поднесување на имотноправно барање, ако има тешки психофизички оштетувања или потешки последици од кривичното дело и
- 2) надоместок на материјална и нематеријална штета од државен фонд под услови и на начин пропишани со посебен закон, доколку надоместокот на штета не може да се обезбеди од осудениот.

Посебни права на ранливи категории жртви: /чл. 54 од ЗКП/

Жртвите имаат право на посебни мерки на процесна заштита при давањето на исказ и испитувањето во сите фази на постапката, ако:

- 1) во време на давањето на исказот се на возраст под 18 години;
- 2) со давањето на исказ или одговор на определено прашање би се изложиле себеси или блиско лице на сериозна опасност по животот, здравјето или физичкиот интегритет (загрозени жртви) и

- 3) *поради возраста*, природата и последиците на кривичното дело, физичкиот или психичкиот инвалидитет или друга значајна здравствена состојба, општественото и културното минато, семејните околности, религиозните уверувања и етничката припадност на жртвата, однесувањето на обвинетиот, членовите на семејството или пријателите на обвинетиот кон жртвата би имало штетни последици врз нивното психичко или физичко здравје или негативно ќе влијае врз квалитетот на дадениот исказ (особено чувствителни жртви).

Посебните мерки на процесна заштита ги определува судот по предлог на јавниот обвинител или на жртвата (кога е дете, може и по барање на родителот или старателот) или по сопствена оценка кога е потребно да се заштитат загрозените и особено чувствителните жртви.

При одлучувањето за определување на посебните мерки за процесна заштита од ставот (2) на овој член, судот мора да ја земе предвид волјата на жртвата.

Судот мора да определи посебна мерка на процесна заштита во случаите од ставот (1) точка 1 на овој член, и тоа:

- 1) кога детето-жртва има потреба од посебна грижа и заштита или
- 2) кога детето е жртва на трговија со луѓе, насилство или сексуална злоупотреба.

Во случаите од ставот (4) на овој член, судот мора да определи поединечно или заедно со друга посебна мерка на заштита, видео и тонски запис на исказот и испитувањето на детето за да се користи како доказ во постапката. Во исклучителни случаи, поради нови околности на случајот, судот може да нареди повторно испитување на детето-жртва најмногу уште еднаш преку користење на технички средства за комуникација.

Спроведувањето на посебните мерки на процесната заштита на децата-жртви е уредено со посебен закон.

Посебни права на жртвите на кривични дела против половата слобода и половиот морал, човечноста и меѓународното право /чл. 55 од ЗКП/

Жртвата на кривични дела против половата слобода и половиот морал, човечноста и меѓународното право, покрај правата од членот 53 на овој закон, ги има и следниве права:

- 1) пред испитувањето да разговара со бесплатен советник или со полномошник, доколку во постапката учествува како оштетен;
- 2) да биде испитувана од лице од ист пол во полицијата и во јавното обвинителство;
- 3) да не одговори на прашања што се однесуваат на личниот живот на жртвата, а не се поврзани со кривичното дело;
- 4) да бара испитување со помош на визуелно-тонски средства на начин определен со овој закон и
- 5) да бара исклучување на јавноста на главната расправа.

Судот, јавното обвинителство и полицијата се должни да ја поучат жртвата за нејзините права од ставот (1) на овој член, најдоцна пред нејзиното прво испитување, за што составуваат службена белешка или записник.

Жртва што не е известена за своето право во постапката да учествува како оштетена /чл. 56 од ЗКП/

Жртвата што не е известена за своето право во постапката да учествува како оштетена има право да се пријави пред полицијата или јавното обвинителство како оштетена до поднесување на обвинението, а пред судот до завршување на главната расправа.

Пријавата на жртвата како оштетена ќе се отфрли ако е очигледно дека е неоправдана или е дадена со задоцнување.

4

ЗНАЧЕЊЕ НА ПОИМИТЕ

А. ДЕТЕ

Меѓународните стандарди посочуваат дека дете е кое било лице на возраст помала од 18 години.

„Детето е човечко суштество кое нема навршено осумнаесет години на животот, ако врз основа на законот кој се однесува на детето, полнолетноста не се добива порано.“
(Конвенција на ОН за правата на детето, 1989; Насоки на Советот на Европа за правда по мерка на децата, 2010)

Б. ДЕЦА-ЖРТВИ И СВЕДОЦИ

Значи, тоа се деца и адолесценти под 18-годишна возраст, кои се жртви на криминал или сведоци на кривично дело, без оглед на нивната улога во прекршокот или во гонењето на наводниот престапник или група престапници.

В. ПРОФЕСИОНАЛЦИ

Се однесува на лицата што, во контекст на нивната работа, се во контакт со децата-жртви и сведоци на кривично дело или се одговорни за справување со потребите на децата во правниот систем и за кои се применуваат овие Насоки.

Овде може да се вклучени, но не е ограничено, следниве лица: адвокати и лица за поддршка на детето и жртвата; практичари од службите за детска заштита; кадарот од агенциите за социјална грижа, обвинители и онаму каде што е соодветно, адвокати на одбраната; дипломатски и конзуларен персонал; персонал од програмата за семејно насилство; судии; персонал од судот; службени лица што го спроведуваат законот; медицински професионалци и професионалци за ментално здравје; како и социјални работници.

Г. ПРАВЕН ПРОЦЕС

Опфаќа откривање на кривичното дело, подготвување на жалбата, истрага, гонење и судење и постапки по судењето, без оглед дали случајот е воден во национален, меѓународен или регионален кривично-правен систем за возрасни или малолетни лица, или во обичен или неформален правен систем.

Д. ВНИМАТЕЛНО КОН ДЕЦАТА

Означува пристап што го балансира правото на детето на заштита и што ги зема предвид индивидуалните потреби и ставови на детето.

Ѓ. СЕКУНДАРНА ВИКТИМИЗАЦИЈА

Од особена важност за упатствата е и дефиницијата „секундарна виктимизација“ за значењето на поимот. За целите на прирачникот ја применуваме дефиницијата на ОН:

„Секундарната виктимизација се однесува на понатамошната виктимизација што не се појавила како директен резултат на кривичното дело, туку преку постапување со жртвата од страна на институциите и/или поединците. На пример, може да се појави кога жртвата се присеќава на настаните, при сведочење во судот или во присуство на сторителот“.

Е. ПРАВДА ЗА ДЕЦА

Концептот на „правда за деца“ ги опфаќа децата што дошле во судир со законот (односно деца што биле посочени, обвинети или препознаени како прекршители на кривичниот закон), децата што се нашле во улога на жртви или сведоци на криминал, како и децата во ризик од вклучување во кривично-правниот систем (дали поради социјалната положба или бидејќи направиле дело што би се сметало за криминал доколку би биле на возраст на кривична одговорност).

Може да се каже дека ова е сеопфатен концепт, во полза на најдобрите интереси на сите деца што дошле во контакт со правниот и другите релевантни системи. Тој вклучува различни аспекти, како што се: превенцијата, диверзијата, рехабилитацијата, услугите на давање помош и поддршка и мерките на заштита.

Концептот на правда за деца се разликува од терминот „малолетничка правда“, затоа што не ги опфаќа само децата што дошле во судир со законот, туку сите деца што се во допир со законот, на пример, деца-жртви и деца-сведоци. Постапките на правосудниот процес низ кои минува дете во судир со законот се прикажани подолу.

5

ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ И ПРАВА РЕЛЕВАНТНИ ЗА ЗАШТИТАТА НА ДЕЦА-ЖРТВИ НА КРИВИЧНИ ДЕЛА

1. НАЧЕЛО НА НАЈДОБАР ИНТЕРЕС НА ДЕТЕТО

„НАЈДОБРИОТ ИНТЕРЕС НА ДЕТЕТО“ СЕКОГАШ ТРЕБА ДА БИДЕ НАЧЕЛО ШТО ЌЕ ВЕ ВОДИ ПРИ ДОНЕСУВАЊЕ НА ОДЛУКИ ЗА ДЕЦАТА

Секое дете има право неговите **најдобри интереси** да бидат од примарна важност во сите одлуки што го засегаат, вклучувајќи го правото на заштита од секоја форма на непријатност, злоупотреба или запоставување.

Конвенцијата за правата на детето во членот 3 го прокламира овој принцип на **најдобрите интереси на детето**, давајќи му важност на стожерно начело кое треба да биде имплементирано во сите документи и инструменти кои ги засегаат децата.

Во таа смисла, сите активности што се однесуваат на децата, интересите на детето, се од примарно значење, без оглед на тоа дали ги спроведуваат јавните или приватните институции за социјална заштита, судовите, административните органи или законодавните тела.

2. ПРАВОТО НА ЦЕЛОСНО УЧЕСТВО НА ДЕТЕТО ВО ПОСТАПКАТА

Возраста не треба да биде пречка за **правото на целосно учество** на детето во постапката. Секое дете треба да се третира како способен сведок, а неговото сведоштво не треба да се претпоставува за неважечко само поради возраста на детето, сè додека неговата возраст и зрелост овозможуваат давање на разбирливо и веродостојно сведоштво, со или без комуникациски помагала и/или друга помош.

3. СЛОБОДНО ИЗРАЗУВАЊЕ НА НЕГОВИТЕ ПОГЛЕДИ

Секое дете има право слободно да ги **изрази своите погледи**, мислења и грижи со сопствени зборови и тие соодветно да бидат земени предвид.

Доколку е невозможно да се излезе во пресрет на погледите и грижите на децата, на детето треба да му се објаснат причините зошто е тоа така .

Г. ЗАШТИТА НА ПРИВАТНОСТА

На децата-жртви и сведоци треба да им биде заштитена **приватноста** како прашање од примарна важност. Треба да се преземат мерки за да се заштити идентитетот на детето од јавноста.

4. НАЧЕЛО НА ЗАБРАНА ЗА ДИСКРИМИНАЦИЈА

Согласно со ова начело, судот и другите институции во примената на овој закон ги почитуваат и обезбедуваат правата на детето-жртва без никаква дискриминација, без оглед на полот, расата, бојата на кожата, родот, припадноста на маргинализирана група, етничката припадност, јазикот, државјанството, социјалното потекло, религијата или верското уверување, други видови уверувања, образованието, политичката припадност, личниот или општествениот статус, менталната и телесната попреченост, возраста, семејната или брачната состојба, имотниот статус, здравствената состојба или кој било друг основ кој е предвиден со закон или со ратификуван меѓународен договор, на родителите/от, односно старателите/от или на членовите на семејството на детето.

Исто така, судот и другите институции при примената на Законот за правда за децата ги преземаат сите потребни мерки за обезбедување на заштита на детето од сите видови дискриминација.

Секое дете треба да се третира **фер и рамноправно**. Во одредени случаи, ќе треба да бидат воспоставени специјални служби, за заштита и исполнување на правата на децата.

5. НАЧЕЛО НА СПЕЦИЈАЛИЗИРАНост НА НАДЛЕЖНИТЕ ОРГАНИ ВО ПОСТАПКАТА

Професионалното образование, обуката во рамките на службата, курсевите за обновување на знаењето и други соодветни начини на инструкција треба максимално да се користат, со цел да се воспостави и одржува потребното професионално ниво на компетентност на сите органи и тела што имаат улога во постапката со деца.

Согласно со Законот за правда за децата, судовите што се надлежни во постапката против деца се специјализирани. Специјализираните судски оддели за криминалитетот на децата се формирани во основните судови со проширена надлежност, а ги сочинуваат: судии за деца, совети за деца и советници за деца.

Судијата за деца, јавниот обвинител, адвокатот и овластените службени лица од Министерството за внатрешни работи најмалку пет дена во текот на годината следат специјализирана обука за правда за деца во земјата или во странство. Советот за деца во основниот суд е составен од судија за деца и двајца судии-поротници. Покрај горенаведените органи, како специјализирани се јавуваат и судиите-поротници кои се избираат од редот на просветни работници, психолози, педагози, социјални работници и други лица, кои имаат искуство во воспитанието и образованието на младите.

Особено специјализираноста доаѓа до израз во надлежноста на другите органи, кои не се јавуваат како субјект на кривичната постапка против полнолетни лица. Тука ќе го наведеме и центарот за социјални работи, кој е специјализиран орган во постапката и има значителни ингеренции во неа.

Ваквата специјализираност не се бара во постапката против полнолетни лица, но во случаите кога како жртва ќе се јави дете, Законот за правда за децата упатува на задолжителна специјализираност на судовите, што е сосема оправдано од причини што детето-жртва е најранлива категорија!

6. НАЧЕЛО НА ЗАБРАНА НА ТОРТУРА, СУРОВО И НЕЧОВЕЧКО ОДНЕСУВАЊЕ

Ова начело, исто така, претставува стожерно начело, гарантирано со бројните меѓународни документи, од кои како стожерна се јавува Европската конвенција за човекови права. Исто така, ова право е гарантирано и со Уставот на РМ.

Согласно со ова начело, ниту едно дете не смее да биде изложено на мачење или други свирепи нечовечки или понижувачки постапки или санкции. Детето секогаш има право на засилена заштита од мачење или други свирепи нечовечки или понижувачки постапки или санкции.

Професионалците треба да преземат мерки за **спречување на непријатности за време на процесот на откривање, истрага и гонење**, вклучувајќи и потенцијално заплашување, одмазди или секундарна виктимизација.

7. СПЕЦИЈАЛИЗАЦИЈА ЗА ВОДЕЊЕ НА РАЗГОВОР

Интервјуата, испитувањата и другите форми на истражување треба да ги спроведат **обучени професионалци** кои се однесуваат со почит кон детето.

8. ПРАВО НА СООДВЕТНА ОКОЛИНА И ПРОСТОРИЈА ЗА РАЗГОВОР

Сите контакти треба да се спроведат **во соодветна околина на начин** што ги задоволува специјалните потреби на детето, и тоа на јазик што детето го користи и разбира за да се подобри можноста за учество на детето.

9. ПРАВО ДА СЕ БИДЕ ИНФОРМИРАН

Деца-жртви и сведоци, нивните родители или старатели и законски претставници, од својот прв контакт со правниот систем, треба да бидат навремено и соодветно **информирани** за своите права до можниот и соодветен степен, меѓу другото и за:

- достапност до здравствени, психолошки, социјални и други релевантни служби, како и средства за пристап до таквите служби, заедно со правна или друг вид советодавна поддршка или застапување, компензација и итна финансиска поддршка, каде што е применливо;
- постапките за кривично-правниот процес за возрасни и малолетни лица, вклучувајќи ја и улогата на децата-жртви или сведоци, значењето, времето и видот на сведочењето, како и начините на кои „испрашувањето“ ќе биде спроведено во текот на истрагата и судењето;
- постојните механизми за поддршка на детето кога поднесува жалба и учествува во истрагата и судската постапка;
- специфичните места и време на сослушувањата и други релевантни настани;
- достапност на мерки за заштита;
- постојните механизми за ревизија на одлуките што влијаат врз децата-жртви и сведоци;
- релевантните права на децата-жртви и сведоци, согласно со Конвенцијата за правата на детето и Декларацијата за основните начела за правда за жртвите на криминал и злоупотреба на моќ.

Дополнително, децата-жртви и сведоци, нивните родители или старатели и законските претставници мора да бидат навремено и соодветно информирани, до можниот и соодветен степен, за:

- напредокот и природата на специфичниот случај, вклучувајќи ги и фаќањето, апсењето и статусот на притворен на обвинетиот и кои било исчекувани промени на тој статус, обвинителната одлука и релевантните случувања по судењето и исходот од случајот;
- постојните можности за стекнување на надоместок на штета од сторителот или од државата преку правниот процес, преку алтернативни граѓански постапки или преку други постапки.

10. ОГРАНИЧУВАЊЕ НА НЕПОТРЕБНИОТ КОНТАКТ ПОМЕЃУ ДЕТЕТО И ПРАВНИОТ СИСТЕМ

Треба да се постават мерки за да се ограничи непотребниот контакт помеѓу детето и правниот систем, како што е ограничување на бројот на интервјуа со дете и користење на видео запис за сведоштвото.

11. ПРАВО НА ПРАВЕН ЛЕК

Децата-жртви имаат право на правен лек, како што е утврдено во националното законодавство, за целосна реинтеграција и закрепнување.

12. ПРАВО НА ЕФИКАСНА ПОМОШ

Децата-жртви и сведоци треба да имаат **пристап до услуги за помош и поддршка**, како што се: финансиски, правни, советодавни, здравствени, социјални и образовни услуги, услуги за физичко и физиолошко закрепнување и сите други услуги потребни за реинтеграција на децата преку владини, доброволни или други организации.

При помагањето на децата-жртви и сведоци, професионалците треба да го направат секој обид да ја координираат поддршката, со цел детето да не биде изложено на прекумерни интервенции.

Децата-жртви и сведоци треба да добијат помош од лицата за поддршка, како што се експертите за деца-жртви/сведоци, почнувајќи од почетниот извештај и продолжувајќи сè додека тие услуги не се веќе потребни.

Професионалците треба да креираат и имплементираат мерки за да им олеснат на децата при сведочењето или давањето докази, за да се подобрат комуникацијата и разбирањето во периодот пред судењето и во текот на судењето. Овие мерки може да вклучуваат:

- (а) експертите за деца-жртви и сведоци треба да се осврнат на посебните потреби на детето;
- (б) лицата за поддршка, вклучувајќи ги и експертите и соодветните членови на семејството, да го придружуваат детето во текот на сведочењето;
- (в) онаму каде што е соодветно, да се именуваат старатели за да ги заштитат правните интереси на детето.

13. ПРАВО НА ЗАШТИТА ОД ТЕШКОТИИ ЗА ВРЕМЕ НА ПРАВНИОТ ПРОЦЕС

Професионалците мора да преземат мерки за спречување на тешкотии за време на процесот на откривање, истрага и гонење, за да се обезбеди почитување на најдобрите интереси и достоинството на децата-жртви и сведоци. Професионалците треба внимателно да пристапат кон децата-жртви и сведоци, за да можат: да обезбедат поддршка за децата-жртви и сведоци, вклучувајќи и придружување на детето во текот на неговата вклученост во правниот процес, кога тоа е во негов најдобар интерес; да обезбедат сигурност за процесот, вклучувајќи и давање јасни очекувања на децата-жртви и сведоци, во однос на тоа што да очекуваат од процесот, со што поголема сигурност.

Учеството на детето во сослушувањата и судењата треба да биде однапред испланирано и треба да се осигура дека судењата ќе се одвиваат штом ќе биде практично, освен доколку одложувањата не се од интерес на детето.

Да се употребат постапки соодветни за работа со деца, вклучувајќи простории за интервју кои се наменети за работа со деца, интердисциплинарни служби за децата-жртви интегрирани на истата локација, изменета средина во судот која го зема предвид детето-сведок, паузи за време на сведочењето на детето, сослушувања закажани во период од денот кој одговара на возраста и зрелоста на детето, соодветен систем за известување, за да се осигури дека детето оди на суд само кога е потребно и други соодветни мерки за олеснување на сведочењето на детето.

Професионалците, исто така, треба да воведат мерки:

за ограничување на бројот на интервјуа: треба да се воведат посебни постапки за собирање на докази од децата-жртви и сведоци, за да се намали бројот на интервјуата, изјавите, сослушувањата и особено, непотребниот контакт со правниот процес, како што е употреба на видео запис;

за осигурување дека **децата-жртви и сведоци се заштитени**, доколку е во согласност со правосудниот систем и со должна почит кон правата на одбрана од вкрстено испрашување од страна на наводниот сторител: кога е потребно, децата-жртви и сведоци треба да бидат интервјуирани и испрашани на суд, да не бидат видени од страна на наводниот сторител и да бидат обезбедени одделни чекалници во судот и приватни простории за интервју;

за осигурување дека децата-жртви и сведоци **се испрашани на начин што е внимателен кон децата и овозможува надзор од страна на судиите**, за олеснување на сведочењето и за да се намали можното заплашување, на пример, со употреба на помагала во сведочењето или именување психолошки експерти.

14. НАЧЕЛО НА ИТНОСТ

Согласно со начелото на итност, секое постапување на судот и на другите институции со дете, во примената на одредбите од овој закон, треба да трае и да биде завршено во разумен рок, што нема да им штети на неговите интереси.

Законот за правда на децата пропишува обврска на судовите и другите органи, кои учествуваат во постапката спрема децата, како и на органите и установите од кои се бараат известувања, извештаи и мислења да постапуваат итно, за да може кривичната постапка спрема децата да заврши во најкраток можен временски рок.

Начелото на итност искористете го во кривичната постапка во која детето се јавува како жртва на кривичното дело. Колку што подолго трае постапката, толку повеќе се виктимизира детето. Долгиот протек на време на исчекување за „правдата да биде сервирана“ може дополнително да го разочара детето и да го направи ранливо, разочарано без доверба кон судот за негова заштита. Овој страв може да предизвика искривување на сликата од кривично-правниот настан со кој детето е виктимизирано. Конечното окончување и казнување на сторителот на кривичното дело се огромно олеснување кое придонесува детето да се чувствува згрижено и заштитено од системот.

Постапката треба да биде итна и кратка, но и ефикасна и со почитување на другите начела и права врз кои е заснована.

15. НАЧЕЛО НА ТАЈНОСТ ИЛИ НАЧЕЛО НА ГОЛЕМА ПРОЦЕСНА ДИСКРЕЦИЈА

Судот и другите органи што учествуваат во постапката се должни да обезбедат заштита на приватноста на детето и на неговото семејство. Кога му се суди на дете, секогаш се исклучува јавноста. Истото правило важи и кога детето е жртва на кривично дело и тогаш јавноста се исклучува кога детето го дава својот исказ. Полниот публицитет на кривичната постапка во која детето се јавува како жртва на кривично дело би бил контрапродуктивен за интересите на детето.

Покрај горенаведеното, предупредете ги новинарите, согласно со новинарската етика, да не известуваат детали од постапката кои би биле во спротивност со интересите на детето-жртва на кривично дело. Колку и да е предметот од интерес за јавноста, сепак детето-жртва е од првичен интерес и во никој случај тоа не смее дополнително да се виктимизира, етикетира и изложува на дополнителни предрасуди.

16. ПРАВО НА ОБЕСШТЕТУВАЊЕ

Децата-жртви треба, секогаш кога е можно, да добијат обесштетување за да можат да остварат целосен надоместок, реинтеграција и рехабилитација. Постапките за остварување и извршување на обесштетувањето треба да бидат брзо достапни и чувствителни кон децата.

Обесштетувањето може да вклучува надоместок од сторителот изречен од кривичниот суд, помош од програми за компензација на жртвите спроведени од државата и отштета која треба да се надомести и која е изречена во граѓанска постапка. Онаму каде што е можно, потребен е осврт кон трошоците за социјална и образовна реинтеграција, медицински третман, грижа за менталното здравје и правните услуги. Треба да бидат воведени постапки за да се оствари спроведувањето на налозите за обесштетување и исплата на обесштетувањето пред казните.

17. ПРАВО НА ПОСЕБНИ ПРЕВЕНТИВНИ МЕРКИ

Дополнително на превентивните мерки кои треба да бидат воспоставени за сите деца, потребни се посебни стратегии за децата-жртви и сведоци кои се особено ранливи кон виктимизација или престапништво кои се повторуваат.

Професионалците треба да креираат и имплементираат сеопфатни и посебно изготвени стратегии и интервенции во случаите кога постојат ризици дека децата-жртви може да бидат и понатаму малтретирани. Овие стратегии и интервенции треба да ја земат предвид природата на виктимизацијата, вклучувајќи ја и виктимизацијата поврзана со малтретирање во домот, сексуална експлоатација, злоупотреба во институциите и недозволена трговија. Стратегиите може да ги вклучуваат оние што се засновани врз владини, граѓански иницијативи и иницијативи во соседството.

ПОЛИЦИЈА

СОДРЖИНА

1.	Пријава и упатување	36
2.	Евиденција и документирање	37
3.	Распределба на предметот	38
4.	Процесни правила	38
	– Интервенција на лице место	38
	– Во полициска станица	40
5.	Правила за водење на разговор со дете-жртва	42
6.	Правила за водење на разговор со родителите	45
7.	Насоки за изготвување на кривична пријава	45
8.	Приказ за известување по пријавување во полициска станица	47

Согласно чл. 5 од Законот за полиција, полициските службеници се должни да постапуваат за заштита на животот, личната сигурност и имотот на граѓаните, во спречување на вршење кривични дела и прекршоци, откривање и фаќање на сторителите, како и преземање други мерки за гонење на сторителите на тие дела, определени со закон, како и за другите дела.

Полициските службеници се должни да спроведуваат навремена, темелна и сеопфатна истрага за сите кривични дела во кои како жртва се јавува дете, кои се извршени во рамките на нивната област на надлежност, во согласност со домашното законодавство и меѓународните стандарди за човекови права.

1. ПРИЈАВА И УПАТУВАЊЕ

Пријавувањето се врши кај дежурниот полициски службеник и може да се случи:

- по пријава од семејство,
- по пријава од родител,
- по пријава од старател,
- по пријава од дете-жртва,
- по пријава од сосед,
- по пријава од сведок/очевидец,
- телефонско јавување,
- лично забележување на полициски службеник,
- по пријава од институција,
- по пријава од други правни лица и др.

При пријавувањето на случајот, дежурниот полициски службеник е должен да обезбеди колку што е можно повеќе информации и податоци за случајот, за степенот на ризикот, за неговата итност и сериозност.

Дежурниот полициски службеник треба:

- да го утврди времето на повикот,
- да обезбеди податоци за пријавителот/сторителот/жртвата, за тоа што, каде и кога се случил настанот и дали постои моментална опасност по здравјето и животот на некој,
- да утврди дали некој е повреден и дали има потреба од лекарска помош,
- да утврди дали има оружје и дали постои закана за негова употреба,
- да утврди дали има присуство на деца и дали има потреба од нивно засолнување,

- да направи опис на сторителот (изглед и облека), а во случај на напуштање на самото место, треба да се утврди насоката во која заминал и со што заминал (возило, мотор, пеш итн.).

Полицискиот службеник кој го прима повикот (особено кога пријавувањето е по телефон) треба да настојува комуникацијата да трае што е можно подолго, со цел обезбедување повеќе информации за настанот што се случил, за потребата од неопходна и брза интервенција, со што би можел на најсоодветен начин да реагира на повикот, односно да ги преземе соодветните мерки – упатување на групата за интервенција на местото на настанот поради давање заштита на жртвите и спречување на насилството.

2. ЕВИДЕНЦИЈА И ДОКУМЕНТИРАЊЕ

Сите примени пријави и известувања за дете-жртва се заведуваат во службените евиденции на МВР, и тоа:

- во книгата за дневни настани,
- се составува записник за прием на кривична пријава или записник за пријава на настан,
- евидентирање на интервенции,
- поднесени прекршочни пријави,
- поплаки,
- евидентирање на пријавител, жртва, сторител,
- регистрирање на кривичната пријава и кривичните дела во записникот на аналитика.

Во книгата за дневни настани, задолжително треба да се евидентира пријавениот настан, односно примениот телефонски повик, кој го примил повикот, кој излегол на интервенција, природата на повикот (квалификација), времето на пријавата, генералии за пријавителот, адреса, телефонски број, информации за сторителот, опис на настанот - што се случило, местото на настанот, дали е некој повреден и карактерот на повредата, дали сторителот е приведен или задржан и забелешка – преземени мерки.

Доколку не се работи за итен случај, односно настанот се случил претходниот ден или претходните денови, полицискиот службеник треба да ја информира странката дека по основа на пријавата, странката треба лично да дојде во подрачната полициска станица и да пријави за настанот што се случил.

По однос на пријавата, полициските службеници се должни да ги преземат сите потребни активности и мерки, со цел расчистување на настанот.

Во случај кога пријавител на насилството е дете, а насилството е сторено од неговите родители, полицискиот службеник веднаш треба да ги известат инспекторот по семејно насилство и малолетничка деликвенција и центарот за социјални работи кои се должни веднаш да ги преземат потребните мерки и активности за утврдување на насилството, згрижување на детето-жртва и расчистување на случајот.

3. РАСПРЕДЕЛБА НА ПРЕДМЕТОТ

По пријавувањето на настанот и примената пријава, односно известување за дете-жртва, дежурниот полициски службеник веднаш го известува инспекторот за малолетничка деликвенција, сменоводителот или лицето за прифаќање, кои се должни веднаш, а заради отстранување на непосредна и сериозна опасност по животот и физичкиот интегритет на детето-жртва, да излезат на местото на настанот.

4. ПРОЦЕСНИ ПРАВИЛА

При постапување на полициските службеници со децата-жртви, треба да се води сметка за самиот однос кон децата, за да не се предизвикаат потешки последици од оние што се предизвикани со самото кривично дело.

Последиците од несоодветниот однос не се само во однос на моралниот, психичкиот, па дури и физичкиот интегритет на детето-жртва, туку и во однос на „неупотребливоста“ на исказот како доказ во текот на постапката, со што докажувањето на кривичното дело е оневозможено или во најмала мера, отежнато.

Постапката што се води за кривични дела во кои децата се јавуваат како жртви во сите фази, вклучително и во полициската постапка, е итна.

Интервенција на лице место

Полицијата има обврска по приемот на кривична пријава или добиеното сознание за постоење на основи на сомневање дека е сторено кривично дело за кое се гони по службена должност, без одлагање по писмен пат да го извести јавниот обвинител.

По добивањето пријава или известување дека дете е виктимизирано или, пак, се наоѓа во состојба на неизбежна опасност да биде виктимизирано (на пр. злоупотребувано или експлоатирано), полициските службеници треба веднаш да преземат мерки, но во ниедни околности тоа не смее да биде по истекот на четириесет и осум (48) часа.

Прво, по добиеното сознание дека се случило насилство врз дете, полицијата без одлагање организира итно излегување на местото на настанот, а претставник на полициската станица (дежурен, сменоводител или лице за прифаќање) го известува ЦСР и заедно се излегува на увид.

Второ, пред излегување на самото место на настанот, полициските службеници од страна на дежурниот полицаец треба да побараат и обезбедат основни информации и податоци за настанот што се случил, за тоа што се случило, каде се случило, дали насилникот е агресивен или, пак, дали поседува одреден предмет со кој може да посегне не само по животот на жртвата, туку и по нивниот живот. Тоа им е неопходно поради навремено, безбедно, стручно и професионално пристапување кон мерките и активностите што треба да ги преземат.

Трето, неопходно е полициските службеници да ги обезбедат следниве информации: локација, што се случило, кој е присутен на местото на настанот, информации за сторителот,

дали бил осомничен и за какви кривични дела бил осомничен, колкава е веројатноста осомничениот да даде отпор и дали поседува огнено или друг вид оружје, да побараат засилување доколку има потреба, да побараат информација за тоа дали претходно била изречена привремена мерка за заштита од семејно насилство, да обрнат внимание на тоа дали во домот се присутни деца и да преземат мерки за нивна заштита, да го оддалечат сторителот од предметите со кои би можел да нападне/да се самоповреди, визуелно да комуницираат со колегата/колегите, да очекуваат можна реакција од страна на жртвата при приведување на сторителот.

Четврто, по пристигнувањето на самото место (доколку насилството сè уште трае), прво што треба да направат полициските службеници е да преземат мерки за заштита на жртвите на насилство и спречување на насилникот во понатамошното вршење на насилството. Доколку на местото на настанот бидат затекнати повредени лица на кои им е неопходна лекарска помош, полициските службеници се должни да им ја обезбедат потребната помош, а потоа да пристапат кон обезбедување на самото место на настанот и обезбедување на доказниот материјал, сè до доаѓањето на увидната екипа што го презема и води увидот, го подига доказниот материјал, со цел негова понатамошна обработка поради водењето на судска постапка.

Доколку нема потреба од погоренаведеното, се пристапува кон обезбедување на заштита на жртвите и извршување на првичен разговор со сторителот и сведоците (доколку ги има), со цел утврдување на текот на настанот и елементите на постоење на кривичното дело.

Ако е дете сведок на насилство врз друго дете, тоа ги има истите права како и детето-жртва, од став 1 од чл. 145 од Законот за правда за деца.

Петто, во случаи на насилство во семејството, каде што покрај возрасен жртва се и деца, бројот на полициски службеници кои одат на местото на настанот зависи од степенот на загрозеноста како на полициските службеници така и на сите други што се вклучени во расчистување на случајот на насилство, водејќи сметка за профилот и склоностите на сторителот (**минимум двајца полициски службеници, од кои еден треба да биде обучен за работа со деца**).

Во составот на екипата која оди на местото на настанот пожелно е да има и полициски службеник од женски пол (**искуствата покажуваат дека полициските службеници од женски пол постигнуваат подобри резултати во однос на комуникацијата со деца жртви на насилство**).

Шесто, доколку детето е жртва на насилство, полицискиот службеник веднаш го известува центарот за социјална работа (ЦСР) и се координира со ЦСР за да може да се обезбеди неопходната заштита на детето-жртва. Во случај на потреба за згрижување и сместување на жртвата, полициските службеници воспоставуваат контакт со надлежниот ЦСР. Претставник од **ЦСР треба да биде присутен пред да се направи каков било распит на детето и заедно со инспекторот по малолетничка деликвенција одлучуваат кој сè треба да биде присутен на распитот на детето-жртва** (бранител, родител/старател на детето или кое било независно лице во кое детето има доверба).

Седмо, полицискиот службеник прави проценка на ризикот и планот за спасување пред каква било интервенција за спасување на детето-жртва. Планот треба да биде подготвен

и дискутиран претходно заедно со ЦСР. Проценката на ризикот треба да се направи исто така откако ќе биде спасено детето-жртва или откако ќе се добие предметот за детето-жртва. Проценката треба да се направи заедно со ЦСР. Притоа, мора предвид да се земе дека, покрај жртвата, на опасност може да се изложени и други лица, како што се членови на семејството, пријатели, сведоци, како и припадници на полицијата и претставници од ЦСР, како и сите оние што работат на предметот. Исто така, предвид треба да се земат и возраста, полот, социјалната положба на жртвата и други фактори на ранливост на жртвата.

Осмо, во случаи кога се добиени сознанија дека е извршено насилство врз дете во институција или установа, полицијата е должна да покрене постапка за утврдување на сите факти и околности, да собере докази и да покрене постапка пред надлежните институции надвор од установата.

Приоритет на полицијата е и да го спречи-оневозможи сторителот во понатамошното насилничко однесување и да ја заштити жртвата од насилство, да ѝ обезбеди соодветна здравствена заштита во зависност од степенот на повредите, или да повика брза помош.

По укажаната медицинска помош, неопходна е писмена кореспонденција со здравствената институција, со цел да се обезбеди медицинска документација со квалификација на повредите нанесени на детето-жртва, која се испраќа до јавниот обвинител и ќе послужи како докажен материјал во понатамошната постапка.

Деветто, полицијата во случаите на насилство врз деца има право привремено да ги одземе предметите што имаат врска со самиот чин на насилство над дете и тие може да послужат како докази во кривичната постапка. За постапката за собирање на докажен материјал, секогаш се вршат консултации со јавниот обвинител.

Кога се истражува случај на насилство врз децата и нивната заштита, полицијата има ПРИМАРНА задача да утврди кој е извршител, а кој жртва (една или повеќе) во конкретниот случај. СЕКУНДАРНА задача на полицијата е постапката за собирање на докажен материјал и документирање на случајот.

Во полициска станица

Полицијата е должна да постапува со посебна грижа спрема детето-жртва на кривично дело, давајќи му ги поуките согласно со одредбите од ЗПД и е должна да се грижи за неговите интереси при донесувањето на одлука за кривично гонење против обвинетиот, за што се составува службена белешка или записник.

Во полициската постапка, детето-жртва на кривично дело има право:

- на правна помош од адвокат пред давањето на исказ, односно изјава или поднесување на имотно-правно барање,
- на надоместок на материјална и нематеријална штета, согласно со програмата од членот 151 од ЗПД, под услови и на начин пропишан со членот 152 од ЗПД, доколку надоместокот на штета не може да се обезбеди од осудениот и

- на полноможник од земањето на првиот исказ, како и во текот на целата постапка.

Полицискиот службеник е должен да го поучи детето-жртва за неговите права, најдоцна пред неговото прво испитување и за тоа составува службена белешка или записник.

Полицискиот службеник е должен веднаш, а најдоцна во рок од 12 часа до надлежниот суд да достави предлог за изрекување на привремена мерка за заштита -отстранување на сторителот од домот и забрана за приближување до домот.

Полицискиот службеник е должен веднаш, а најдоцна во рок од 12 часа од интервенцијата на настанот, да го извести надлежниот центар за социјална работа заради преземање на мерки за заштита на детето-жртва.

Полицискиот службеник изготвува полициски извештај веднаш, а најдоцна во рок од 12 часа од интервенцијата на настанот.

Полицискиот службеник ги обезбедува медицинските наоди од извршениот преглед и таквите материјали треба да се внесат во досието и сите поврзани и сродни документи да се препратат до јавниот обвинител.

Полицискиот службеник секогаш мора да направи проценка на ризикот по животот и телесниот интегритет на детето-жртва. Проценката треба да се направи заедно со ЦСР.

Детето-жртва има право на посебни мерки на процесна заштита при давањето исказ и испитувањето во сите фази на постапката:

- се препорачува да се обезбедат посебен превоз, посебни простории за чекање и простории во кои се врши распитот
- секогаш мора жртвата да се оддели од сторителот, дури и доколку сторителот на кривичното дело е исто така дете
- доколку е потребно, полициските службеници треба да обезбедат сместување на жртвата во безбедно прифатилиште. Полициската станица или кое било притворско одделение може да се сметаат за безбедни, но тие не се соодветни за една жртва што доживеала траума
- распитот на жртвата треба да го направат обучени лица за работа со деца.

Покрај родителот и/или бранителот, претставник од **ЦСР мора да биде присутен пред да се направи каков било распит на детето.**

Со детето-жртва на насилство смее да се изврши само еден разговор, по претходна консултација со јавниот обвинител, кој ќе даде насоки за распитот. Распитот мора да го води полициски службеник обучен за работа со деца или претставник од ЦСР.

При постапувањето со детето-жртва, мора да се почитуваат следниве правила:

1. Полициските службеници во секое време треба да го почитуваат правото на приватност на детето и да се придржуваат кон доверливоста на информациите и евиденцијата што се однесува на случаите со деца за кои

тие воделе или водат истрага, и тоа од самиот почеток на истрагата како за детето-жртва и за детето-сторител, така и постојано по завршувањето на истрагата;

2. При распитот на жртвата, треба да се почитуваат сите правила што беа споменати погоре. Потребно е да се истакне дека заштитата на жртвите започнува во моментот на нивното идентификување како наводни жртви и трае сè додека трае судската постапка. Затоа од огромна важност е жртвата да биде идентификувана колку што е можно поскоро, за да може да добие пристап и да ги користи заштитните мерки;
3. Поради заштитата на детето-жртва, полициските службеници мора да обезбедат:
 - заштита на животот и физичкиот интегритет на жртвата (безбедност на жртвата);
 - заштита на психолошкото и менталното здравје;
 - заштита на приватноста на жртвата и неговиот/нејзиниот идентитет;
 - заштита од повторна виктимизација на жртвата;
 - заштита на жртвата од тоа да биде подигнато обвинение против него/неа за кривични дела што биле извршени додека таа/тој биле под влијание на сторителите.

Потребата за заштита на жртвите може особено да варира, зависно од фактори како што се: нивната лична ситуација, возраста и полот, земјата на потекло, типот и степенот до кој страдале од насилство, евентуалната изолација од семејството и средината, познавањето на јазикот што се зборува во земјата, или материјалните или финансиски ресурси што се на располагање на жртвата.

5. ПРАВИЛА ЗА ВОДЕЊЕ НА РАЗГОВОР СО ДЕТЕ-ЖРТВА

Разговорот со децата-жртви треба да го врши полициски службеник, кој е обучен да работи со деца.

Изјавите на детето-жртва треба да се евидентираат и/или да се направи видео снимка со претходно информирање и добиена согласност од жртвата. Со тоа ќе се обезбеди сигурност дека детето-жртва нема да биде изложено на повеќекратни разговори во текот на постапката и на повторна виктимизација.

Траумата може да влијае врз сеќавањето на жртвата, а какви било недоследности во одговорите што ги дава жртвата не треба да се сметаат за лага.

Децата-жртви од страна на полициските службеници се сослушуваат во посебна просторија. Разговорот се води само еднаш.

Зошто?

- поради заштита на жртвата од негативните последици на секундарната виктимизација и

- поради создавање на пријатни, што е можно „поприродни“ услови за давање и добивање на нејзин квалитетен исказ, кој ќе биде валиден и ќе може да послужи како доказ во судската постапка.

Правилата што се однесуваат на вршење распит на дете-сторител на кривично дело треба да се следат и во случај на дете-жртва.

A. КАДЕ СЕ ВОДИ РАЗГОВОРОТ?

- во специјална просторија приспособена за работа со деца
- разговорот не треба да се води во станот каде што живее детето
- разговорот не се води на местото на настанот.

Б. КОГА СЕ ВОДИ РАЗГОВОРОТ?

- разговорот се води што е можно побргу по настанот.

В. КОЈ ГО ВОДИ РАЗГОВОРОТ?

- полициски службеник кој е обучен да работи со деца.
- стручно лице од ЦСР во присуство на полициски службеник
- доколку има соба со скрин стакло, стручно лице од ЦСР, а полицискиот службеник го следи разговорот од другата просторија.

Г. КАКО СЕ ВОДИ РАЗГОВОРОТ?

- разговорот треба да се води еднаш,
- треба да се имаат детални информации за психо-физичката состојба на детето, напредувањето во училиштето, емоционалната зрелост, когнитивната зрелост, односот со родителите, врсниците, евентуални хронични болести и сл;
- воспоставување првичен контакт со детето, со цел да се опушти и стекне доверба во полицискиот службеник,
- потребно е да се препознаат потребите на детето и да се креира ситуација која на детето најмногу му одговара,
- односот кон детето треба да биде активен, пријателски, поддржувачки,
- целта на средбата треба јасно да се каже и однапред да му се објасни на детето сè што ќе следува,
- детето треба да знае дека нема да биде казнето,
- да му се дозволи со свои зборови да каже што знае, а ако отиде на друга тема, треба внимателно да се врати на темата,
- заплашување и употреба на физичка сила се забранети.

Општо правило при водење на разговор со дете е прашањата да не сугерираат одговор и да бидат приспособени на развојното ниво на детето.

Не се препорачливи **сугестибилни и затворени** прашања на кои детето ќе одговара со „да“ и „не“.

Ризикот од сугестибилни прашања се намалува со начинот на кој прашањата се формулирани, така што се поставуваат прашања што се **едноставни и отворени** (на пример: Раскажи ми што се случило... Кажи ми малку повеќе за тоа... Што се случи потоа...).

Ќе му повторуваме на детето дека доколку не го знае одговорот, тоа треба да го каже.

При водење разговор со дете, полицискиот службеник мора:

- да му го обезбеди правото да зборува на својот мајчин јазик преку обезбедување на преведувач или толкувач,
- да користи јазик што е разбирлив за детето и што е приспособен на неговата возраст,
- да ја следи невербалната комуникација на детето,
- да избегнува реакции што покажуваат неверување и сомничавост, како и спротивставување на детето.

Д. КОРИСТЕЊЕ СЕНЗИБИЛИЗИРАН ЈАЗИК ПРИ ВОДЕЊЕ РАЗГОВОР СО ДЕТЕ-ЖРТВА

Децата-жртви се мошне чувствителни на тоа како возрасните изразуваат шок, колебање, гадење или лутина. Доколку видат дека испитувачот реагира со забележливи емоции, како што се згрозеност, жал или шок, можат да станат агресивни, да се срамат или да не сакаат да зборуваат повеќе за тоа.

Децата-жртви имаат тенденција настанот да го опишуваат до детали, што може да наведува на мислење дека се работи за бујна фантазија. Овие деца се многу исплашени и може да очекуваат по интервјуто да им се случи нешто лошо, така што е потребно да ги убедиме во спротивното.

Поради чувството на лојалност, децата се под притисок да одрекнуваат, односно да не сакаат да кажат кој ги повредил, затоа што не сакаат тој да оди во затвор, не сакаат семејството да се распадне, а сето тоа предизвикува конфузност и противречност. Со надеж дека ќе го заштити тој што го повредил (возрасниот на кој претходно му верувале), децата ги прескокнуваат деталите на настанот.

Во текот на разговорот со дете-жртва, потребно е испитувачот да се придржува до следниве принципи:

- испитувачот треба да се претстави, да објасни каква е неговата улога;
- испитувачот треба да биде воздржан, да остане мирен и заинтересиран за детето;
- испитувачот треба да биде нежен кон детето. Првите средби за време на кризата се особено тешки;

- прашањата не смеат да се поставуваат прерано;
- се употребуваат зборови што се разбирливи за детето;
- потребно е на детето да му се објасни пријавувањето, како и сместувањето во институција, доколку детето е сместено;
- испитувачот треба да одговара на прашањата на жртвата и да ги каже податоците што ги знае;
- треба да му се каже на детето дека му се верува;
- испитувачот треба да остави впечаток дека е задоволен со тоа што детето му кажало;
- важно е на детето да му се повторува: „Не е твоја вина што ова се случило“;
- детето треба да се убеди дека не е единственото што преживеало ваква ситуација, но не со цел да се намали значењето на случката;
- да му се каже на детето дека возрасните понекогаш прават лоши работи и дека постои закон што не дозволува некој возрасен на детето да му направи психички, физички или полови повреди;
- испитувачот треба да направи сè детето да се смири и почувствува безбедно;
- во даден момент, испитувачот се договара за понатамошни контакти, со што му покажува дека е загрижен за него/неа.

6. ПРАВИЛА ЗА ВОДЕЊЕ НА РАЗГОВОР СО РОДИТЕЛИТЕ

Кога се работи за дете-жртва, вообичаено е да се разговара со најмалку еден родител (старател) за да се обезбеди поцелосна слика за детето, за неговиот развој и за реакциите во ситуации на смрт, семејно насилство, несреќи и сл. Родителот и детето се интервјуираат **заедно и одвоено**.

Доколку родителот и детето се интервјуираат заедно, полицискиот службеник е должен да го предупреди родителот да не го прекинува или води разговорот со детето. Тој треба да му објасни дека улогата на родителот е да му даде поддршка на детето да зборува со полицискиот службеник. **Заедничкиот разговор** со детето и родителот служи за проценка на квалитетот на интеракцијата помеѓу детето и родителот, а има и функција на „пренос“ на довербата од родителот врз интервјуерот, односно за подготовка на детето за самостоен разговор со интервјуерот.

Посебниот разговор со родителот овозможува да се разгледаат деталите за кои детето не е доволно свесно.

7. НАСОКИ ЗА ИЗГОТВУВАЊЕ НА КРИВИЧНА ПРИЈАВА

Времето на изготвување на кривичната пријава треба да се сведе на колку што е можно пократок временски рок од пријавувањето до нејзиното проследување до основното јавно обвинителство.

Треба да се внимава на кривичното дело телесна повреда, чл. 130, што се гони по предлог на жртвата, од причини што рокот за нејзино поднесување е три месеци.

Изготвување кривична пријава врз основа на обезбедените материјални докази, од страна на инспекторот кој е вклучен во расчистувањето на кривичното дело, извршено при вршење на семејно насилство:

- консултација со јавниот обвинител (по потреба, во зависност од случајот);
- проследување на кривичната пријава за евидентирање и обработка до Одделението за криминалистичко-разузнавачка анализа;
- проследување на кривичната пријава до јавното обвинителство.

ПРИКАЗ ЗА ИЗВЕСТУВАЊЕ ПО ПРИЈАВУВАЊЕ ВО ПОЛИЦИСКА СТАНИЦА

ПРИЈАВИТЕЛ

(семејство, родител, старател, дете-жртва, очевидец, институција и други)

ПРОСТОРИЈА ЗА
РАЗГОВОР СО ДЕЦА

ПОЛИЦИСКА СТАНИЦА

Дежурен полициски службеник

ИНСПЕКТОР ПО
МАЛОЛЕТНИЧКА
ДЕЛИКВЕНЦИЈА

СМЕНОВОДИТЕЛ
ИЛИ ЛИЦЕ
ЗА ПРИФАЌАЊЕ

ЗДРАВСТВЕНА
УСТАНОВА

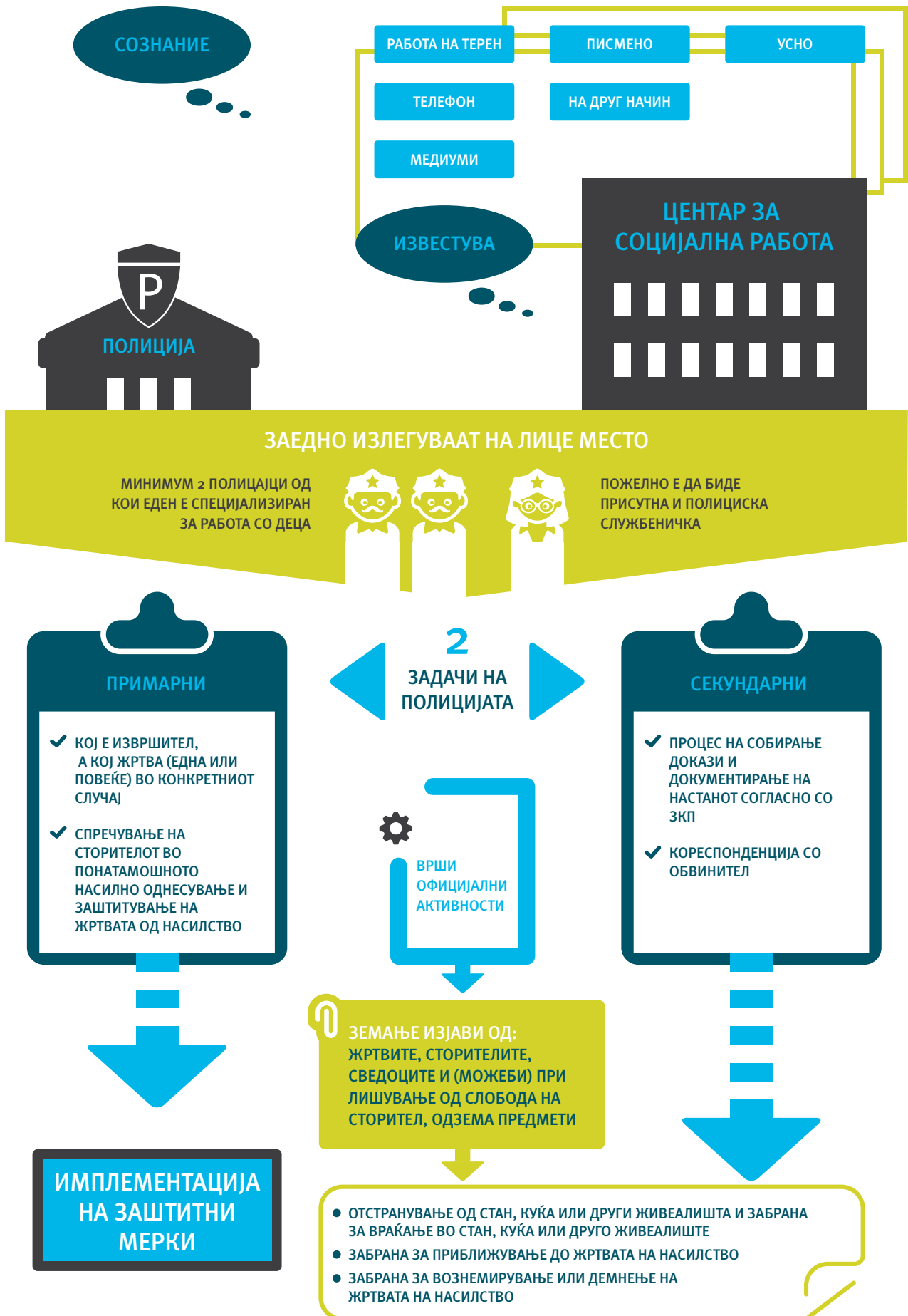
РОДИТЕЛ

БРАНИТЕЛ

ЈАВЕН
ОБВИНИТЕЛ

ЦЕНТАР ЗА
СОЦИЈАЛНИ
РАБОТИ

ПОСТАПУВАЊЕ НА ПОЛИЦИЈАТА СО ДЕТЕ – ЖРТВА

ЈАВЕН ОБВИНИТЕЛ

СОДРЖИНА

1.	Стручна работа во ОЈО – постапување со деца-жртви	53
2.	Поведување на кривична постапка	53
3.	Евиденција и документација	55
4.	Распределба	55
5.	Стандарди и правила за водење на постапката во ОЈО	55
6.	Координација и соработка	57
7.	Постапување со деца како сторители на кривично дело (кои во исто време може да бидат и жртви на кривично дело)	60
	– А. Неповедување на постапка	61
	– Б. Постапка за медијација	63
	– В. Тек на постапката пред јавниот обвинител	63
	– Г. Постапка за спогодување	65

8.	Постапување со деца како жртви на кривично дело	65
9.	Правна помош во постапка пред ЈО	68
10.	Разговор со дете-жртва	68
11.	Испитување на особено ранливи жртви и сведоци	69
12.	Посебни мерки на процесната заштита	69
13.	Деца како сведоци во постапката	70
14.	Документирање и начин на постапување по поднесена пријава	71

Процедурите за постапување со дете-жртва се однесуваат на работата на јавните обвинители во Република Македонија. Нивната примена е задолжителна и обезбедува унифицирано стандардно постапување во реализирањето на постапките што се водат во јавното обвинителство, во давањето услуги кон разни видови корисници. Овие процедури се засноваат врз стандарди за раководење со предмети како метод за обезбедување на услуги за децата и возрасните, со кој се зајакнуваат заштитата и унапредувањето на личните права.

Јавните обвинители, при имплементација на процедурите за постапување со деца-жртви, постапуваат согласно со одредбите од домашното и меѓународното законодавство и се раководат од следниве општоприфатени принципи:

- недискриминација,
- најдобар интерес на детето,
- право на живот, опстанок и развој,
- право на учество (партиципација во донесување на сите одлуки што се од негово значење),
- презумпција на невиност,
- законитост и пропорционалност,
- законитост на доказите,
- итност во постапувањето.

1. СТРУЧНА РАБОТА ВО ОЈО – ПОСТАПУВАЊЕ СО ДЕЦА-ЖРТВИ

Јавното обвинителство е единствен и самостоен државен орган што ги гони сторителите на кривични дела. Ваквото основно право и ваквата должност на јавниот обвинител се определени во Законот за јавно обвинителство, но и во Законот за кривична постапка. Кривичната постапка се поведува по барање на овластениот тужител.

2. ПОВЕДУВАЊЕ НА КРИВИЧНА ПОСТАПКА

Јавниот обвинител за сторено кривично дело дознава:

- со непосредно забележување,
- од допрен глас или
- по примена кривична пријава.

кривичната пријава се поднесува до надлежниот јавен обвинител:

- писмено или усно,
- телефонски,
- по електронски пат или
- со употреба на други технички средства и начини.

Кога пријавата се поднесува преку **електронски уред**, потребно е да се обезбеди електронски запис, но јавниот обвинител составува и посебна службена белешка.

Тоа значи дека службените белешки ќе бидат евидентирани како примена кривична пријава во соодветниот уписник, а во списите на предметот ќе се наоѓа електронскиот запис за примената кривична пријава.

Како еден од можните начини на поднесување на кривичната пријава е и **усниот**. Тој, пак, може да биде непосреден, преку самиот пријавител до јавниот обвинител или по телефон.

Кај ваквиот начин на поднесување на кривични пријави, надлежниот јавен обвинител е должен пријавителите да ги предупреди за правните последици од лажно пријавување (дека претставува кривично дело).

За сите усни пријави, јавниот обвинител е должен да состави записник. Ваквиот записник ќе биде заведен во уписникот, како кривична пријава.

Ако кривичната пријава е поднесена преку **телефон**, јавниот обвинител е должен да состави службена белешка, која се заведува во уписникот во својство на кривична пријава.

Ако кривичната пријава е поднесена до полицијата, судот или до ненадлежен јавен обвинител, тие ќе ја примат пријавата и веднаш ќе ја достават до надлежен јавен обвинител (чл. 274 од ЗКП).

По кривичните пријави, со кои се пријавуваат насилство, злоставување и занемарување на деца, постапуваат јавните обвинители на основните јавни обвинителства кои имаат стекнато посебни знаења од областа на правата на детето и кривично-правната заштита на децата.

Кривична пријава согласно со одредбите од ЗКП, за кривични дела за кои се гони по службена должност, се должни да поднесат сите државни органи, јавни претпријатија и установи. Поднесувајќи ја пријавата, пријавителите ќе ги наведат и докажат што им се познати и ќе преземат мерки за да се зачуваат трагите од кривичното дело, предметите што се употребени во неговото извршување или настанале од извршувањето и други докази (чл. 273 ст.1 и 2 од ЗКП).

Покрај овие кривично-правни норми, предвидена е должност на сите здравствени и образовни установи, центри за социјални работи, правосудни и други државни органи, здруженија на граѓани и секој да може да го извести јавниот обвинител за потребите од преземање на мерки за заштита на правата на децата.

Кривичните пријави за сите облици на насилство, злоставување и занемарување на дете во јавното обвинителство се земаат во работа приоритетно, што подразбира и итноста во постапувањето и донесувањето на одлука.

Во почетната фаза на постапката за заштита на децата, особено внимание е потребно да се посвети на:

- препознавање на случаите на насилство, злоставување и запуштање како најтежок облик на занемарување,

- постапување согласно со одредбите од ЗКП, од моментот на прием на кривичната пријава или од моментот кога до јавниот обвинител допрел глас за основано сомнение дека се сторени злоставување и запуштање на дете,
- проценка на ризикот, состојбата и потребите на детето и неговото семејство, особено кога пријавата е поднесена на записник кај јавниот обвинител,
- координирање со сите учесници во процесот заради целосно согледување на ризикот и состојбата и заради преземање на соодветни мерки во насока на заштита.

во предметите за кривични дела за кои гонењето се презема по службена должност, ЈО:

- ги насочува дејствијата на органите надлежни за откривање и пријавување на кривичните дела и нивните сторители,
- предлага или издава наредба за преземање на посебни истражни мерки, под услови и на начин определени со ЗКП,
- донесува наредба и спроведува истражна постапка,
- пронаоѓа, предлага и обезбедува докази,
- поднесува и застапува обвиненија пред надлежниот суд,
- презема и други дејствија утврдени со закон.

Јавниот обвинител раководи со предистражната постапка каде што на располагање ја има правосудната полиција, но може и самиот да го преземе секое дејствие потребно за откривање на кривичното дело и откривање и гонење на неговиот сторител за кое со закон е овластен.

3. ЕВИДЕНЦИЈА И ДОКУМЕНТАЦИЈА

Сите примени кривични пријави и известувања за дете-жртва се заведуваат во посебен регистар за примени известувања за деца и малолетници во ризик, хронолошки и по ред.

4. РАСПРЕДЕЛБА

По доставување на пријавата или применото известување, јавниот обвинител на основното јавно обвинителство, односно овластениот службеник го распределува применото известување, односно пријавата до надлежниот јавен обвинител во основното јавно обвинителство, кој спроведува активности (полициски извиди, прибирање потребни известувања, претходно прибирање на известувања, повикува лица) за да донесе одлука по пријавата.

5. СТАНДАРДИ И ПРАВИЛА ЗА ВОДЕЊЕ НА ПОСТАПКАТА ВО ОЈО

Во постапката што ја води или во која учествува јавниот обвинител децата можат да се појават во различни својства:

Кривичната постапка за деца-жртви е итна, така што предметите во ОЈО се работат со приоритет.

- како сторители на кривично дело,
- како жртви на сторено кривично дело и
- како сведоци во постапката.

Во постапка со дете што се води пред јавниот обвинител, службен јазик е македонскиот јазик и неговото кирилично писмо.

Детето **има право да биде информирано** од сите институции кои доаѓаат во допир со него, за неговите права кои вклучуваат должности и одговорности пропишани со Конвенцијата за правата на детето и другите меѓународни документи за правата на децата.

Детето **има право да биде испитано, сослушано и подучено** за правата во таа постапка и за самата постапка.

На дете над 14 години, во неформалното постапување на надлежните органи и служби, како и во судската постапка, **му се гарантираат истите права** што ги имаат полнолетните лица обвинети во кривичната, односно прекршочната постапка, како и посебните права признати со Конвенцијата за правата на детето и другите ратификувани меѓународни договори, во сите фази на постапката и во изрекувањето и извршувањето на која било санкција или мерка.

И за децата **важи начелото на презумција на невиност** така што не може да се смета дека детето е во судир со закон додека тоа не се утврди со правосилна судска одлука.

Постапките во кои се појавуваат **деца имаат итен карактер**, така што јавното обвинителство и другите институции се должни да постапуваат во разумен рок, за да ги заштитат интересите на детето.

Во својата работа, јавниот обвинител постапува со посебна грижа спрема жртвите на кривични дела, давајќи им поуки за нивните права, се грижи за нивните интереси при донесувањето на одлуки за кривично гонење против обвинетиот, односно при преземањето на дејствија во кривичната постапка во која жртвата мора лично да присуствува, за што се составува службена белешка или записник.

Ранливи категории жртви имаат право на посебни мерки на процесна заштита при давањето исказ и испитување во сите фази на постапката, особено ако во времето на давањето на исказот се на возраст под 18 години.

Посебните мерки на процесна заштита ги определува судот по предлог на јавниот обвинител или на жртвата или по сопствена оценка кога е потребно да се заштитат загрозените и особено чувствителните жртви.

При одлучувањето за определување на посебните мерки за процесна заштита, судот мора да ја земе предвид волјата на жртвата.

Судот мора да определи посебна мерка на процесна заштита во случаите кога во време на давањето на исказот жртвите се на возраст под 18 години, и тоа:

- кога детето-жртва има потреба од посебна грижа и заштита или
- кога детето е жртва на трговија со луѓе, насилство или сексуална злоупотреба.

6. КООРДИНАЦИЈА И СОРАБОТКА

Координацијата и договарањето на дејствијата помеѓу полицијата и јавниот обвинител во постапувањето се одвиваат: непосредно, по писмен пат, телефон или друго средство за телекомуникација.

Во сите случаи каде што полицијата ќе оцени дека за спроведување на постапката е потребно да се приклучат други државни органи, ќе го извести за тоа јавното обвинителство.

Јавниот обвинител може, по сопствена иницијатива или по предлог на полицијата, да закаже советодавен (координативен) состанок, поради договарање на начинот на кој ќе бидат вклучени други државни органи во спроведувањето на постапката. На тој состанок се одредуваат начините на соработка, размената на информации и се дефинира заедничкото дејствување на јавното обвинителство, полицијата и другите државни органи во спроведувањето на истрагата.

На првиот состанок, по запознавањето со предметот и договорот за понатамошно постапување, ќе се договорат личности за контакт, време и начин на известување, време и место на следниот состанок, а по потреба ќе се одлучува и за вклучување на други тела во работата на предметот.

На состанокот се одредува кој ќе состави забелешка за текот на состанокот и постигнатите заклучоци. Јавниот обвинител може, сам или по предлог на полицијата или друг државен орган, да одлучи дали полицијата или друг државен орган може да продолжи да работи одвоено на предметот, а за него потоа да поднесе и извештај.

Јавниот обвинител ќе достави на полицијата листа со дежурни јавни обвинители, односно заменици кои полицијата може да ги консултира надвор од работното време.

A. СОРАБОТКА ПОМЕЃУ ЈАВНИОТ ОБВИНИТЕЛ И ПОЛИЦИЈАТА

Јавниот обвинител наредува, предлага мерки, дава упатства за постапување, врши контрола на мерките и дејствијата што се преземаат во текот на постапките.

Јавниот обвинител раководи со предистражната постапка. Полицијата има обврска по приемот на кривична пријава или добиеното сознание за постоење на основи на сомневање дека е сторено кривично дело, за кое се гони по службена должност, без одлагање по писмен пат да го извести јавниот обвинител.

Полицискиот службеник, кој го известил јавниот обвинител за откриено сторено кривично дело, ќе состави во врска со тоа службена белешка, ако тоа известување кое го дал на јавниот обвинител не било во пишана форма.

Полицискиот службеник, кој работи на предметот, е должен по барање на јавниот обвинител, да му ги соопшти сите детали и податоци од предистражната постапка и да го извести за спроведувањето на наложените мерки и дејствија. За ова полицискиот службеник и јавниот обвинител треба да состават службена белешка, ако разговорот се одвивал непосредно или по пат на телекомуникациски средства.

Ако постојат основи за сомневање за кривично дело, за кое е пропишана казна затвор од најмалку 4 /четири/ години или постојат причини за итност, полицијата, односно правосудната полиција ќе му го даде известувањето на јавниот обвинител веднаш по устен пат. На усното известување мора без одлагање да следува писмено известување.

Ако полицијата прими кривична пријава од оштетениот или друго физичко или правно лице, должна е без одложување, во редовно работно време да ја достави до надлежниот јавен обвинител, со известување дали нешто презела односно дали самата започнала истражна постапка.

Во случај кога полицијата, заедно со доставеното известување или кривичната пријава, го известила јавниот обвинител во врска со текот на предистражната постапка (полициските извиди), јавниот обвинител може да ја извести полицијата дека го презема надзорот над истражната постапка и во тој случај ќе даде на полицијата налог за спроведување на поединечни истражни дејствија или мерки или да даде само насоки во рамките на стандардните процедури.

Јавниот обвинител е должен по известувањето да состави службена белешка, ако тоа известување не било дадено во писмена форма. Во белешката, треба да се наведе накратко содржината на известувањето, односно дали е договорено полицијата да продолжи со предистражната постапка или (пред)истражната постапка ќе ја преземе јавниот обвинител.

Ако „договорот“ за постапувањето по предметот е склучен непосредно или преку телефон или друго телекомуникациско средство, кое не остава пишан запис, јавниот обвинител и полицискиот службеник во врска со тоа ќе состават службена белешка.

Ако јавниот обвинител дополнително одлучи дека самиот ќе го преземе водењето на предистражната постапка или ќе го надгледува спроведувањето на истражната постапка, должен е да ја извести полицијата.

Б. КОНСУЛТАЦИИ ВО ВРСКА СО ПРАВНИ И ФАКТИЧКИ ПРАШАЊА

Во предметите на лесни кривични дела, во кои не примила казнена пријава од оштетениот, по известување на јавниот обвинител, полицијата продолжува со спроведување на извидите и самостојно одлучува по завршувањето на истрагата за содржината и времето на поднесок на казнената пријава.

Во текот на извидите (предистражната постапка), правосудната полиција може да побара **мислење** од јавниот обвинител, ако тоа е потребно поради некои спорни фактички или

правни прашања. Пред давањето на мислењето, јавниот обвинител може од полицијата да побара извештај за состојбата на истрагата/извидите. Јавниот обвинител е должен да даде свое мислење на полицијата без одложување.

Поголема важност има соработката помеѓу полицијата и јавното обвинителство во истражувањето во тешки и сложени предмети. Ако јавниот обвинител, по приемот на известувањето од полицијата за сторено тешко кривично дело или откривање на сторителот на тешкото кривично дело (или доколку се работи за сложен предмет), повратно ја известил полицијата дека одлучил да ја надгледува предистражната постапка (извидите), во тој случај полицијата ќе ги преземе без налог сите оние работи кај кои постои опасност да се одложат. Во врска со сите други работи ќе постапува според наредбата на јавниот обвинител.

Ако јавниот обвинител по приемот на известувањето од полицијата за сторено кривично дело или откривање на сторител на кривично дело, а особено ако се работи за сложен предмет, изјавил дека спроведувањето на предистражната постапка го препушта на полицијата, полицијата може да побара **состанок** за запознавање со јавниот обвинител за предметот и да се договорат за понатамошни постапувања.

Ако јавниот обвинител наредил или предложил на полицијата да биде спроведена некоја конкретна мерка или дејствие, во тој случај полицијата навреме ќе го извести за местото и времето на спроведување на таа мерка или дејствие. Во случај на опасност од одложување на мерката или дејствието или спреченост на известувањето до јавниот обвинител, полицијата во тој случај ќе го извести неговиот претпоставен или дежурниот јавен обвинител. Доколку побара, јавниот обвинител може да присуствува на спроведувањето на таа мерка или дејствие.

В. СОВЕТОДАВНИ СОСТАНОЦИ

Јавниот обвинител може, кога тоа ќе го оцени за потребно, да закаже советодавен состанок во врска со спроведување на предистражна постапка која ја наложил на полицијата.

Ако полицијата во текот на предистражната постапка побара советодавен состанок, во тој случај, јавниот обвинител е должен да закаже таков состанок без одложување во примерен рок во кој ќе се дозволи на полицијата да го подготви предметот.

Г. ПОСТАПУВАЊЕ ВО ПРЕДМЕТИ ВО КОИ Е ПОТРЕБНО УЧЕСТВО И НА ДРУГИ ДРЖАВНИ ОРГАНИ

Во сите случаи, каде што полицијата ќе оцени дека за спроведување на постапката е потребно да се приклучат други државни органи, ќе го извести за тоа јавното обвинителство.

Јавниот обвинител може, по сопствена иницијатива или по предлог на полицијата, да закаже советодавен (координативен) состанок, поради договарање на начинот на кој ќе бидат вклучени други државни органи во спроведувањето на постапката.

На тој состанок се одредуваат начините на соработка, размената на информации и се дефинира заедничкото дејствување на јавното обвинителство, полицијата и другите државни органи во спроведувањето на истрагата. На првиот состанок, по запознавањето

со предметот и договорот за понатамошно постапување, ќе се договорот личности за контакт, време и начин на известување, време и место на следниот состанок, а по потреба ќе се одлучува и за вклучување на други тела во работата на предметот.

На состанокот се одредува кој ќе состави забелешка за текот на состанокот и постигнатите заклучоци.

Јавниот обвинител може, сам или по предлог на полицијата или другиот државен орган, да одлучи дали полицијата или друг државен орган може да продолжи да работи одвоено на предметот, а за него потоа да поднесе и извештај.

7. ПОСТАПУВАЊЕ СО ДЕЦА КАКО СТОРИТЕЛИ НА КРИВИЧНО ДЕЛО (КОИ ВО ИСТО ВРЕМЕ МОЖЕ ДА БИДАТ И ЖРТВА НА КРИВИЧНО ДЕЛО)

Јавното обвинителство при своето постапување **е должно** да ги почитува и обезбедува правата на детето без никаква дискриминација, без оглед на полот, расата, бојата на кожата, родот, припадноста на маргинализирана група, етничката припадност, јазикот, државјанството, социјалното потекло, религијата или верското уверување, други видови уверувања, образованието, политичката припадност, личниот или општествениот статус, менталната и телесната попреченост, возраста, семејната или брачната состојба, имотниот статус, здравствената состојба или кој било друг основ кој е предвиден со закон или со ратификуван меѓународен договор.

Децата до навршена 14-годишна возраст не се кривично-правно одговорни, па согласно со одредбите на Кривичниот законик, тој не се применува спрема дете кое во време на извршување на делото, кое со закон е предвидено како кривично дело, не наполнило четиринаесет години.

За дејствие на дете над 14 години, кое со закон е предвидено како кривично дело, јавното обвинителство по правило нема да поведе постапка за да се избегне штетното влијание врз детето.

Постапка по правило се поведува само во случаите предвидени како кривично дело ако детето над 14 години сторило дејствие што е предвидено како кривично дело за кое е пропишана казна затвор од три години или потешка казна, или во случај кога целта на мерките или на санкциите утврдени со Законот за правда на децата не може да се постигне без таква постапка.

Во постапката пред јавното обвинителство, детето **има право на адвокат**.

Во случаите кога дејствието на дете во ризик до 14 години со закон е предвидено како кривично дело за кое е утврдена казна затвор од најмалку пет години или кога постои загрозеност на личноста, правата и интересите на детето, **задолжително на разговорот присуствува адвокат** кој ги заштитува правата и интересите на детето.

Присуството на адвокат е задолжително и во случаите кога јавниот обвинител предлага мерки за дете во ризик над 14 години за дејствие што со закон е предвидено како кривично дело, за кое е утврдена казна затвор до три години, ако според процена на центарот постои загрозеност на личноста, правата и интересите на детето и ако во стручниот тим не учествува правник.

Во ваквите случаи, родителите односно старателите го избираат адвокатот, а доколку тоа не го сторат, центарот го определува адвокатот по службена должност од листата составена од Адвокатската комора на Република Македонија.

Доколку детето е недостапно, постапката пред јавниот обвинител ќе се прекине, а ќе продолжи кога детето ќе стане достапно.

A. НЕПОВЕДУВАЊЕ ПОСТАПКА

По пријавата за дејствие што со закон е предвидено како кривично дело сторено од дете над 14 години, за кое е утврдена парична казна или казна затвор до три години, надлежниот јавен обвинител може:

- да не поведе постапка пред судот, иако постојат докази дека го сторил дејствието што со закон е предвидено како кривично дело, доколку смета дека не би било целесообразно да се води постапка, со оглед на природата на дејствието што со закон е предвидено како кривично дело и на околностите под кои е сторено, на поранешниот живот на детето и на неговите лични својства, како и кога извршувањето на казната или на воспитната мерка е во тек
- условно да го одложи поведувањето на постапката пред судот за време од шест месеци, под услов во тој рок детето да не стори друго дејствие што со закон е предвидено како кривично дело и да ја надомести штетата или на друг начин да ги поправи штетните последици предизвикани со сторување на делото и
- да не поведе постапка доколку врз основа на извештајот од центарот утврди дека е постигната спогодба меѓу детето и неговото семејство и оштетениот за враќање на имотната корист, надоместувањето на штетата или поправањето на штетните последици на делото, но оваа постапка е исклучена ако кривичното дело имало за последица смрт на некое лице.

Одлуката за неповедување на постапка јавниот обвинител може да ја донесе кога ќе оцени дека случајот е јасен, кога ги информирал детето и неговиот законски застапник за последиците од одлуката и кога за тоа постои согласност од детето и неговиот законски застапник, бранителот и оштетениот, по претходно прибавен извештај од центарот за социјална работа.

Информирањето на детето и неговиот законски застапник, бранителот и оштетениот јавниот обвинител го прави на тој начин што со покана ги повикува да се појават во неговите простории и да дадат согласност на неговата одлука, а доколку и покрај уредно примената покана тие не дојдат, се смета дека тие не даваат согласност на одлуката од јавниот обвинител.

Од друга страна, центарот за социјална работа е должен по барање на јавниот обвинител, најдоцна во рок од еден месец, да му достави извештај во кој, покрај другите околности што се однесуваат на личноста на детето и неговото однесување, треба да бидат содржани мислење и предлог во однос на донесувањето на одлуката.

Пред донесување на одлуката, јавниот обвинител **може да побара посебен извештај од Министерството за внатрешни работи** за околностите под кои е сторено кривичното дело.

Јавниот обвинител има можност, по исклучок, и за дејствија што со закон се предвидени како кривични дела за кои е утврдена казна затвор до пет години, **во рок од 30 дена, да одлучи да не поведе постапка**, иако постојат докази дека детето го сторило дејствието што со закон е предвидено како кривично дело, ако смета дека не би било целесообразно да се води постапка со оглед на природата на дејствието што со закон е предвидено како кривично дело и на околностите под кои е сторено, на поранешниот живот на детето и на неговата личност.

Заради утврдување на околностите под кои е сторено кривичното дело, на поранешниот живот на детето и неговата личност, јавниот обвинител **е должен да побара известување** од родителите, односно старателите на детето, од други лица и установи, а кога е тоа потребно, може овие лица и детето да ги повика во јавното обвинителство заради непосредно запознавање.

Во рок од еден месец тој може да побара мислење од центарот за целесообразноста за поведување на постапка спрема детето. Притоа, доколку за донесување на одлуката треба да се испитаат личните својства на детето, јавниот обвинител може, во спогодба со центарот, да го упати детето во прифатилиште или во установа за испитување или воспитување, кое може да трае најдолго еден месец.

Исто така, кога е во тек извршување на казна или друга санкција, јавниот обвинител може да одлучи да не бара поведување на постапка за друго дејствие што со закон е предвидено како кривично дело на детето, ако со оглед на тежината на тоа дејствие што со закон е предвидено како кривично дело, како и на казната, односно санкцијата што се извршува, не би имало цел водење на постапката и изрекување на санкција за тоа дело.

Кога јавниот обвинител ќе најде дека не е целесообразно да се поведе постапка спрема детето, за тоа ќе го извести оштетениот со наведување на причините поради кои не повел постапка. Оштетениот **може во рок од осум дена** да бара од советот за деца да одлучи за поведување на постапка.

Одлуката за неповедување на постапка јавниот обвинител ја носи во форма на решение, а учесниците што дале согласност за одлуката се смета дека се откажале од жалба на решението.

Решението за условното одлагање на постапката донесено од јавниот обвинител или судот се запишува во нивната евиденција и се брише од евиденцијата по истекот на времето на одлагање.

Ова значи дека за разлика од постапувањето спрема полнолетни сторители на кривични дела каде што јавниот обвинител е врзан да постапува според начелото на легалитет, освен во предвидените исклучоци според одредбите на Законот за кривична постапка, во постапките спрема малолетници е прифатено постапувањето според начелото на опортунитет, односно на јавниот обвинител му е оставена диспозиција да цени во кои случаи ќе поведе, а во кои нема да поведе кривична постапка спрема малолетно лице.

Б. ПОСТАПКА ЗА МЕДИЈАЦИЈА

По пријава за дејствие што со закон е предвидено како кривично дело и за кое е предвидена казна затвор до пет години, надлежниот јавен обвинител, по претходно информирање и писмена согласност на детето и неговиот законски застапник, бранителот и оштетениот може да ги упати страните на постапка за медијација.

Страните се должни да ја достават писмената согласност до јавниот обвинител или до судот за деца во рок од три дена од денот кога е предложено поведување постапка на медијација. Доколку во определениот рок страните не достават писмена согласност, се смета дека предлогот за медијација не е прифатен.

Упатување на медијација не е дозволено за кривични дела против половиот морал и половата слобода и родово засновани облици на насилство врз женски лица, а согласно со ратификуваните меѓународни договори.

Во рок од три дена од доставената писмена согласност, страните спогодбено определуваат медијатор од именикот на медијатори во надлежниот суд за деца и го известуваат јавниот обвинител, односно судот за деца, а доколку страните не можат да се спогодат, јавниот обвинител, односно судот е должен да определи медијатор од именикот на медијатори во рок од три дена и да ги известат страните.

Рокот за завршување на постапката за медијација изнесува најмногу до 45 дена од денот на доставувањето на писмената согласност до надлежниот орган. Доколку во овој рок не заврши постапката за медијација, предметот се враќа кај јавниот обвинител, односно судската постапка продолжува таму каде што е прекината.

Потпишаната писмена спогодба јавниот обвинител ја потврдува со решение со кое истовремено констатира дека постапката е запрена, а доколку не ја прифати спогодбата, кога ќе оцени дека не се исполнети законските услови за медијацијата или нејзините цели, тогаш постапката продолжува таму каде што прекинала.

В. ТЕК НА ПОСТАПКАТА ПРЕД ЈАВНИОТ ОБВИНИТЕЛ

Постапка спрема дете над 14 години за дејствие што со закон е предвидено како кривично дело **се поведува само по барање од јавниот обвинител.**

За дејствија што со закон се предвидени како кривични дела за кои се гони по предлог или приватна тужба, **постапката може да се поведе ако оштетениот, во рок од три месеци од сознавањето за стореното дело или сторителот,** доставил предлог за поведување на постапка до надлежниот јавен обвинител.

Ако јавниот обвинител не достави барање за поведување на постапка спрема дете, ќе го известат за тоа оштетениот. Оштетениот не може да ја преземе постапката, односно не може да поднесе приватна тужба до судот туку може во рок од осум дена од приемот на известувањето од јавниот обвинител да бара советот за деца на надлежниот суд да одлучи за поведување на постапка.

Пред да одлучи дали ќе поднесе барање за поведување на подготвителна постапка, јавниот обвинител го сослушува детето во присуство на неговите родители, односно

старатели и бранителот, освен кога неговата психофизичка состојба не го дозволува тоа. Доколку детето или неговите родители, односно старатели нема да земат бранител, јавниот обвинител по службена должност од листата на адвокати доставена од Адвокатската комора на Република Македонија ќе му постави бранител.

Јавниот обвинител е должен да обезбеди заштита на приватноста на детето и на неговото семејство, а при преземањето на дејствијата на кои присуствува дете, особено при неговото испитување, должен е да постапува претпазливо, водејќи сметка за душевната развиеност, чувствителноста и личните особини на детето, за да не влијае штетно водењето на постапката врз развојот на детето.

Детето се испитува на начин што одговара на неговата возраст, на околностите на случајот и на неговата психофизичка состојба.

Детето се повикува преку родителите, односно старателите, освен ако тоа не е можно поради потребата од итно постапување или од други околности.

Јавниот обвинител поднесува барање за поведување на подготвителна постапка до судијата за деца на надлежниот суд.

На дејствијата во подготвителната постапка може да присуствува јавниот обвинител.

За дејствие што со закон е предвидено како кривично дело за кое е утврдена казна затвор до три години, јавниот обвинител може по сослушувањето на детето од судијата за деца да му достави предлог на советот за деца за изрекување на санкција без спроведување на подготвителна постапка, ако е случајот доволно разјаснет и собраните податоци за личноста на детето даваат доволно основа за донесување на одлука.

Мерка притвор судијата за деца може да определи против детето само по предлог на јавниот обвинител, а по претходно прибавено мислење од центарот. Притворот може да се изрече само како крајна мерка ако не се исполнети условите за примена на другите мерки за обезбедување на присуство на детето предвидени во Законот за кривична постапка.

Ако судијата за деца во текот на подготвителната постапка утврди дека постојат причини за запирање на постапката, поради тоа што делото што му се става на товар на детето не е дејствие што со закон е предвидено како кривично дело, настапила застареност или делото е опфатено со акт на амнестија или помилување, или постојат други околности што го исклучуваат гонењето, или ако нема докази дека детето сторило дејствие што со закон е предвидено како кривично дело, ќе го извести за тоа јавниот обвинител. Јавниот обвинител во рок од осум дена може да го извести судијата за деца дека се откажува од гонење, а доколку тоа не го стори, судијата за деца ќе побара за запирање на постапката да одлучи советот за деца на основниот суд.

Решението на советот за деца за запирање на постапката се доставува до јавниот обвинител, до оштетениот и до детето, кое ако е во притвор веднаш се пушта на слобода. Против ова решение јавниот обвинител и оштетениот имаат право на жалба до советот за деца на апелациониот суд.

По завршувањето на подготвителната постапка, судијата за деца ги доставува списите до надлежниот јавен обвинител кој може во рок од осум дена да бара подготвителната постапка да се дополни, да даде изјава за откажување од натамошно гонење или да стави образложен предлог до советот за деца за применување на санкција.

Предлогот на јавниот обвинител за примена на санкција треба да содржи име и презиме на детето, неговите години на возраст, опис на делото, докази од кои произлегува дека детето го извршило кривичното дело, образложение што треба да содржи оцена на душевната развиеност на детето и предлог спрема детето да се примени санкција, но советот за деца не е врзан за предлогот на јавниот обвинител при одлучувањето дали спрема детето ќе изрече казна или ќе примени друга санкција.

Г. ПОСТАПКА ЗА СПОГОДУВАЊЕ

Кога се исполнети условите за казнување на дете во ризик над 14 години, јавниот обвинител може, пред да поднесе барање за поведување на подготвителна постапка, да му предложи на детето, неговиот бранител, родителите, односно старателите да се спроведе посебна постапка за признавање на одговорноста и спогодување за висината на казната. Таков предлог јавниот обвинител може да поднесе во случаите кога располага со докази кои недвосмислено укажуваат дека детето е сторител на кривичното дело, дека е одговорен за стореното дело и дека се исполнети условите за изрекување на казна.

Во постапката за спогодување, јавниот обвинител ќе ги прибере од центарот сите потребни извештаи и други документи за личноста на детето и ќе обезбеди согласност од оштетениот.

Ако со предлогот е согласен оштетениот, јавниот обвинител ги повикува на јавно спогодување детето, неговиот законски застапник, бранителот, центарот и оштетениот. Ако на спогодувањето се постигне согласност, се составува спогодба која ја потпишуваат сите присутни учесници.

Јавниот обвинител ја доставува спогодбата до советот на деца кој може да ја прифати спогодбата и да донесе пресуда со која ќе ја изрече предложената санкција, против која не е дозволена жалба. Ако судот не ја прифати спогодбата, го враќа предметот на јавниот обвинител кој е должен да поднесе барање за поведување на подготвителна постапка.

8. ПОСТАПУВАЊЕ СО ДЕЦА КАКО ЖРТВИ НА КРИВИЧНО ДЕЛО

Децата може да се појават како жртви во сите кривични дела, но во Кривичниот законик постојат инкриминации кај кои жртва може да биде само малолетно лице.

Тоа се следниве кривични дела:

- убиство на дете при пораѓање, чл. 127 од Кривичниот законик,
- полов напад врз малолетник кој не наполнил 14 години, чл. 188 од Кривичниот законик,
- прикажување порнографски материјал на малолетник, чл. 193 од Кривичниот законик,

- производство и дистрибуција на детска порнографија, чл. 193-а од Кривичниот законик,
- намување на обљуба или друго полово дејствие на малолетник кој не наполнил 14 години, чл. 193-б од Кривичниот законик,
- вонбрачен живот со малолетно лице, чл. 197 од Кривичниот законик,
- одземање малолетник, чл. 198 од Кривичниот законик,
- промена на семејна состојба, чл. 199 од Кривичниот законик,
- напуштање немојно дете, чл. 200 од Кривичниот законик,
- запуштање и малтретирање на малолетно лице, чл. 201 од Кривичниот законик,
- точење алкохолни пијалаци на малолетници, чл. 204 од Кривичниот законик и
- трговија со малолетно лице, чл. 418-г од Кривичниот законик.

Во повеќе други инкриминации е предвиден посебен, квалификуван облик на кривичното дело доколку жртвата е дете.

Согласно со одредбите на Законот за кривична постапка, сите жртви, вклучително и децата-жртви на сторено кривично дело, ги имаат следниве права:

- да учествува во кривичната постапка како оштетен со приклучување кон кривичниот прогон или за остварување на имотноправното барање за штета;
- на посебна грижа и внимание од страна на органите и субјектите кои учествуваат во кривичната постапка и
- на делотворна психолошка и друга стручна помош и поддршка од страна на органи, установи и организации за помош на жртви на кривични дела.

Јавниот обвинител, во текот на истражната постапка, постапува со посебна грижа спрема жртвите на кривични дела, давајќи им ги сите поуки и се грижи за нивните интереси при донесувањето на одлуки за кривично гонење против обвинетиот, односно при преземањето на дејствија во кривичната постапка во која жртвата мора лично да присуствува, за што се составува службена белешка или записник.

Во согласност со посебните прописи, жртвата на кривично дело за кое е пропишана казна затвор од најмалку четири години има право на:

- советник на товар на буџетските средства пред давањето на исказ, односно изјава или поднесување на имотноправно барање, ако има тешки психофизички оштетувања или потешки последици од кривичното дело и
- надоместок на материјална и нематеријална штета од државен фонд под услови и на начин пропишани со посебен закон, доколку надоместокот на штета не може да се обезбеди од осудениот.

Жртвата на кривични дела против половата слобода и половиот морал, човечноста и меѓународното право, покрај претходно наведените права, ги има и следниве права:

- пред испитувањето да разговара со бесплатен советник или со полномошник, доколку во постапката учествува како оштетен;
- да биде испитувана од лице од ист пол во полицијата и во јавното обвинителство;
- да не одговори на прашања што се однесуваат на личниот живот на жртвата, а не се поврзани со кривичното дело;
- да бара испитување со помош на визуелно-тонски средства на начин определен со овој закон и
- да бара исклучување на јавноста на главната расправа.

Јавниот обвинител во текот на истражната постапка е должен да ја **поучи жртвата за нејзините права најдоцна пред нејзиното прво испитување**, за што составува службена белешка или записник.

Според Законот за правда за децата, детето-жртва на кривично дело ги има следниве права:

- со него да се постапува со почитување на неговото достоинство,
- да биде заштитено од секаква дискриминација,
- да биде известно за своите права на јазик разбирлив и соодветен на неговата возраст, како и почитување на правото на приватност,
- да бидат информирани родителите, односно старателите за сите прашања во врска со кривичното дело и во врска со осомничениот, обвинетиот и осудениот,
- детето, односно родителите, односно старателите да учествуваат во кривичната постапка како оштетен со приклучување кон кривичниот прогон или за остварување на имотнoprавното барање за штета,
- на посебна заштита на неговата безбедност и на безбедноста на неговото семејство, грижа и внимание од страна на органите и субјектите кои учествуваат во кривичната постапка,
- право на посебна заштита од секундарна виктимизација или ревиктимизација и
- право на психолошка и друга стручна помош и поддршка од страна на органи, установи и организации за помош на деца-жртви на кривични дела.

Во кривичната постапката, детето-жртва на кривично дело има право:

- на правна помош од адвокат пред давањето на исказ, односно изјава или поднесување на имотнoprавно барање,
- на надоместок на материјална и нематеријална штета, доколку надоместокот на штета не може да се обезбеди од осудениот и
- на полномошник од земањето на првиот исказ, како и во текот на целата постапка.

9. ПРАВНА ПОМОШ ВО ПОСТАПКА ПРЕД ЈО

Правна помош на дете-жртва обезбедува, по правило, адвокат кој следел специјализирана обука за правата на децата. Обуката трае најмалку пет дена во текот на годината во земјата или во странство.

Јавниот обвинител, судијата за деца, адвокатот и овластените службени лица од Министерството за внатрешни работи најмалку пет дена во текот на годината следат специјализирана обука за правда за деца во земјата или во странство.

10. РАЗГОВОР СО ДЕТЕ-ЖРТВА

Дете-жртва од страна на јавниот обвинител се сослушува како сведок на начин што не влијае штетно врз неговиот психофизички развој и со примена на посебни мерки на процесна заштита.

При земањето исказ и распит на дете како сведок или жртва, јавниот обвинител е должен да води сметка за личните својства и карактеристики на детето за заштита на неговите интереси и за неговиот правилен развој.

Детето-жртва и детето-сведок на трговија со луѓе, насилство или сексуална злоупотреба, како и дејствија што со закон се предвидени како кривични дела против човечноста и меѓународното право, како и за други дејствија што со закон се предвидени како кривични дела кои поради својата природа, последиците или други околности го прават детето особено чувствително, односно се наоѓа во особено тешка душевна состојба, соочување меѓу детето и осомничениот, односно обвинетиот не е дозволено.

Сите разговори со детето-жртва треба да се спроведат **во соодветна околина (посебна просторија) за деца која е комотна и опремена со детски мебел и играчки на начин којшто ги задоволува специјалните потреби на детето, и тоа на јазик што детето го користи и разбира за да се подобри можноста за учество на детето.**

Јавниот обвинител потребно е да го ограничи повторното испитување на дете-жртва, доколу истото претходно било испитано од страна на полицијата, и видео и тонски запис на исказот и испитувањето на детето во полициска постапка задолжително да се користи како доказ во понатамошната постапка, освен Во исклучителни случаи, заради нови околности на случајот.

Планирањето на разговорот е важен чекор и начинот на испрашување на детето треба да ги заштитува неговите права и да избегнува предизвикување на каква било повреда. Планирањето треба да вклучи дискусија за тоа каде и кога ќе се одржи разговорот, кој треба да го води разговорот со детето и прашањата што ќе се постават (за да се покрие колку што е можно повеќе од работите и за да **нема потреба од повеќекратни интервјуа од различни агенции**).

Кога детето е доволно возрасно, може да биде вклучено во процесот на планирање, како што е одлуката за тоа каде и кога ќе се разговара со детето.

11. ИСПИТУВАЊЕ НА ПОСЕБНО РАНЛИВИ ЖРТВИ И СВЕДОЦИ

ЗКП во општите одредби ја воведува и категоријата **посебно ранливи жртви и сведоци**, кои имаат и посебно предвидени права. Во одредбите за распит на сведоци, се дефинирани и условите под кои се испитува вакво лице.

Ако за дете-жртва или сведок се утврди дека, со оглед на возраста, здравствената состојба, природата или последиците од кривичното дело, испитувањето би имало штетни последици по нивното психичко или физичко здравје, предвиден е и посебен начин на испитување:

- ако органот што ја води постапката оцени дека тоа е потребно, на ваквиот сведок ќе му постави полномошник за време на испитувањето
- прашањата на сведокот од оваа категорија можат да се постапуваат само преку органот што ја води постапката, кој спрема таквото лице треба да се однесува со посебно внимание за да се избегнат штетните последици на кривичната постапка врз неговата личност, телесното и душевното здравје
- испитувањето може да се врши со помош на психолог, социјален работник или друго стручно лице, а органот што ја води постапката може да одлучи лицето да се испита со употреба на технички средства за пренос на слика и звук, без присуство на странките и другите учесници во постапката во просторијата во која се наоѓа оштетениот или сведокот, така што странките, бранителот и лицата што имаат право да му поставуваат прашања, тоа го прават со посредство на органот што ја води постапката, психолог, педагог, социјален работник или друго стручно лице.

12. ПОСЕБНИ МЕРКИ НА ПРОЦЕСНАТА ЗАШТИТА

Како посебни мерки на процесната заштита при давањето исказ, може да се определат:

- користење екрани за заштита на жртвата и сведокот од погледот на обвинетиот,
- прикривање на идентитетот или на изгледот,
- давање исказ преку видеоконференција,
- отстранување на тогите и капите,
- исклучување на јавноста,
- видео и аудио запис на исказот кој ќе се користи како доказ,
- видео и аудио запис од распитот кој ќе се користи како доказ,
- земање исказ преку посредство на стручно лице,
- употреба на посебни технички средства за комуникација и
- аштита на приватноста на детето и на неговото семејство.

Во постапката што се води за дејствија што со закон се предвидени како кривични дела во кои детето се јавува како жртва, јавните обвинители можат да постапуваат само доколку поседуваат соодветно образование и имаат посебно познавање и искуство од областа

на правата за детето и за кривично-правната заштита на децата и притоа се должни да преземаат мерки за помош и заштита и да постапуваат на начин на кој ќе се избегнат можните штетни последици за неговата личност и развој.

Посебна мерка на процесна заштита на детето-жртва се определува кога детето-жртва има потреба од посебна грижа и заштита или кога детето е жртва на трговија со луѓе, насилство или сексуална злоупотреба, како и на кривични дела против човечноста и меѓународното право или други тешки дела сторени спрема деца за кои со закон е утврдена казна затвор над четири години.

Во вакви случаи, судот определува поединечно или заедно со друга посебна мерка на заштита да се регистрира исказот на детето со видео и тонски запис, кој ќе се користи како доказ во натамошната постапка. Во исклучителни случаи, ако се појават нови околности, судот може повторно да го испита детето-жртва најмногу уште еднаш преку користење на технички средства за комуникација. На ваков начин ќе постапи јавниот обвинител при сослушувањето на детето-жртва во текот на истражната постапка. Тој е должен да го поучи детето-жртва за сите негови права најдоцна пред неговото прво испитување и за тоа составуваат службена белешка или записник.

13. ДЕЦА КАКО СВЕДОЦИ ВО ПОСТАПКАТА

Согласно со одредбите на Законот за кривична постапка, како сведоци се повикуваат лица за кои е веројатно дека ќе можат да дадат известување за кривичното дело и сторителот и за други важни околности. Според тоа, и малолетните лица можат да бидат сведоци во постапката.

Секое лице што се повикува како сведок е должно да се јави на поканата и ако со самиот закон поинаку не е определено, е должно и да сведочи. Меѓутоа, малолетно лице кое со оглед на својата возраст и душевна развиеност не е способно да го сфати значењето на своето право, не мора да сведочи освен ако самиот обвинет го бара тоа.

Сведокот за кој јавниот обвинител, во текот на истражната постапка, ќе утврди дека со оглед на возраста, значи ако се работи за малолетно лице или од други причини наведени во Законот за кривична постапка, е особено ранлив, малолетно лице-жртва на трговија со луѓе, насилство или сексуална злоупотреба и дека испитувањето во просториите на јавното обвинителство би имало штетни последици врз неговото психичко или физичко здравје, ќе се испита на посебен пропишан начин.

Пред сè, кога јавниот обвинител ќе оцени дека тоа е потребно заради помош, на сведокот ќе му постави полномошник за време на испитувањето.

Прашањата на сведокот можат да се поставуваат само преку органот што ја води постапката, што значи во текот на истражната постапка преку јавниот обвинител, кој спрема таквото лице треба да се однесува со посебно внимание за да се избегнат штетните последици на кривичната постапка врз неговата личност, телесното и душевното здравје.

Испитувањето на сведокот може да се врши со помош на психолог, социјален работник или друго стручно лице, а јавниот обвинител може да одлучи лицето да се испита со употреба на технички средства за пренос на слика и звук, без присуство на странките и другите учесници во постапката во просторијата во која се наоѓа сведокот, така што странките, бранителот и лицата што имаат право да му поставуваат прашања, тоа го

прават со посредство на јавниот обвинител, психолог, педагог, социјален работник или друго стручно лице.

Сведокот не смее да се соочува со обвинетиот, а со другите сведоци само по свое барање.

Според Законот за правда на децата, детето-сведок ги има истите права како детето-жртва и неговото сослушување јавниот обвинител го врши на ист начин како што го сослушува и детето-жртва на сторено кривично дело.

14. ДОКУМЕНТИРАЊЕ И НАЧИН НА ПОСТАПУВАЊЕ ПО ПОДНЕСЕНА ПРИЈАВА

Јавниот обвинител, во рок од три месеци од денот на приемот на кривичната пријава, е должен да донесе одлука по неа. Во спротивно, тој е должен веднаш писмено да ги извести повисокиот јавен обвинител и подносителот на кривичната пријава.

Согласно со чл. 298 ст. 1 од ЗКП, јавниот обвинител со решение ќе ја отфрли кривичната пријава ако од самата пријава произлегува дека:

- пријавеното дело не е кривично дело за кое се гони по службена должност,
- ако настапи застареност или делото е опфатено со амнестија или помилување,
- ако постојат други околности што го исклучуваат гонењето,
- ако не постојат основи на сомнение дека пријавениот го сторил кривичното дело.

Решение за отфрлање на кривичната пријава јавниот обвинител му доставува на оштетениот, со поука дека може во рок од осум дена да поднесе жалба до непосредно повисокиот јавен обвинител, а подносителот на пријавата се известува за причините за отфрлање.

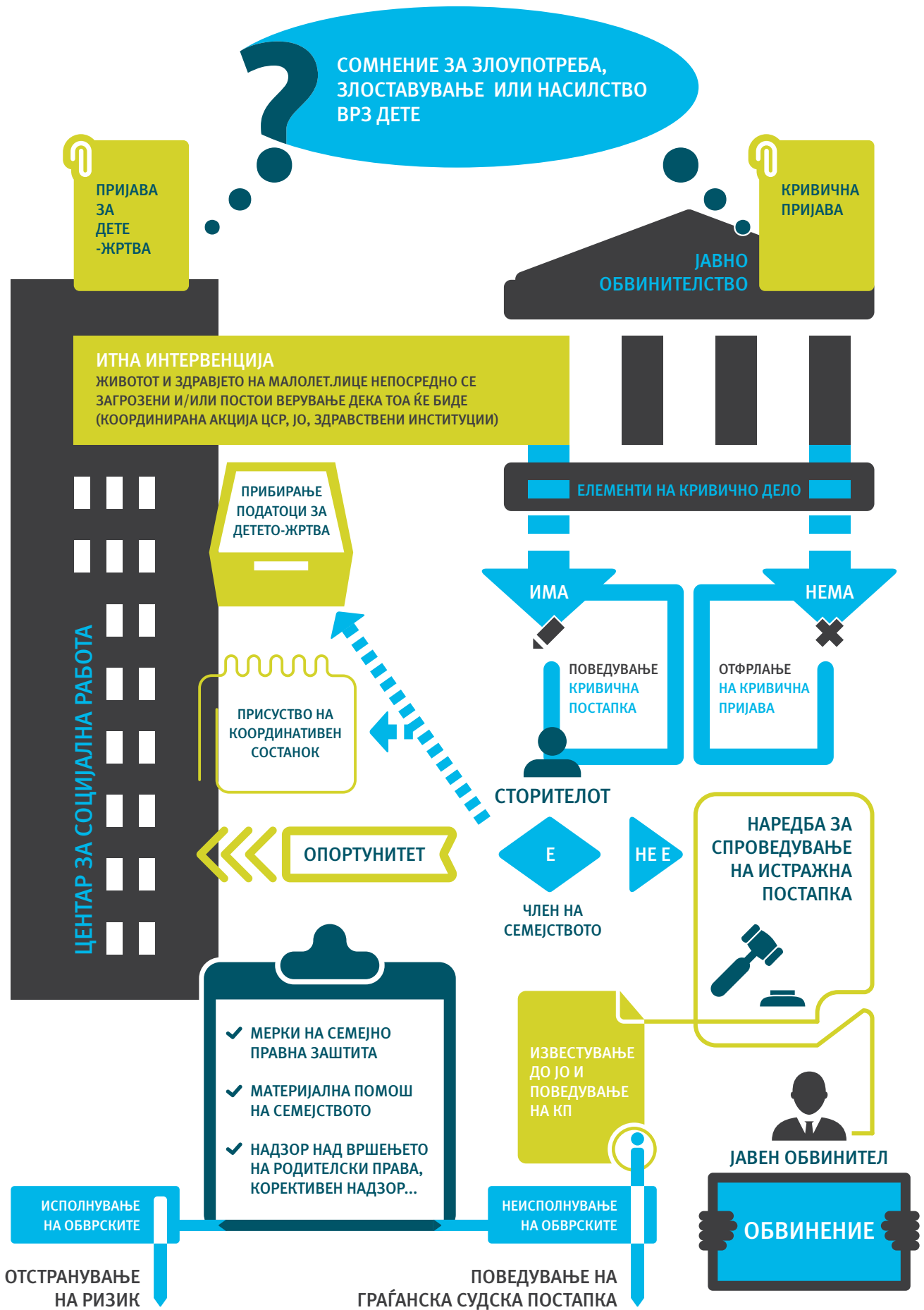
Согласно со член 284 од ЗКП, јавниот обвинител, сам или преку правосудната полиција, односно други лица вработени во истражните центри на јавното обвинителство, ќе ги собере известувањата потребни за одлучување по кривичната пријава, а по потреба тоа ќе го стори и преку полицијата или другите органи надлежни за откривање.

За преземените мерки и проверки по наредба или по насоки на јавниот обвинител, полицијата и другите органи се должни да дадат известување најдоцна во рок од 30 дена од приемот на наредбата.

Во наредбата јавниот обвинител може поблиску да ги определи потребните дејствија и да ѝ нареди на полицијата без одлагање да го извести за преземените мерки. Ако јавниот обвинител бара да присуствува на овие дејствија, полицијата ќе ги преземе на начин со кој тоа ќе му се овозможи.

Законот за кривична постапка му дава овластување на јавниот обвинител да повикува лица согласно со чл. 285, со тоа што заради прибирање потребни известувања, јавниот обвинител може да го повика подносителот на кривичната пријава, како и други лица за чии сознанија смета дека може да придонесат за оцена на веродостојноста на наводите во пријавата или за кои смета дека може да бидат сведоци во постапката, при што ги известува за причините за повикувањето.

ПОСТАПУВАЊЕ НА ЈАВЕН ОБВИНИТЕЛ СО ДЕТЕ – ЖРТВА

СУД

СОДРЖИНА

ПРОЦЕДУРИ ЗА ПОСТАПУВАЊЕ СО ДЕЦАТА-ЖРТВИ НА НАСИЛСТВО ИЛИ КРИВИЧНО ДЕЛО ВО СУДОВИТЕ

1.	Вовед	78
2.	Постапување на судот по кривични предмети во кои се вклучени деца-жртви	79
3.	Кривично-правна заштита на деца-жртви	79
4.	Заштита на детето како оштетен или сведок во кривичната постапка	80
5.	Учество на дете-жртва во кривичната постапка	81
6.	Подготовка и карактеристики на главната расправа	83
7.	Насоки за подготовка за успешно водење на главната расправа и подготовка на детето-жртва за учество во кривичната постапка	83

8.	Процес на судење	84
9.	Главна расправа, начин и специфики на водење на главната расправа	85
10.	Посебни права на процесна заштита	86
11.	Воведни говори	87
12.	Исклучок од непосредно изведување на доказите	87
13.	Посебни права на ранливи категории жртви	88
14.	Исклучување на јавноста	88
15.	Употреба на снимени и забележани изјави како доказ	88
16.	Обезбедување на посебни права на ранливи категории жртви	89
17.	Сведочење на дете-жртва пред суд	89
18.	Испитување на детето-жртва со помош на други лица	90
19.	Кога детето не може да биде сведок	90
20.	Директно и вкрстено испитување	91
21.	Забрана на соочување со обвинетиот	92
22.	Сослушување-разговор со дете-жртва	92
23.	Запознавање и воспоставување соодветен однос за водење на разговор	92
24.	Обезбедување информации	93
25.	Завршување на разговорот со детето	93
26.	Дејствија на судот	94
27.	Улогата на судот во текот на главната расправа	94
28.	Завршни зборови	94
29.	Завршување на главната расправа	94
30.	Донесување, изготвување и објавување на одлуките	95
31.	Обесштетување	95
32.	Постапка за обесштетување	95

ГРАЃАНСКО-СУДСКА ПОСТАПКА ЗА ЗАШТИТА НА ДЕЦА-ЖРТВИ ОД НАСИЛСТВО, ЗЛОСТАВУВАЊЕ И ЗАНЕМАРУВАЊЕ

1.	Откривање на деца-жртви од насилство, злоставување и занемарување и поведување на постапка	96
2.	Стандарди за водење на постапката	97
3.	Начела на постапката	98
4.	Докази	99
5.	Положбата на детето во граѓанска судска постапка	99
6.	Дете како странка	99
7.	Застапување на детето кое е странка во постапката	100
8.	Дете како сведок	100
9.	Постапка во која се одлучува за правата на детето, а тоа нема статус на странка	101
10.	Изразување на мислење на детето	102
11.	Кога детето нема право да го даде своето мислење	102
12.	Најдобар интерес на детето	103
13.	Жалбена постапка	103

ПРОЦЕДУРИ ЗА ПОСТАПУВАЊЕ СО ДЕЦАТА-ЖРТВИ НА НАСИЛСТВО ИЛИ КРИВИЧНО ДЕЛО ВО СУДОВИТЕ

1. ВОВЕД

Со овие процедури се уредуваат прашањата во врска со постапувањето по предметите во судовите во Република Македонија, во случај на вклучување на дете-жртва на насилство или кривично дело.

Процедурите за постапување по предметите во судовите во случај кога имаме вклучено дете-жртва, претставуваат преземање дејствија од страна на претседателот на судот, односно судскиот администратор, судиите и судските службеници, од денот на приемот на писмената пријава во судот до денот на архивирање на предметите.

Процедурите за постапување со дете-жртва се однесуваат на работата на судовите. Нивната примена обезбедува унифицирано стандардно постапување во постапките што се водат во судовите. Овие процедури се засноваат врз стандарди за раководење со предмети како метод за обезбедување на правда за децата и возрасните и со кој се зајакнуваат заштитата и унапредувањето на личните права. Насочени се кон препознавање на тоа дека децата-жртви се чувствителни и дека им е потребна посебна судска заштита, во согласност со нивните години, зрелост и индивидуални посебни потреби.

Судовите, при спроведувањето на процедурите за постапување со деца-жртви постапуваат согласно со одредбите од домашното и меѓународното законодавство и се раководат од следниве општоприфатени принципи:

- достоинство,
- недискриминација,
- најдобар интерес на детето,
- заштита,
- сообразен развој,
- учество на детето во одлуки од негово значење.

Судовите обезбедуваат целосна поддршка и се грижат за децата, обезбедуваат најчувствителен начин и пристап во работата со децата-жртви и се целосно насочени кон обезбедување и имплементација на:

- право на достоинствен и сочувствителен третман,
- право на заштита од дискриминација,
- право на информираност,
- право на изразување на мислење и право да биде сослушано,

- право на ефективна поддршка,
- право на приватност,
- право на заштита од дополнителни тешкотии во текот на судскиот процес,
- право на безбедност,
- право на надоместок на штета,
- право на посебни превентивни мерки,
- итност во постапувањето.

2. ПОСТАПУВАЊЕ НА СУДОТ ПО КРИВИЧНИ ПРЕДМЕТИ ВО КОИ СЕ ВКЛУЧЕНИ ДЕЦА-ЖРТВИ

Постапување на претседателот на судот или судскиот администратор во случај на судски предмети во кои се вклучени деца-жртви

Претседателот на судот или судскиот администратор се должни во случај на судски предмет во кој има вклучено дете-жртва, да му дадат помош на судечкиот судија, и тоа:

- во обезбедување на соодветна околина-судница, приспособена за потребите на детето-жртва и обезбедена со соодветна информатичка /ИТ/ опрема, односно микрофони за да може детето лесно да се чуе,
- да обезбедат посебна просторија/чекалница во судот заради одвојување на детето-жртва од наводниот сторител, со соодветни детски реквизити со цел детето да не биде видено,
- да обезбедат соодветна просторија со околина приспособена за детето во паузите за време на главната расправа,
- да ја обезбедат и гарантираат со судска полиција безбедноста на детето-жртва од ризици по безбедноста пред, за време и по судскиот процес,
- како и да обезбедат техничка опрема за аудиовизуелно снимање и соодветна опрема за заштитен сведок.

Судијата треба со закажувањето на предметот да ги извести претседателот на судот, судскиот администратор и судската полиција за потребите на постапување во судски предмет со вклучување на дете-жртва, за нужната помош и навремено планирање на активностите и помошта од нивна страна.

3. КРИВИЧНО-ПРАВНА ЗАШТИТА НА ДЕЦА-ЖРТВИ

Кривично-правната заштита на децата-жртви во казниот систем на Република Македонија е поставена врз начелата за „правда за децата“, кои ги вклучуваат правата на децата да можат да учествуваат во судските постапки на начин соодветен за возраста, а во согласност со нивните најдобри интереси.

Една од целите на системот „правда за децата“ е заштита од насилство на децата-жртви и санкционирање на сторителите.

За сите дејствија што со закон се предвидени како кривични дела од Кривичниот законик, во кои според законските обележја на делото детето се јавува како жртва на делото, судот и другите органи што учествуваат во постапката се должни да преземаат мерки за помош и заштита и да постапуваат на начин на кој ќе се избегнат можните штетни последици за неговата личност и развој.

Сите случаи што вклучуваат мерки и заштита за децата-жртви или сведоци се спроведуваат со цел тие да се заштитат од заплашување, или секундарна виктимизација што може да се случи во текот на постапката.

Секундарната виктимизација се однесува на понатамошната виктимизација, што не е директен резултат на кривичното дело, преку постапување со жртвата од страна на институциите и/или поединците. На пример, може да се појави кога жртвата се присеќава на настаните, при сведочење во судот или во присуство на сторителот.

4. ЗАШТИТА НА ДЕТЕТО КАКО ОШТЕТЕН ИЛИ СВЕДОК ВО КРИВИЧНАТА ПОСТАПКА

Судијата е должен да постапува со посебна грижа спрема детето-жртва на кривично дело, давајќи му ги притоа поуките согласно со меѓународните стандарди и правила и домашното законодавство и се грижи за неговите интереси при донесувањето на одлука за кривично гонење против обвинетиот, за што се составува записник.

Судијата е должен при постапувањето со дете-жртва на кривично дело да ги има предвид следниве загарантирани права:

- со него да се постапува со почитување на неговото достоинство,
- да биде заштитено од секаков вид дискриминација,
- да биде известно за своите права на јазик разбирлив и соодветен на неговата возраст, како и почитување на правото на приватност,
- да бидат информирани родителите/от, односно старателите/от за сите прашања во врска со кривичното дело и во врска со осомничениот, обвинетиот и осудениот,
- детето, односно родителите/от, односно старателите/от да учествуваат во кривичната постапка како оштетени со приклучување кон кривичниот прогон или за остварување на имотно-правното барање за отштета,
- на посебна заштита на неговата безбедност и на безбедноста на неговото семејство, на грижа и внимание од страна на органите и субјектите што учествуваат во кривичната постапка,
- на посебна заштита од секундарна виктимизација или ревиктимизација и
- на психолошка и друга стручна помош и поддршка од страна на органи, установи и организации за помош на децата-жртви на кривични дела.

Судијата во секој судски предмет во кој има вклучено дете-жртва е должен да даде приоритет на „најдобрите интереси на детето“, опфаќајќи го притоа и спроведувањето на случајот без вклучување на детето-жртва или сведок, доколку тоа се смета за неопходно за неговиот развој и заштита.

Судијата е должен согласно со меѓународните стандарди да му овозможи на детето-жртва да се изрази за сите прашања што го засегаат.

5. УЧЕСТВО НА ДЕТЕ-ЖРТВА ВО КРИВИЧНАТА ПОСТАПКА

Судијата е должен поради возраста на детето, а согласно со одредбите од Законот за правда за децата и со основните начела, на детето-жртва да му го обезбеди правото активно да учествува во сите фази од постапката, како и правото слободно да го даде своето мислење за сите одлуки што се од негово значење.

Тоа подразбира дека судијата е должен да обезбеди предуслови за адекватно учество на детето во судската постапка, било тоа да се појавува како сторител на кривично дело, жртва или сведок и тие предуслови се однесуваат на:

- итно постапување и донесување одлука која овозможува физичка, психичка и социјална безбедност за детето,
- многу е важно да се заштити приватноста на сите деца-жртви и деца-сведоци. Кога едно дете е учесник во судска постапка, никој освен лица на кои детето им верува нема право да знае дека детето е учесник во судска постапка,
- судијата треба да забрани присуство на јавноста и медиумите на судењето. Името на детето треба да се чува во тајност и не треба да се даваат никакви информации во јавноста, на медиумите или на некој што не работи на судскиот предмет,
- судијата треба навремено да го информира детето за сите релевантни факти кои се однесуваат на начинот на објаснување за причините на испитувањето, неговата положба и права, како и значењето на неговото учество во постапката и начинот на кој во секоја фаза од постапката може лично, односно преку полномошник да му се обрати на судот,
- судијата треба да му каже на детето што ќе се случува во секоја фаза од постапката и што се очекува од него кога ќе сведочи, зошто е важно неговото сведочење, кога ќе треба да дава искази и зошто,
- судијата треба да овозможи децата-жртви и децата-сведоци да ги искажат своите грижи или стравувања, поврзани со учеството во судската постапка,
- судијата треба да ги информира децата-жртви и децата-сведоци за различните начини на кои може да бидат испрашувани во текот на судењето,
- судијата треба да ги информира кога ќе се одржуваат расправите/рочиштата. Кога од детето се очекува да присуствува на расправите/рочиштата и заради сослушувања, треба да се настојува тие да бидат планирани однапред, со цел детето да има време да се подготви,
- судијата треба да настојува да им се овозможи на децата-жртви и децата-сведоци слободно да се изразуваат на свој начин за тоа што го мислат и чувствуваат, преку создавање на атмосфера на доверба, заинтересираност и негова лична безбедност,

- внимателно постапување од страна на судот со детето-жртва, со целосно почитување на неговата личност, неговата возраст и специфичности, од аспект на неговиот психофизички развој во кој се наоѓа, како и неговите посебни индивидуални особености,
- детето секогаш се сослушува во присуство на родител, посвоенник или старател, доколку судот не одлучи поинаку,
- децата-жртви и децата-сведоци треба да бидат придружувани од адвокат во сите фази на судската постапка и треба да им бидат обезбедени помош и поддршка,
- должност на полномошникот на детето-жртва е да ги застапува неговите најдобри интереси (доколку судот го утврди спротивното, мора да преземе мерки во насока на заштита на интересите на детето),
- задолжително да се вклучат дополнителни субјекти (стручните лица/ специјалистите или блиски роднини) во испитување кога детето се појавува како посебен осетлив сведок или жртва. Тие треба да бидат заедно со детето кога детето сведочи, ако е тоа во најдобар интерес на детето, треба да се истите стручни лица кои веќе работеле со детето и ќе му помагаат низ целиот тек на постапката,
- задолжително да се вклучат стручните лица или специјалистите во испитување на дете-жртва со попреченост,
- користење посебни технички средства за комуникација за видео и тонски запис,
- сослушување на дете, особено кога е под 14-годишна возраст, во природен амбиент, секогаш кога е тоа возможно или ако за тоа постојат потреби,
- судијата со дете-жртва или дете-сведок треба да поставува прашања на коректен начин и со покажување на почит,
- со детето да се разговара во соодветна околина во која детето се чувствува удобно и безбедно и да се зборува на јазикот што го разбира,
- со детето-жртва или детето-сведок треба да се постапува правично, без разлика кое е тоа дете, каде живее, што работат родителите, кој јазик го зборува, од која вероисповед е, што мисли или изјавува, дали е машко или женско, богато или сиромашно,
- на некои деца им треба посебна помош и заштита поради начинот на кој биле повредени. Ова секако е случај со децата-жртви на полов напад. Исто така, треба да имате предвид дека машките и женските деца може да имаат различни потреби,
- судијата треба да го информира детето-жртва или детето-сведок како може да добие други видови совети или помош, како на пример, бесплатна правна помош и советување,
- кога детето е сведок, исказот (сведочењето) на детето треба да се смета за вистинит, освен ако се докаже дека е неvistинит, под услов детето да ги разбира прашањата и да дава одговори без да му се помага,

- детето не треба да страда или да биде изложено на ризик поради тоа што учествува во постапката,
- кога не е можно да се направи она што детето го бара, важно е да се даде објаснување зошто, за да ги разбере детето причините за вашата одлука,
- обезбедете и настојувајте судењето да се заврши во најкус можен рок, освен ако одложувањето е во најдобар интерес на детето,
- овозможете услови детето да не мора да се соочи со обвинетиот,
- обезбедете секој што би можел да го загрози детето да не треба да доаѓа во контакт со детето,
- децата-жртви имаат право да дознаат дека имаат право на обесштетување. Треба да ги информирате во кои случаи и како може да го остварат ова право. Одлуката за обесштетување по можност треба да се донесе за време на судењето, при што детето треба да биде заштитено и да се води сметка за неговите потреби и ставови,
- секогаш претпоставете дека децата-жртви и сведоци не се исти и дека имаат различни потреби,
- стекнете знаења да препознавате кога детето е во опасност или доживеало повреда преку идентификување на знаци или повреди или преку забележување на начинот на кој детето се однесува, што може да укаже дека детето било повредено или е под закана,
- инсистирајте да бидете обучени како да ги заштитите и како да ги задоволите потребите на децата-жртви и сведоци.

6. ПОДГОТОВКА И КАРАКТЕРИСТИКИ НА ГЛАВНАТА РАСПРАВА

Главната расправа трае непрекинато, што подразбира дека во зависност од сложеноста на предметот, бројот на обвинетите, бројот на кривичните дела, бројот на доказите и други околности, потребно е да се планира колку време ќе трае главната расправа, дали еден, два, три или повеќе дена, па во таа смисла, странките и другите учесници што ќе присуствуваат на главната расправа да бидат запознаени и да се повикаат во наведените денови.

Ако главната расправа што е одложена се одржува пред ист совет, расправата ќе продолжи, а ќе почне одново ако се изменил составот на советот или судијата-поединец или ако одлагањето траело подолго од 90 дена.

7. НАСОКИ ЗА ПОДГОТОВКА ЗА УСПЕШНО ВОДЕЊЕ НА ГЛАВНАТА РАСПРАВА И ПОДГОТОВКА НА ДЕТЕТО-ЖРТВА ЗА УЧЕСТВО ВО КРИВИЧНАТА ПОСТАПКА

Судницата може да претставува застрашувачко место и опкружување за кое било лице на кое му се суди, а кај децата да предизвикува уште поголемо чувство на страв и отуѓеност.

Судијата е должен, поради тие причини, во судската постапка со детето-жртва да постапува

со полна почит, согласно со неговата возраст и неговите посебни потреби, како и согласно со неговата зрелост и неговото разбирање.

Судијата е должен да ги преземе сите можни средства, за да обезбеди во најголема можна мера соодветно опкружување за детето-жртва без никакво заплашување. Тоа подразбира дека судницата може да биде од помалку формален карактер, како во однос на нејзината поставеност, така и од аспект на водењето на постапката, со намален број присутни лица во неа, облечени во секојдневна гардероба, наспроти онаа службената и задолжителна за судот.

Судијата е должен претходно да ги планира судските расправи и да ги адаптира на ритамот што можат да го следат децата, како и на нивната способност за концентрација.

Судијата е должен и мора да обезбеди редовни паузи, при што расправите не смеат да траат премногу долго, за да му се овозможи на детето да ги следи случувањата, во текот на сите фази од постапката.

Понатаму, со цел децата да земат целосно учество во постапката, согласно со нивниот когнитивен капацитет, како и со цел да се гарантира нивната емоционална стабилност, сите евентуални нарушувања, прекини и нарушувања за време на расправите судијата е должен да ги сведе на минимум.

Децата имаат право да се изјаснат во врска со сите прашања поврзани со нив самите, вклучувајќи ги и судските постапки. Затоа судијата има обврска и мора да воспостави мерки со кои на децата-жртви и сведоци ќе им се помогне да земат целосно учество во судската постапка, на сериозен начин, согласно со нивниот најдобар интерес и притоа имајќи ги предвид нивните развојни капацитети.

Судијата треба да се подготви со цел на ставовите и мислењата на децата да им даде соодветно значење и важност, согласно со нивната возраст, способности, интелектуална зрелост и развојни капацитети. Нивото на развој на нивниот разум и способности не може да се мери единствено преку биолошката возраст, затоа што способностите за разбирање, зрелоста и вештините кај децата се развиваат со различна брзина. Затоа ставовите и мислењата на децата треба да се оценуваат врз индивидуална основа, случај по случај, за да може да се утврди колкава тежина и значење ќе се дадат на нивниот исказ и сведоштво, врз основа на овие фактори.

8. ПРОЦЕС НА СУДЕЊЕ

Процесот на судење кој е приспособен на детето-жртва може да има позитивен или поттикнувачки ефект за детето, дозволувајќи му да ја отфрли неправдата од повредата на неговите права. Со цел ова да се случи, на детето треба да му се даде целосна поддршка и неговите потреби и права треба да се исполнети во сите фази од процесот на задоволување на правдата и од оние што учествуваат во него.

Чекори на постапување пред судење

1. Долгиот период на чекање може да биде стресен за децата-жртви или сведоци, особено за оние на помала возраст или оние што доживеале насилство од сторителите. Ова е од особено значење кога сторителот е член

на семејството, бидејќи детето е изложено на поголем ризик од притисок да го измени сведочењето.

2. Судијата, за да се осигура дека децата-жртви и сведоци се заштитени, а со цел да не бидат видени од страна на наводниот сторител, **потребно е да обезбеди посебна просторија/чекалница за дете-жртва во судот.** Овие посебни простории треба да се приспособени за деца и да се опремени така што ќе придонесуваат децата да се чувствуваат физички и психолошки сигурно, уште пред почетокот на судењето, како и да се подготват за водење на разговорот. **Поради тоа, потребно е судијата да побара од претседателот на судот, судскиот администратор, да му овозможат пристап до посебна просторија, а судската полиција да преземе дејствија за безбедност на детето.**
3. Судиите што постапуваат по кривичните предмети треба да бидат обучени за препознавање и спречување на заплашување, закани и повредување на децата-жртви и сведоци.
4. Ако судијата процени дека децата-жртви и сведоци може да бидат предмет на заплашување, закани или повредување, треба да обезбеди со поддршка од претседателот на судот, судскиот администратор и судската полиција соодветни услови за да се осигура безбедноста на детето.
5. Судијата треба да го планира судскиот процес и со цел да се направи помалку застрашувачко искуството на присуствување и сведочење во судот за детето, да воспостави процес на „запознавање“ каде што на детето, на датум што му претходи на судењето, ќе му ја покаже судницата, ќе му објасни што може да очекува од судскиот процес и како ќе се одвива постапката.

9. ГЛАВНА РАСПРАВА, НАЧИН И СПЕЦИФИКИ НА ВОДЕЊЕ НА ГЛАВНАТА РАСПРАВА

Согласно со чл. 145 од Законот за правда за децата, детето-жртва на кривично дело ги има следниве права:

- со него да се постапува со почитување на неговото достоинство,
- да биде заштитено од секаква дискриминација,
- да биде известно за своите права на јазик разбирлив и соодветен на неговата возраст, како и почитување на правото на приватност,
- да бидат информирани родителите/от, односно старателите/от за сите прашања во врска со кривичното дело и во врска со осомничениот, обвинетиот и осудениот,
- детето, односно родителите/от, односно старателите/от да учествуваат во кривичната постапка како оштетен со приклучување кон кривичниот прогон или за остварување на имотно-правното барање за отштета,
- на посебна заштита на неговата безбедност и на безбедноста на неговото семејство, грижа и внимание од страна на органите и субјектите што учествуваат во кривичната постапка,

- право на посебна заштита од секундарна виктимизација или ревиктимизација и
- право на психолошка и друга стручна помош и поддршка од страна на органи, установи и организации за помош на деца-жртви на кривични дела.

10. ПОСЕБНИ ПРАВА НА ПРОЦЕСНА ЗАШТИТА

Детето-жртва има право на посебни мерки на процесна заштита при давањето на исказ и испитувањето во сите фази на постапката.

Судот мора да определи посебна мерка на процесна заштита во следните случаи, и тоа:

- кога детето-жртва има потреба од посебна грижа и заштита или
- кога детето е жртва на трговија со луѓе, насилство или сексуална злоупотреба, како и на кривични дела против човечноста и меѓународното право или други тешки дела сторени спрема деца за кои со закон е утврдена казна затвор над четири години.

Во ваков случај, судот определува поединечно или заедно со друга посебна мерка на заштита да се регистрира исказот на детето со видео и тонски запис, кој ќе се користи како доказ во натамошната постапка. Во исклучителни случаи, ако се појават нови околности, судот може повторно да го испита детето-жртва најмногу уште еднаш преку користење на технички средства за комуникација.

Како посебни мерки на процесната заштита при давањето на исказ, судот може да определи:

- користење екрани за заштита на жртвата и сведокот од погледот на обвинетиот,
- прикривање на идентитетот или на изгледот,
- давање исказ преку видеоконференција,
- отстранување на тогите и капите,
- исклучување на јавноста,
- видео и аудио запис на исказот што ќе се користи како доказ,
- видео и аудио запис од распитот што ќе се користи како доказ,
- земање исказ преку посредство на стручно лице,
- употреба на посебни технички средства за комуникација и
- заштита на приватноста на детето и на неговото семејство.

Судот е должен, во текот на судскиот процес, со децата-жртви и сведоци да постапува на внимателен и чувствителен начин, водејќи сметка за нивната лична состојба и итни потреби, возраст, пол, попреченост и ниво на зрелост и целосно, почитувајќи го нивниот физички, ментален и морален интегритет. Исто така, судот односно судијата е должен да им овозможи на децата-сведоци и жртви да ги изразат своите ставови и загриженост поврзани со нивната вклученост во правниот процес, да им даде можност да учествуваат

во одлуките што се од нивно значење и да посвети должно внимание на ставовите и загриженоста на детето и доколку не може да бидат приспособени, на детето да му се објаснат причините за тоа.

11. ВОВЕДНИ ГОВОРИ

Главната расправа започнува со држење на воведни говори. Прво зборува тужителот, а потоа бранителот и обвинетиот. Обвинетиот има право да не одржи воведен говор. Во своите воведни говори, странките можат да изнесат кои решавачки факти имаат намера да ги докажуваат, да ги изложат доказите што ќе ги изведуваат и да ги определат правните прашања по кои ќе расправаат. Во говорите не смеат да се изнесуваат факти за поранешна осудуваност на обвинетиот. Всушност, преку воведните говори, двете страни ги воведуваат присутните во судницата со својата теорија на случајот и го објавуваат доказниот материјал што ќе биде презентирани во рамките на доказната постапка.

12. ИСКЛУЧОК ОД НЕПОСРЕДНО ИЗВЕДУВАЊЕ НА ДОКАЗИТЕ

Согласно со принципот на акузаторност на постапката, доказите на главната расправа се изведуваат непосредно. Затоа доколку докажувањето на некој факт се заснова врз забележувањето на некое лице, тогаш тоа лице се испитува лично на главната расправа, во својство на сведок. Дадените искази на сведоците во истражната постапка и изјавите што се собрани во рамките на дејствијата на одбраната во текот на истражната постапка, можат да се користат само при вкрстено испитување, при побивање на изнесени наводи или во одговор на побивање, заради оцена на веродостојноста на исказите дадени на главната расправа.

Доколку на главната расправа треба да биде испитан заштитен сведок, неговото испитување не може да биде заменето со читање на записникот од неговиот претходно даден исказ. Во тој случај, заштитениот сведок ќе биде испитан согласно со член 229 од ЗКП – под псевдоним или, пак, согласно со член 230 од ЗКП – со помош на технички уред за пренос на слика и тон, односно на начин како што одлучил судијата, односно советот за оцена на обвинителниот акт, по претходно даден писмен образложен предлог од страна на јавниот обвинител (член 228, став 2 од ЗКП).

Од правилото на непосредно изведување на доказите, предвидени се неколку исклучоци:

- со одлука на судот, како доказ можат да се изведат записниците за дадени искази на доказното рочиште, со читање или репродуцирање,
- со одлука на судот, како доказ можат да се изведат искази на сведоци дадени пред јавниот обвинител, доколку по започнувањето на главната расправа се појават индикации врз основа на кои може да се заклучи дека сведокот бил изложен на насилство, закана или, пак, му било дадено ветување на пари или друга корист за да не сведочи или, пак, лажно да сведочи на главната расправа.

13. ПОСЕБНИ ПРАВА НА РАНЛИВИ КАТЕГОРИИ ЖРТВИ

Жртвите имаат право на посебни мерки на процесна заштита при давањето на исказ и испитување во сите фази на постапката, и тоа доколку во времето на давање на исказот се на возраст под 18 години, доколку со давањето на исказ или одговор на определено прашање би се изложиле себеси или блиско лице на сериозна опасност по животот, здравјето или физичкиот интегритет (загрозени жртви) и поради возраста, природата и последиците на кривичното дело, физичкиот или психичкиот инвалидитет или друга од значење здравствена состојба, општественото и културното минато, семејните околности, религиозните уверувања и етничката припадност на жртвата, однесувањето на обвинетиот, членовите на семејството или пријателите на обвинетиот кон жртвата би имало штетни последици врз нивното психичко или физичко здравје или негативно ќе влијае врз квалитетот на дадениот исказ (особено чувствителни жртви).

Поради тоа, судот, заради целосна процесна заштита на детето-жртва, мора да определи, поединечно или заедно со друга посебна мерка на заштита, видео и тонски запис на исказот и испитувањето на детето, за да се користи како доказ во постапката. Во исклучителни случаи, поради нови околности на случајот, судот може да нареди повторно испитување на детето-жртва најмногу уште еднаш преку користење на технички средства за комуникација.

14. ИСКЛУЧУВАЊЕ НА ЈАВНОСТА

Од отворањето на заседанието, па до завршувањето на главната расправа, советот може во секое време по службена должност или по предлог на странките или оштетениот, да ја исклучи јавноста од дел на главната расправа или од целата главна расправа, ако е тоа потребно заради чување на државна, воена, службена или важна деловна тајна, одржување на јавниот ред, заштита на приватниот живот на обвинетиот, сведокот или оштетениот, заштита на безбедноста на сведокот или жртвата или заштита на интересите на детето.

Судот ја исклучува јавноста од делот на постапката во кој се репродуцира записот од исказот и од распитот на детето-жртва или се применува друга посебна мерка на процесна заштита при земање на исказ или распит или се изведуваат процесни дејствија со кои може да се нанесе штета на неговата личност и неговиот развој.

15. УПОТРЕБА НА СНИМЕНИ И ЗАБЕЛЕЖАНИ ИЗЈАВИ КАКО ДОКАЗ

Судот, доколку е тоа возможно и постои соодветна ИТ-опрема, на децата-жртви треба да им овозможи да сведочат, без притоа да мора да се појават пред судот, со помош на однапред снимени или забележани изјави. Тоа значи дека детето не мора да чека за да се појави пред судот, ги избегнува проблемите поврзани со губење на сеќавањето, а се намалува и времетраењето на самиот судски процес.

16. ОБЕЗБЕДУВАЊЕ НА ПОСЕБНИ ПРАВА НА РАНЛИВИ КАТЕГОРИИ ЖРТВИ

Судот **е должен** и мора да определи посебна мерка на процесна заштита:

- кога детето-жртва има потреба од посебна грижа и заштита или
- кога детето е жртва на трговија со луѓе, насилство или сексуална злоупотреба.

Судот, односно судијата што постапува по предметот **е должен** да определи единечна или заедно со друга посебна мерка на заштита, видео и тонски запис на исказот и испитувањето на детето, за да се користи како доказ во судската постапка.

Судот, односно судијата **може само во исклучителни случаи**, поради нови околности на случајот, да нареди повторно испитување на детето-жртва најмногу уште еднаш, преку користење на технички средства за комуникација.

Судот, односно судијата што постапува по предметот **е должен** да ги обезбеди посебните права на жртвите на кривични дела против половата слобода и половиот морал, човечноста и меѓународното право, и тоа да ја испита жртвата со помош на визуелно-тонски средства на начин што нема да ги загрози достоинството и почитта на личноста.

Судот **е должен** во таков случај да ја поучи жртвата, најдоцна пред нејзиното прво испитување, за што составува службена белешка или записник.

Судот **е должен**, секогаш кога ќе утврди дека се работи, со оглед на возраста, здравствената состојба, природата или последиците на кривичното дело, односно поради други околности на случајот, за особено ранливи, малолетни лица, жртви на трговија со луѓе, насилство или сексуална злоупотреба и дека испитувањето во просториите на судот би имале штетна последица врз нивното психичко или физичко здравје, испитувањето да може да се врши со употреба на технички средства за пренос на слика без звук, без присуство на странките и другите учесници во постапката во просторија во која се наоѓаат оштетениот и сведокот, така што странките, бранителот и лицата што имаат право да му поставуваат прашања тоа го прават со посредство на органот што ја води постапката, психолог, педагог, социјален работник или друго стручно лице.

17. СВЕДОЧЕЊЕ НА ДЕТЕ-ЖРТВА ПРЕД СУД

Посебни мерки на процесна заштита при давањето на исказ

Судијата **може** да определи **користење екрани за заштита** на дете-жртва и дете-сведок од погледот на обвинетиот.

Судијата **може**, при давањето на исказот на дете-жртва или дете-сведок, да определи **прикривање на идентитетот или изгледот** на детето-жртва и детето-сведок, при што со помош на технички уреди за пренос на слика и тон, ликот на детето-жртва и неговиот глас се заматени. Заради испитување на ваков вид сведок, детето-жртва се упатува во посебна за таа намена опремена просторија, која е физички одвоена од просторијата во која се наоѓаат судијата и другите учесници во постапката.

Судијата **може** да определи детето-жртва и детето-сведок својот исказ **да го дадат преку видеоконференција**.

Судијата **може**, за време на давањето на исказ на дете-жртва или дете-сведок, **да ги отстрани од себе службената тога и капата**, повикувајќи се на посебните права на детето, согласно со одредбите од чл. 147 од ЗПД.

Судијата **може** и е должен при давањето на исказ на детето-жртва и детето-сведок да ја **исклучи јавноста од судницата**, односно просторијата каде што се испитува детето.

Судијата **може** и е должен да користи **ИТ-опрема заради обезбедување на видео и аудио запис** на исказот кој ќе се користи како доказ.

Судијата **може** и е должен **да користи ИТ-опрема заради обезбедување на видео и аудио запис** од распитот кој ќе се користи како доказ.

Судијата **може** исказот на дете-жртва и дете-сведок **да го земе преку посредство на стручно лице**, кое навремено го известува за да го подготви за содржината на разговорот и начинот на испитување на детето-жртва.

Судијата **може** при давањето на исказ на дете-жртва и дете-сведок **да употреби посебни технички средства за комуникација**.

Судијата е **должен** да обезбеди **заштита на приватноста на детето и на неговото семејство**.

Судијата е **должен да ја исклучи јавноста** од делот на постапката во кој се репродуцира записот од исказот и од распитот на детето-жртва или се применува друга посебна мерка на процесна заштита при земање на исказ или распит или се изведуваат процесни дејствија со кои може да се нанесе штета на личноста на детето-жртва и на неговиот развој.

Судијата е **должен**, при земањето на исказот и распитот на дете-жртва и дете-сведок, **да води особена сметка и грижа за личните својства и карактеристики на детето за заштита на неговите интереси и за неговиот правилен развој**.

18. ИСПИТУВАЊЕ НА ДЕТЕТО-ЖРТВА СО ПОМОШ НА ДРУГИ ЛИЦА

Судијата е **должен** да оцени дали е потребно, заради помош на ранливи жртви, да им постави полномошник за време на испитувањето.

Испитувањето на ранливи жртви може да се врши и со помош на психолог, социјален работник или друго стручно лице.

Судот е **должен** да им укаже на странките дека прашањата на ранливите жртви можат да се постават само преку судечкиот судија и дека тие имаат обврска да се однесуваат со посебно внимание кон ранливите категории, за да се избегнат штетните последици на кривичната постапка врз нивната личност, телесно и душевно здравје.

19. КОГА ДЕТЕТО НЕ МОЖЕ ДА БИДЕ СВЕДОК

Судијата е **должен** да утврди дали, со оглед на својата возраст и душевна развиеност, детето е способно, односно не е способно да го сфати значењето на своето право, поради

што и не мора да сведочи, освен ако самиот обвинет не го бара тоа. Ваквата состојба на детето судијата ја утврдува преку неговите родители или старател или со помош на психолог, социјален работник или друго стручно лице.

20. ДИРЕКТНО И ВКРСТЕНО ИСПИТУВАЊЕ

При изведувањето на доказите на главната расправа, во текот на доказната постапка се предвидени три начини на испитување:

- **директно испитување** кое го врши странката што го предложила тој сведок, вештак или технички советник,
- **вкрстено испитување** кое го врши спротивната странка и
- **дополнително испитување** кое повторно го врши странката која го повикала тој сведок, вештак или технички советник.

Судијата **е должен испитувањето да го врши на** чувствителен и посебен начин, за да се намали потенцијалното заплашување.

Судијата **е должен** за време на судењето да обезбеди целосна заштита на детето-жртва и децата-сведоци од какво било заплашување.

Испитувањето се врши во форма на слободен разговор со детето-жртва, наспроти евентуалното еднострано испрашување, односно испитување од акузаторна природа.

Судијата **е должен** при примената на вкрстеното испитување да врши блиска контрола и надзор на постапката, за да се спречат во најголема можна мера евентуалните повреди и злоупотреби на децата. Покрај тоа, не смее да се заборави ниту фактот дека способноста за одржување на концентрацијата на децата е многу помала од онаа на возрасните и затоа секогаш кога има потреба, судијата треба да обезбеди соодветни паузи во испитувањето или, пак, ограничувања поставени од страна на судијата, во однос на бројот на прашања што можат да му се постават на детето, со цел да се задржи вниманието на детето и да се обезбеди најдобар квалитет на сведочењето.

Судијата **е должен да го обезбеди и гарантира правото на детето-жртва дека, доколку не се работи за исклучителни околности, во текот на судскиот процес, детето-жртва ќе биде испитано само еднаш.**

Судот **е должен** да му обезбеди на детето-жртва право странките, при испитувањето со цел да не ја попречат неговата способност за давање на точни и прецизни одговори, во случај кога на странките во постапката им се дава можност да вршат директен распит на децата, тоа да го направат на едноставен начин, користејќи едноставен јазик, притоа имајќи ги предвид степенот на нивното разбирање и нивната ранливост.

Судијата може да обезбеди и да дозволи присуство на други лица заради укажување на помош на детето при неговото испитување, доколку смета дека детето-жртва погрешно или, пак, нецелосно го сфатило поставеното прашање.

Судијата **е должен**, кога ќе дозволи вкрстено испитување на дете, внимателно да ги следи и контролира начинот и видот на поставените прашања, односно начинот на кој прашањата се поставуваат.

Судијата **е должен** да спречи одредени тактики што ги користат адвокатите на одбраната, како на пример, поставувањето ирелевантни прашања, кои имаат за цел да го заплашат или вознемират детето-жртва или детето-сведок, брзото поставување прашања или нивното повторување, каде што целта е детето-жртва да се збунува и да се одложи одговорот, поставување прашања со употреба на јазик што не одговара на степенот на развој на самото дете-жртва или дете-сведок или, пак, конкретно во случаи на сексуална злоупотреба, наметнување заклучок дека детето-жртва дало своја согласност, или поставување прашања во врска со сексуалниот живот и искуства на детето во минатото.

Судијата **е должен** ваквите тактики на испитување, кои можат да прераснат во заплашување и малтретирање на детето-жртва, да ги спречат и да ги одбијат како недозволен, поради тоа што можат негативно и штетно да влијаат врз детето-жртва, а тоа може да биде и причина за давање на неточни искази.

21. ЗАБРАНА НА СООЧУВАЊЕ СО ОБВИНЕТИОТ

За детето-жртва и детето-сведок на трговија со луѓе, насилство или сексуална злоупотреба, како и дејствија што со закон се предвидени како кривични дела против човечноста и меѓународното право, како и други дејствија што со закон се предвидени како кривични дела кои поради својата природа, последиците или други околности го прават детето особено чувствително, односно се наоѓа во особено тешка душевна состојба, соочување меѓу детето и осомничениот, односно обвинетиот **не е дозволено**.

22. СОСЛУШУВАЊЕ-РАЗГОВОР СО ДЕТЕ-ЖРТВА

Претходна подготовка за разговор за сведочење со дете-жртва

Судијата **е должен**, заради успешно испитување на детето-жртва, претходно да се подготви и да го планира начинот на кој ќе се води разговорот, со цел да не дојде до какви било повреди на правата на детето-жртва.

Судијата **може** начинот на водење на разговорот да го планира во соработка со експерти за детска помош и грижа, или да побара помош од психолог, социјален работник или друго стручно лице, со цел разговорот и испитувањето на детето-жртва или детето-сведок да ги изврши на начин на кој ќе се заштитат нивните права и притоа нема да се предизвикаат никакви дополнителни повреди или штета на нивната личност, односно нивниот развој.

23. ЗАПОЗНАВАЊЕ И ВОСПОСТАВУВАЊЕ СООДВЕТЕН ОДНОС ЗА ВОДЕЊЕ НА РАЗГОВОР

Судијата **треба**, на самиот почеток од разговорот, да се претстави на начин разбирлив за детето-жртва и да го подготви детето-жртва за самиот разговор, објаснувајќи му ја притоа целта на разговорот, за тоа кои лица ќе бидат присутни за време на разговорот и колку временски ќе трае целиот процес и на крај да му објасни на детето-жртва што ќе се случи откако разговорот ќе биде завршен.

Судијата **е должен** на детето-жртва да му го објасни начинот на снимање, односно начинот на кој ќе се води записник за разговорот, како и да му даде податоци за тоа на кој начин ќе се искористат добиените информации од разговорот.

Судијата **треба** да го информира и увери детето дека, доколку не го знае одговорот на некое од прашањата или, пак, доколку не го разбира добро прашањето, треба да го извести судијата и да му биде дадено соодветно образложение, односно дополнување на прашањето заради разјаснување на околностите од настанот.

Детето-жртва **има право**, доколку смета дека судијата што го води разговорот погрешно има разбрано некој од одговорите што ги има дадено, или пак судијата неточно го резимирал дадениот одговор, да му укаже на судијата со цел да се направи корекција.

Судијата **е должен** за цело време на разговорот да се обиде да создаде пријатна атмосфера, да користи начини и методи при разговорот за опуштање на детето, како и да се обиде да пронајде начин за градење на меѓусебна доверба помеѓу детето-жртва и судијата.

Судијата **е должен** со детето да постапува со посебно внимание при испитувањето, стрпливо градејќи односи на доверба, да знае дека понекогаш е потребно повеќе време за да се опушти детето доволно и да се чувствува удобно и подготвено за разговор со судијата, особено кога тоа треба да се потсети на одредени трауматски искуства или настани, кои вклучуваат интимни работи и чувства.

24. ОБЕЗБЕДУВАЊЕ ИНФОРМАЦИИ

Судијата **треба** да практикува начин на разговор во кој, колку што е можно повеќе, за време на разговорот ќе му даде шанса на детето самото непрекинато да раскажува и да се охрабри да ја раскаже сопствената приказна на нему својствен начин и со сопствени зборови.

Судијата **треба** да знае дека обезбедувањето детали за настанот, дополнителни информации или за успешно продолжување на приказната, е потребно постојано да се поттикнува со фрази од типот „а што се случи потоа“.

Судијата **може**, кога ќе се јави потреба, да поставува дополнителни прашања односно прашања за појаснување или добивање на дополнителни информации и тие да бидат од отворен карактер.

Судијата **е должен** никогаш да не користи наведувачки и сугестивни прашања, кои го наведуваат детето кон давање на одреден одговор и **е должен** да ја спречи секоја странка која учествува во испитувањето да поставува такви прашања.

Судијата при разговорот со дете-жртва **треба** да избегнува повторување на исти прашања, од причини што детето-жртва тоа може да го сфати како укажување дека неговиот претходен одговор на прашањето бил неприфатлив или „погрешен“.

25. ЗАВРШУВАЊЕ НА РАЗГОВОРОТ СО ДЕТЕТО

Судијата **е должен** да посвети внимание за начинот на кој ќе го заврши разговорот со детето-жртва и за тоа да пронајде најсоодветен начин.

Судијата **е должен** пред завршување на разговорот да го праша детето дали има уште нешто дополнително да каже или да појасни и дополни или, пак, можеби има прашање што сака да го постави.

Судијата **е должен**, по завршување на разговорот, да му објасни уште еднаш на детето на кој начин ќе се користат информациите и податоците добиени со разговорот, со цел да му се помогне на детето да формира соодветни очекувања за тоа што би можело да се случува во иднина.

Се препорачува и му се укажува на судијата дека, на крајот од разговорот, **потребно е** да му се заблагодари на детето-жртва и притоа да го запознае со сите служби и можности за лична поддршка, кои му стојат на располагање.

26. ДЕЈСТВИЈА НА СУДОТ

Се укажува дека, имајќи ги предвид улогата и позицијата на судот во постапувањето по кривичните предмети, а согласно со ЗКП, што е особено значајно за одредени кривични дела на насилство, неопходно е уште во текот на преткривичната постапка да се изготват соодветни вештачења, за психофизичката состојба на детето-жртва на насилство, за утврдување на причинско-последичната врска, за изготвување на невропсихијатриски извештај, како за сторителот така и за детето-жртва.

Судот **е должен** во текот на постапката да побара да биде изготвен и стручен извештај од страна на центарот за социјални работи, во кој ќе бидат сублимирани сите релевантни факти во однос на структурата на семејството, личноста на сторителот, на жртвата, причините за девијантното однесување на сторителот, времетраењето на ваквото однесување, материјалната и финансиската состојба во семејството и други релевантни податоци што се неопходни за понатамошниот тек на постапката.

27. УЛОГАТА НА СУДОТ ВО ТЕКОТ НА ГЛАВНАТА РАСПРАВА

Обвинителството ја има главната улога во докажување на вината, одбраната ја има активната улога во оспорување на тезата на обвинителството, а судот е пасивен арбитер со раководна, контролна и гарантна улога.

Судот одлучува за доказите, за вината и санкцијата, како и за отштетното побарување на детето-жртва.

28. ЗАВРШНИ ЗБОРОВИ

По завршување на доказната постапка, судот ќе ги повика тужителот, оштетениот, бранителот и обвинетиот да го дадат својот завршен збор.

Своите завршни зборови тие ги даваат по завршување на доказната постапка. Доколку обвинетиот има повеќе бранители, секој од нив може да даде завршен збор, но притоа не смеат да се повторуваат и судијата-поединец, односно претседателот на судскиот совет може да го ограничи времетраењето на нивните завршни зборови.

29. ЗАВРШУВАЊЕ НА ГЛАВНАТА РАСПРАВА

По изнесувањето на завршните зборови, претседателот на советот, односно судијата-поединец ќе го објави завршувањето на главната расправа, во записникот за главната

расправа ќе се внесе во колку часот завршила, а потоа советот ќе се повлече на советување и гласање, заради донесување на пресуда.

30. ДОНЕСУВАЊЕ, ИЗГОТВУВАЊЕ И ОБЈАВУВАЊЕ НА ОДЛУКИТЕ

Откако судот ќе ја изрече пресудата, претседателот на судскиот совет веднаш ќе ја објави. Ако судот не е во можност да ја изрече пресудата истиот ден по завршување на главната расправа, ќе го одложи објавувањето на пресудата најмногу за три дена и ќе ги определи времето и местото на објавување на пресудата.

Ако јавноста на главната расправа била исклучена, изреката на пресудата секогаш ќе се прочита на јавно заседание. Советот ќе одлучи дали и колку ќе ја исклучи јавноста при објавување на причините за пресудата. Сите присутни читањето на изреката на пресудата ќе го сослушаат стоејќи.

31. ОБЕСШТЕТУВАЊЕ

Обесштетувањето е важен чекор за жртвите поради признавањето на штетата што им е направена.

Обесштетувањето може да биде во форма на финансиски надоместок за материјалната загуба, или штета што ја претрпеле поради кривичното дело, медицински или психолошки услуги или признавање на болката што ја претрпеле.

Ова може да биде и симболична порака за децата-жртви дека тие оствариле некакво ниво на правда.

32. ПОСТАПКА ЗА ОБЕСШТЕТУВАЊЕ

Заради обесштетување на дете кое е жртва или е оштетено со дејствие кое со закон е предвидено како кривично дело на насилство и на други акти на индивидуално или групно насилство, се издвојуваат средства во рамките на буџетот на министерството за правда.

Министерот за правда, по претходно прибавено мислење од државниот совет за превенција на детско престапништво, донесува годишна програма со која ги планира изворите и начинот на трошење на средствата. Административно-техничките работи за исплатата на средствата ги врши министерството за правда.

Детето за кое со правосилна судска одлука е утврдено дека е жртва, односно оштетено со дејствие што со закон е предвидено како кривично дело или прекршок со елементи на насилство и на кое му е признато имотно-правно побарување, може да поднесе барање за обесштетување од средствата до надлежниот суд, кога поради фактички или правни пречки имотно-правното побарување не може да се изврши од имотот на сторителот на кривичното дело или друг акт на насилство и кога од правосилноста на одлуката за имотно-правното побарување изминале повеќе од шест месеци.

Барањето, покрај детето, можат да го поднесат неговите родители/от, односно старатели/от.

Судот ќе донесе решение за обесштетување во износ на досуденото имотно-правно побарување, без зголемување по основ на камати или други дополнителни трошоци околу извршувањето на побарувањето.

Ако судот го одбие барањето, детето-жртва има право на жалба до апелациониот суд во рок од осум дена од денот на приемот на решението за одбивање. Одлуката на апелациониот суд е конечна.

Конечното решение за исплата на обесштетувањето судот го доставува до министерството за правда кое ја извршува исплатата.

За извршената исплата, министерството за правда го известува судот кој го донел решението најдоцна еден месец од извршената исплата.

Ако обесштетувањето е исплатено од средствата утврдени со одредбите во Законот за правда за деца, судот го доставува решението за обесштетување до државниот правобранител заради поведување на постапка за присилно извршување на исплатеното обесштетување од имотот на сторителот.

Против ова решение не е дозволена жалба, а тоа ќе се изврши согласно со одредбите од Законот за извршување.

ГРАЃАНСКО-СУДСКА ПОСТАПКА ЗА ЗАШТИТА НА ДЕЦА-ЖРТВИ ОД НАСИЛСТВО, ЗЛОСТАВУВАЊЕ И ЗАНЕМАРУВАЊЕ

Со Законот за семејство се пропишани мерки на заштита на децата од насилство, злоставување и занемарување и правила за посебната судска постапка во рамките кога тие се остваруваат.

Во однос на процесните прашања што не се опфатени со наведените прописи, се применуваат одредбите од Законот за парнична постапка.

1. ОТКРИВАЊЕ НА ДЕЦА-ЖРТВИ ОД НАСИЛСТВО, ЗЛОСТАВУВАЊЕ И ЗАНЕМАРУВАЊЕ И ПОВЕДУВАЊЕ НА ПОСТАПКА

Согласно со одредбите од Законот за парнична постапка, самостојно или истовремено, може да бидат поведени: парница за заштита од семејно насилство, парница за делумно или потполно лишување од родителски права и парница за заштита на правото на детето, со тоа што тие може да бидат поведени од активно легитимни субјекти.

Постапката во парница за заштита на правата на детето, односно заштита од насилство, може да се води и како атхезиона постапка, со постапката за брачни спорови и за утврдување на татковство или со други граѓански судски постапки во семејните спорови.

И самиот суд во семејните спорови е овластен, без оглед на барањето на странката, да одреди една или повеќе мерки на заштита на детето од насилство во семејството, како и да одлучи за целосно или делумно лишување на родителското право.

Првите сознанија, за постоење на сомнежи за насилство, за злоставување или занемарување на дете, судијата по правило ги добива со приемот на тужбата, или од податоците до кои дошол во врска со друга судска постапка.

Одредени сознанија, меѓутоа, судот може да ги добие и кога детето, нему блиско лице или институција ќе побараат од судот поставување на привремен застапник согласно со одредбите од ЗПП.

До сознание дека детето е жртва на насилство, злоставувано или занемарувано, судот може да дојде:

- непосредно со лично забележување на промените, доколку детето се сослушува како странка или сведок (видливи телесни повреди или однесување на детето, кое отстапува од вообичаеното однесување на детето за соодветната возраст), сослушувањата на другите странки и сведоци, врз основа на изјави на детето, кое не е странка или сведок во постапката, сослушување на старателот или привремениот застапник, од фактите што судијата ги осознал во друга судска постапка
- посредно со прибавување, по службена должност, извештај од воспитно-образовните институции, од центрите за социјална работа, од здравствени установи и од органите за кривично гонење, доколку во дејствијата има и елементи на кривично дело или прекршок, односно самоиницијативно доставување на соодветен извештај од страна на наведените установи.

2. СТАНДАРДИ ЗА ВОДЕЊЕ НА ПОСТАПКАТА

Судот има обврски, согласно со ЗПП, но и согласно со меѓународните правни документи, да обезбеди граѓанската судска постапка да се води, и тоа:

- да се признае загрозеноста на детето од насилство, злоставување или занемарување и да се приспособат правилата на постапката, со цел да се почитуваат неговите посебни потреби, вклучувајќи ги и неговите посебни потреби како сведок
- да се запознаат децата за своите права и улоги, со временскиот распоред и текот на постапката во разгледување на нивниот случај
- да се даде можност во постапката, во која се загрозени нивните лични интереси, да се презентираат и разгледаат ставови, потреби и преокупација на децата, на начин што е во согласност со правилата на националните процесни права
- да се обезбеди соодветна служба за поддршка на децата во текот на судската постапка
- да се обезбеди заштита на соодветен начин од аспект на приватноста и идентитетот на детето и да се преземат мерки во согласност со законот, за

да се избегне ширење информации кои би можеле да доведат до нивно идентификување

- во соодветни случаи да се осигура безбедност на децата, како и безбедност на нивните семејства и сведоците, кои сведочат во нивен интерес, од застрашување и одмазда
- да се избегне непотребно одлагање на постапување по предметите, како и извршување на одлуките или одлука за давање на обесштетување на детето.

3. НАЧЕЛА НА ПОСТАПКАТА

Во граѓанските судски постапки, заштитата на детето-жртва од насилство, злоставување и занемарување, од страна на родителите или лицата што формално или фактички презеле одговорност и грижа за детето, се остварува во посебна постапка, и тоа постапка за заштита на правата на детето, како и преку институтот одземање на родителското право и заштита од семејно насилство.

Граѓанската судска постапка, која има за цел донесување на одлука за заштита на детето од насилство, злоставување и занемарување, се поведува со тужба.

Всушност, оваа парнична постапка се карактеризира со особена:

- итност,
- исклучување на јавноста,
- тајност на податоците од судските списи,
- исклучително истражно начело,
- официјалност и
- ограничена диспозиција на странките.

Судот има големи овластувања во споровите со семејни односи, во кои на детето му се дава соодветна заштита од насилство, злоставување и занемарување. Во тие постапки, наспроти класичната парнична постапка, начелото на официјалност има примат над начелото на диспозиција на странките. Имено, општите правила на парничната контрадикторна постапка се засновани врз начелото на диспозиција кои го обврзуваат судот да постапува исклучиво во границите на тужбеното барање.

Истражното начело се применува само кога судот ќе утврди дека странките се обидуваат да располагаат со барањето во насока што е спротивна на присилните прописи, обичаите и општествениот морал.

Наспроти тоа, во семејните спорови, судот е овластен, и без поставено барање од странката, доколку со примена на истражното начело утврди дека врз детето е извршено насилство, дека е злоставувано и занемарувано, по службена должност да одреди една или повеќе мерки на заштита. Исто така, во зависност од околностите, судот може, и без поставување на барање од странката, да одлучи и за делумно или целосно лишување од родителско право, а ако се определи за одземање на родителското право, може да донесе одлука за одвојување на детето од семејството и негово ставање под заштита на старателскиот орган.

Меѓутоа, во семејните спорови во кои се одлучува за вршење на родителското право, судот може да одлучи за делумно или целосно одземање на родителското право и да донесе одлука за определување на една или повеќе мерки на заштита од насилство, иако странката што го повела спорот не поставила такво тужбено барање. Сите овие постапки се од итен карактер.

4. ДОКАЗИ

Било да се работи за непосредно или посредно сознавање, до битните факти судот доаѓа со изведување на докази на главната расправа, при што на судот му стојат на располагање следниве доказни средства: увид, документација, вештачење, сослушување на сведоци и странката, стручен наод и мислење од установата за посредување во семејните односи.

Битни факти што судот мора да ги утврди, за да донесе одлука за определување на соодветни мерки на заштита, меѓу другите се:

- дејствија на извршување,
- вид, тежина и повторништво,
- последици што детето ги трпи и нивното влијание врз понатамошниот психофизички развој,
- психолошки статус на детето, родителите и членовите на семејството, ако другиот член на семејството врши насилство,
- социјални и економски услови во кои детето живее,
- потреби на детето на емотивен воспитно-образовен план, односно дали другиот родител или член од семејството може да ги задоволи,
- мислење на детето доколку тоа е во неговиот најдобар интерес.

5. ПОЛОЖБАТА НА ДЕТЕТО ВО ГРАЃАНСКА СУДСКА ПОСТАПКА

Детето во граѓанска судска постапка може да се јави:

- како странка,
- како сведок и
- како лице за чии права се одлучува, а нема статус на странка.

6. ДЕТЕ КАКО СТРАНКА

Кога детето се јавува како странка во постапката за заштита на правата на детето и во споровите за вршење, односно одземање на родителското право, првата и основна должност на судот е да утврди дали детето е способно да формира свое мислење.

Дали е детето способно да формира мислење, оценува судот имајќи ги предвид:

- неговата возраст,
- психофизички развој,
- развојни способности и слично.

Заради утврдување на овие способности, судот е должен да прибави мислење од центарот за социјални работи и по можност од психологот во училиштето каде што детето учи, доколку детето е на школска возраст, односно од семејно советувашиште или друга слична специјализирана установа за посредување во семејните односи.

Оценката на судот за способноста на детето да изрази свое мислење може да се побива само со жалба на пресуда.

7. ЗАСТАПУВАЊЕ НА ДЕТЕТО КОЕ Е СТРАНКА ВО ПОСТАПКАТА

Доколку детето е легитимирано да биде странка во постапката, има право да биде застапувано од страна на неговите родители, како законски застапници.

Во случај на колизија на интересите на детето и интересите на неговите родители, детето има право да побара од органот за старателство, односно од судот назначување на колизиски старател, односно привремен застапник.

Ова право детето може да го оствари само или преку друго лице или установа доколку навршило десет години и доколку е способно за расудување. Во сите други случаи, привремениот застапник може да биде поставен од судот по службена должност, доколку оцени дека детето не е застапувано на соодветен начин.

Доколку интересите на детето и неговиот законски застапник се спротивставени, судот ќе постави привремен застапник и за тоа ќе го извести органот за старателство.

Ако судот не назначи привремен застапник, должен е, за потребите за назначување на посебен застапник на детето, да го извести органот за старателство кој ќе му постави старател по службена должност.

Должност на тоа лице што е одредено во судската постапка да го застапува детето, без оглед дали е поставено од судот или од органот за старателство, е да се грижи детето благовремено да ги добие сите известувања во врска со поведената постапка, **да му даде објаснувања кои се однесуваат на последиците на дејствијата што ги презема и на судот да му го пренесе мислењето доколку детето непосредно не изразило мислење пред судот.**

Судот, исто така, **е должен на детето да му обезбеди активно учество во постапката**, при што со законот посебно е пропишано **дека мислењето на детето се утврдува во соработка со психолог, односно органот за старателство, семејно советувашиште или друга установа, специјализирана за посредување во семејните односи.**

8. ДЕТЕ КАКО СВЕДОК

Детето, како сведок, може да се појави и во граѓанските судски постапки во кои се одлучува или не се одлучува за неговите права.

Положбата на детето, во тој случај, е иста како и за возрасните лица кои се појавуваат како сведоци.

Меѓутоа, во поглед на техниката на испитување на детето во граѓанската судска постапка, неопходна е примена на правилата за кривично-правна заштита на детето:

- детето е субјект а не објект на права и судот е должен да му овозможи да го даде својот исказ, бидејќи се одлучува за неговите права (право на живот, здравје, правилен развој, образование и др.),
- судот мора да води сметка дека се работи за особено осетливи и ранливи категории на лица, со оглед на нивната возраст, пол, животно искуство, здравствена состојба и фактот дека е приврзано на семејството кое врши насилство, го злоставува и занемарува,
- психолошката подготовка на детето при изведувањето на доказите од страна на стручно лице е неопходен предуслов за квалитетно изведување на доказите, со цел психофизичкиот статус на детето, доколку постои проценка на ризик, да не биде загрозен. Со тоа истовремено се спречува институционалното злоставување на детето, односно детето да не се сослушува повеќекратно,
- детето мора да се ослободи, свесно или несвесно, од наметнатата вина, да е причина за однесувањето на родителите или друг член на семејството дека тоа е исклучиво виновно и дека со својот исказ ќе го отежни нивниот статус во постапката,
- сослушувањето на детето се врши со помош на психолог, педагог или друго стручно лице, односно стручна служба за посредување во семејните односи,

Исто така, неопходно е да бидат прифатени како правни стандарди одредбите од кривично-правното законодавство:

- за сослушување на детето преку видео линк и во просторија што за таа намена е најпогодна во согласност со детскиот психолог или друго стручно лице,
- користење на еднострано огледало доколку се сослушува во просторија на државните органи, кои за тоа имаат технички можности,
- забрана на соочување со лицето против кое се води постапка, доколку детето се наоѓа во посебна душевна состојба, поради видот, тежината и траењето на насилството, злоставувањето и занемарувањето во подолг временски период.

9. ПОСТАПКА ВО КОЈА СЕ ОДЛУЧУВА ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО, А ТОА НЕМА СТАТУС НА СТРАНКА

Детето нема статус на странка во парница во сите оние ситуации кога постапката против сторителот ја повел некој друг (другиот родител, органот за старателство или јавниот обвинител).

Детето, исто така, нема статус на странка ни во судските спорови од семејните односи, во кои се одлучува за правата на полнолетните членови од семејството, дури ни тогаш кога во тие спорови истовремено се одлучува и за неговите права (на пример, брачен спор).

10. ИЗРАЗУВАЊЕ НА МИСЛЕЊЕ НА ДЕТЕТО

Законот за семејство ги обврзува судот и сите државни органи, во сите постапки во кои се одлучува за правата на детето, на неговото мислење да се посвети посебно внимание.

Правото на детето да го искаже своето мислење во тие постапки го има детето без оглед на неговата возраст.

Детето постаро од десет години има право своето мислење да го искаже непосредно.

Мислењето на детето судот го прибавува во соработка со психолог, односно орган на старателство, семејно советувашиште или друга специјализирана установа за посредување во семејните односи и во присуство со лице што детето само ќе го избере.

Должност е на судот, на детето што не навршило десет години од животот, да му овозможи на соодветен начин да го искаже своето мислење и на тоа мислење да му посвети посебно внимание во согласност со неговата возраст и зрелост. За валидноста на прибавеното мислење, задолжително треба да се прибават оценка и мислење од органот за старателство.

Мислењето на детето се дава, по правило, во присуство на полнолетно лице кое детето самостојно го избрало и во кое има доверба и тоа не мора да биде член од семејството.

Детето може своето мислење да го изрази и во присуство на професор или која било друга возрасна личност.

Должност е на судот да утврди дали детето, со оглед на неговите психофизички карактеристики, е способно да формира сопствено мислење и тоа слободно да го изрази и дали тоа е во негов најдобар интерес.

Доколку се исполнети сите овие услови, судот е должен на детето да му ги даде сите потребни известувања и да му даде објаснување за можните последици и дејствија што тие ги преземаат.

Кога дете со пречки во развојот го остварува своето право на непосредно изразување на мислењето во граѓанска судска и управна постапка, согласно со одредбите од законот, во тој случај може да бидат користени услугите за толкување за глувонеми лица. Процесните закони, меѓутоа, не познаваат друг вид помош или други технички средства.

11. КОГА ДЕТЕТО НЕМА ПРАВО ДА ГО ДАДЕ СВОЕТО МИСЛЕЊЕ

Детето, согласно со одредбите од ЗПП, е лишено од правото да го искаже своето мислење, секогаш кога судот ќе процени дека мислењето на детето е во спротивност со неговиот најдобар интерес. Притоа не е предвидено правно средство со кое може да се издејствува контрола на ваквата одлука во текот на постапката пред првостепениот суд.

Одлуката на првостепениот суд со која на детето му се ускратува правото да го изрази своето мислење може да се побива единствено само со жалба против првостепената пресуда со која е одлучено за главната работа и поради тоа мора да биде образложено.

12. НАЈДОБАР ИНТЕРЕС НА ДЕТЕТО

Судот е должен, со донесување на одлуката за детето, да обезбеди таква заштита и грижа кои се неопходно потребни за неговиот развој, земајќи ги притоа предвид правата и обврските на неговите родители, законскиот старател или други лица што се правно одговорни за детето.

Судот најдобриот интерес на детето ќе го утврди земајќи ги предвид следниве елементи на проценка:

- карактеристики на детето (возраста, полот, потеклото, пречките во развојот, нарушување во социјалното однесување и други слични околности),
- безбедност на детето – ризик од повреди или оштетувања,
- желби и чувство на детето со оглед на неговата возраст и зрелост,
- потреби на детето – физички, емоционални, здравствени, воспитни потреби во врска со живеалиштето, исхраната, облеката,
- способност на родителот за задоволување на утврдените потреби на детето,
- ресурси што може да се употребат за обезбедување на поттикнувачки услови за раст и развој на детето,
- очекувани влијанија за евентуални промени на околностите на детето,
- потребно време за приспособување во нова средина или за отстранување на последиците од насилство, односно злоставување и занемарување.

13. ЖАЛБЕНА ПОСТАПКА

Детето е легитимирано да изјави жалба само доколку во постапката било странка.

Доколку детето има парнична способност, тогаш може да поднесе жалба, а кога нема, тоа може да го направи преку законскиот застапник.

ШЕМАТСКИ ПРИКАЗ ЗА ОБЕСШТЕТУВАЊЕ НА ДЕТЕ-ЖРТВА

ПРЕСУДА

БАРАЊЕ

за обесштетување до судот
чл. 152 ст. 1 од ЗПД

1. утврдено дека е дете-жртва,
2. оштетено со дејствие што со закон е предвидено како кривично дело,
3. на детето му е признато имотно- право побарување чл. 152 ст. 1 од ЗПД

РЕШЕНИЕ

за обесштетување чл. 152 ст. 3
од ЗПД

- во износ на досуденото имотно-правно побарување,
- без зголемување по основ на камати и други дополнителни трошоци околу извршувањето

Подносител чл. 152 ст. 1 од ЗПД:
- детето-жртва,
- неговиот родител,
- неговиот старател

ОДБИЕНО БАРАЊЕ

чл. 152 ст. 3 од ЗПД

Конечното решение за исплата на обесштетувањето судот го доставува до министерството за правда чл.152 ст.4 од ЗПД

ЖАЛБА

до апелациониот суд во рок од 8 дена

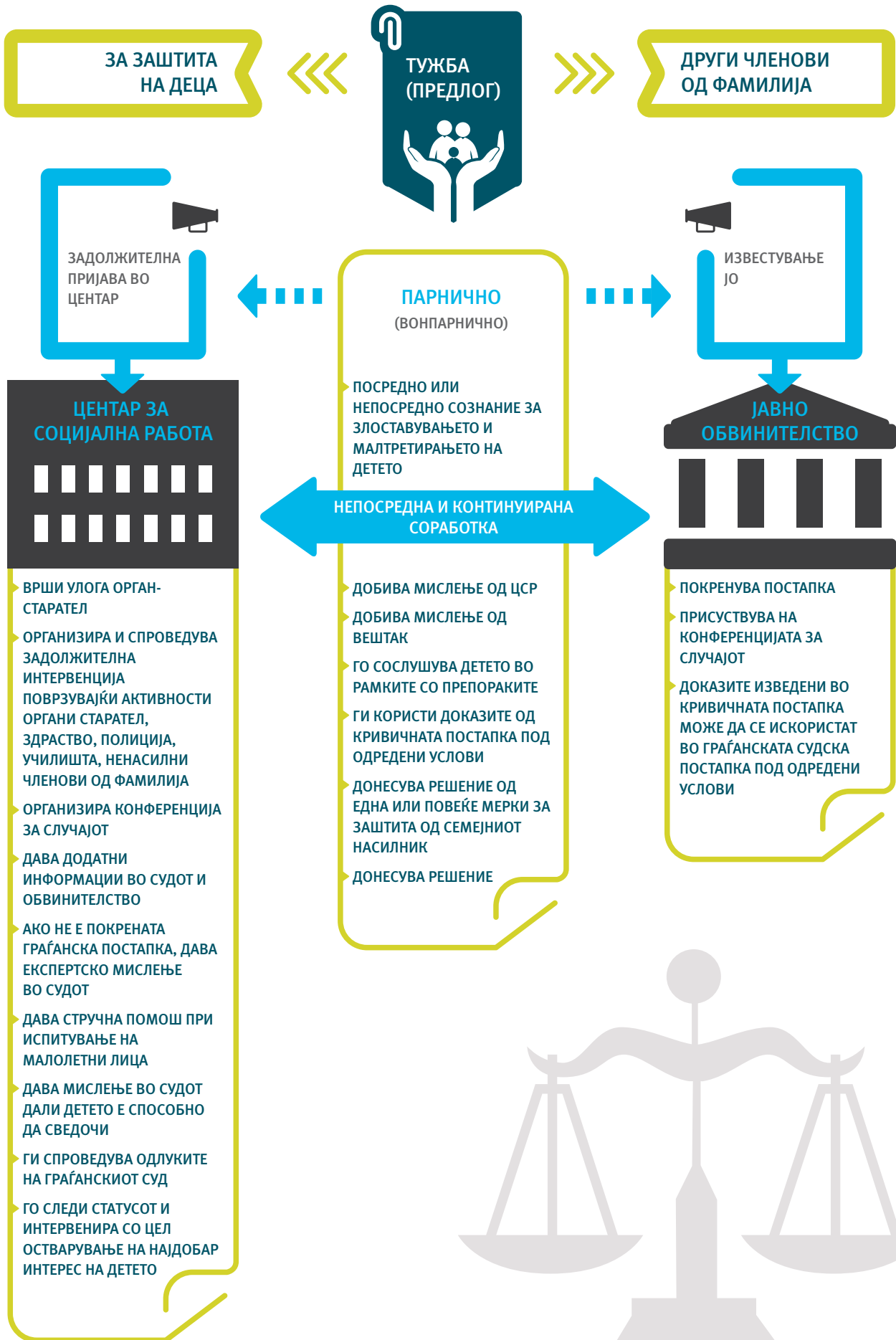
Исплата на обештетувањето на детето-жртва од буџетот на министерството за правда

Ако обесштетувањето е исплатено од средствата од чл.151 ст.1 од ЗПД, судот го доставува решението за обесштетување до државниот правобранител чл. 152 ст.6 од ЗПД

Го известува судот што го донел решението најдоцна еден месец од извршената исплата

Поведување постапка за присилно извршување од имотот на сторителот чл. 152 ст. 6 од ЗПД

ПОСТАПУВАЊЕ НА СУД СО ДЕТЕ – ЖРТВА

АНЕКС 1 - МЕЃУНАРОДНИ И РЕГИОНАЛНИ СТАНДАРДИ РЕЛЕВАНТНИ ЗА ЗАШТИТАТА НА ДЕЦА – ЖРТВИ

A. МЕЃУНАРОДНИ СТАНДАРДИ ЗА ДЕТСКИ ПРАВА

1. Декларација за човековите права на ОН, 1948 година

Ги дефинира основните права што ги имаат сите човечки суштества, без каква било дискриминација. Таа изврши големо влијание и претставуваше основа за усвојување на бројни други инструменти, стандарди и упатства, во сферата на човековите права.

2. Европска конвенција за заштита на човековите права и основни слободи, 1950 година

Ги идентификува неотуѓивите права и слободи, кои ги поседува секој човек и ги обврзува државите-потписнички да ги гарантираат и штитат овие права, без каква било дискриминација. Кон неа се усвоени и 14 протоколи, со кои се менуваат некои од оригиналните членови или, пак, се додаваат некои дополнителни права и безбедносни мерки. За кршење на правата загарантирани со Конвенцијата, надлежен е Европскиот суд за човекови права, а секој поединец (вклучително и дете) пред него може да поднесе тужба против соодветната држава-потписничка, наведувајќи го видот на прекршувањето на правата загарантирани со Конвенцијата.

3. Конвенција на ОН против тортура и друг вид сурово, нечовечно или деградирачко постапување, 1984 година (заедно со нејзиниот Факултативен протокол од 2002 година)

Конвенцијата против тортура предвидува забрана на тортурата, без разлика на условите и ги обврзува државите-потписнички да преземат мерки со кои ќе се спречи каква било тортура и какво било друго сурово, нечовечно или деградирачко постапување.

Конвенцијата бара од државите да ги истражат и кривично да ги гонат сите наводни случаи на тортура и да обезбедат обука за спречување на тортурата за сите припадници на органите за спроведување на законот и армијата.

Предвидува воспоставување на Комитет за борба против тортура, кој врши следење и контрола на примената на Конвенцијата и од државите бара редовно известување, во однос на нејзината имплементација. Со Факултативниот протокол е предвидено воспоставување на национални превентивни механизми за спречување на тортура, задолжени и за посета на местата каде што лицата се држат во притвор, како и за примање на сите жалби и поплаки во однос на наводните случаи на тортура и нивно соодветно истражување. Тој предвидува и постоење на Поткомитет за спречување на тортура, кој има право да врши посети на сите места каде што има притворени или затворени лица во земјите-потписнички.

4. Европска конвенција за спречување на тортура и нечовечно или деградирачко постапување или казнување, 1987 година

Врз основа на членот 3 од ЕКЧП, таа дополнително ја зајакнува заштитата на луѓето од евентуална тортура, нечовечно или деградирачко постапување или казнување и го воспоставува Европскиот комитет за борба против тортурата (ЕКТ), кој има овластување да врши посети на сите места, каде што има притворени или затворени лица и да поднесува извештаи до државите, за своите наоди и заклучоци.

5. Конвенција за правата на детето, 1989 година

КПД е најшироко прифатена конвенција, ратификувана од страна на сите освен две држави. Таа предвидува широк спектар на детски права и ги обврзува државите-потписнички нив да ги штитат. Државите се должни, врз редовна основа, да доставуваат извештаи во однос на имплементацијата на овие права до Комисијата за правата на детето, која пак потоа изготвува препораки во однос на конкретната состојба со овие права во земјата. Комисијата за правата на детето има издадено уште 17 дополнителни „Општи коментари“, кои содржат подетални толкувања на некои од детските права содржани во Конвенцијата. Од нив, Општиот коментар бр. 10 (2007) се однесува на правата во малолетничката правда.

6. Упатства на Комитетот на министри при Советот на Европа во однос на правда по мерка на децата, 2010 година

Воспоставени се упатства за третман и мерки што треба да се воведат за заштита на правата на сите деца кои доаѓаат во контакт со правосудните системи во својство на сторители, жртви, сведоци или трети лица во постапките (на пример, во случаи на старателство).

Тие содржат општи начела и специфични упатства за секоја поединечна фаза на судскиот процес.

Б. КРИВИЧНА ПРАВДА

1. Стандардни минимални правила на ОН за третманот на затворените лица, 1955 година

Комплет на необврзувачки правила, со кои се дефинираат начелата преку кои се обезбедува со лицата лишени од слобода, сепак, да се постапува хумано, почитувајќи го нивниот дигнитет.

2. Кодекс на однесување на службениците кои го спроведуваат законот, 1979 година

Правила со кои треба да се обезбеди службените лица на органите за спроведување на законот да ги исполнуваат своите работни должности на хуман начин и да ги почитуваат човековите права на лицата што доаѓаат во директен контакт со нив.

3. Минимални стандардни правила на ОН за спроведување на малолетничката правда, 1985 година („Пекиншки правила“)

Група начела поврзани со спроведување на малолетничката правда, вклучувајќи ги и прашањата како што се: малолетничките судови, возраста на кривична одговорност, кривично гонење на малолетните лица, казнена политика и стандарди за малолетници во случај да се затворени.

4. Упатства на ОН за спречување на малолетничка деликвенција, 1990 година („Упатства од Ријад“)

Ги дефинираат стандардите за спречување на малолетничка деликвенција, вклучувајќи и заштита на децата што се сметаат во ризик од малолетничка деликвенција, како и мерките што треба да се применат за елиминација на ваквите ризици. Упатствата ја унапредуваат улогата што треба да ја имаат различните општествени сектори, како на пример, семејството, заедницата, медиумите и образовниот систем, во однос на спречувањето на малолетничката деликвенција меѓу младите, кои се наоѓаат во ризик.

5. Правила на ОН за заштита на малолетни лица лишени од слобода, 1990 година („Правила од Хавана“)

Комплет начела кои важат за секое малолетно лице лишено од слобода, во која било установа или институција, со кои се обезбедува унапредување на нивниот развој и благосостојба. Овие правила дефинираат стандарди за материјалните услови во случај на лишување од слобода, за заштитата на малолетниците додека се притворени или затворени, како и за образовните, стручните и работните програми.

6. Стандардни минимални правила на ОН за вонинституционални мерки, 1990 година („Правила од Токио“)

Група правила со кои се регулира примената на вонинституционалните казни и безбедносните мерки и гаранции, кои мора да постојат за лицата на кои ќе им бидат одредени ваквите мерки.

7. Упатства за постапување со децата во рамките на кривично-правниот систем, 1997 година

Упатства за начинот на кој треба да се применат начелата од Конвенцијата за правата на детето и другите меѓународни стандарди, поврзани со спроведувањето на малолетничката правда (веќе споменати погоре во текстот).

8. Основни начела на ОН за употреба на програмите за ресторативна правда во кривичната сфера, 2002 година

Говорот за употребата и начелата на програмите за ресторативна правда, за тоа кога тие треба да се користат во рамките на кривично-правниот систем, како тие функционираат и кој сè треба да биде вклучен.

9. Правила на ОН за третманот на жени-затвореници и вонинституционални мерки за жени-сторители, 2010 година („Правила од Бангкок“)

Ги надополнуваат и надминуваат стандардните минимални правила за третманот на затворениците, со цел да се обезбеди соодветно исполнување на правата на жените и задоволување на нивните потреби.

В. ЖРТВИ И СВЕДОЦИ

1. Декларација за основните начела на правда за жртвите од криминал и злоупотреба на моќ и службени овластувања, 1988 година

Предлага и промовира конкретни мерки, кои треба да бидат преземени, со цел да се гарантираат правата на жртвите и да се подобри нивниот пристап до правда, социјална помош, надоместок на штета и компензација.

2. Упатства на ОН за правда во ситуации во кои се работи за деца-жртви и сведоци на криминал, 2005 година

Упатства за третманот на децата-жртви и сведоци на криминал, нивните права и мерките што треба да се преземат за да се обезбеди исполнување на таквите права и заштита на децата од какво било страдање во текот на целокупниот правосуден процес.

Исто така, од меѓународните инструменти значајни за деца-жртви на кривични дела се:

- Заштита на сведоците и жртвите - ЕКО SOS упатства – Резолуција 2004/27 - Упатства за правосудните прашања кои вклучуваат деца-жртви и сведоци на кривични дела,
- Совет на Европа, Препорака Rec (2006) 8, Комитет на министри до земјите-членки за помош на жртвите на криминал,
- Факултативен протокол кон Конвенцијата за правата на децата кој се однесува на вклучување на децата во оружени конфликти,
- Факултативен протокол кон Конвенцијата за правата на детето кој се однесува на продажба на деца, детска проституција и детска порнографија,

- Протокол за превенција, сузбивање и казнување на трговијата со лица, особено жени и деца, со кој се дополнува Конвенцијата на Обединетите нации против транснационалниот организиран криминал,
- Конвенцијата за заштита на децата од сексуална експлоатација и сексуално злоставување,
- Упатства на Советот на Европа за пријателска правда за децата од 2010 година.

За жал, до денес не е усвоен ниту еден меѓународен инструмент со правно-обврзувачка сила кој би се однесувал единствено на правата на децата-жртви и сведоци. Сепак, обврските што произлегуваат од меѓународното право можат да се најдат во меѓународните инструменти со поширок опфат.

Во 1989 година беше усвоена Конвенцијата за правата на детето. Членот 3 утврдува дека при преземањето на какви било дејствија кои се однесуваат на децата, мора да се води примарна грижа за интересите на детето. Неопходно е обезбедување услуги и капацитети во сферата на безбедноста, здравјето, доволен број соодветен персонал, како и компетентен надзор. Членот 39 налага преземање мерки за унапредување на физичкото и психичкото закрепнување и социјална реинтеграција на децата-жртви на занемарување, злоупотреба, мачење и друг суров, нечовечки или понижувачки третман.

Европската конвенција за човекови права од 1950 година, во членот 6, упатува на незадолжителност за јавно објавување на пресудите кога во судскиот процес учествувале деца. Европската конвенција за остварување на правата на децата од 1996 година ги обезбедува правата на: советување, можност на изразување на сопствените видувања и запознавање со можните последици од таквите искази, како и можните последици на која било одлука (член 3). Во членот 5 е предвидено правото на асистенција од страна на соодветно лице по избор на детето, кое би му помогнало да ги изрази своите ставови и видувања.

Дел од принципите врз кои се заснова ревидираната Европска социјална повелба од 1996 година се однесуваат на задолжителноста од заштита на физичките и моралните опасности на кои се изложени децата, како и на правата на соодветна социјална, правна и економска заштита.

Во 2012 година, ЕУ ја усвои Директивата за воспоставување на минимум стандарди за правата, поддршката и заштитата на жртвите на кривични дела. Директивата 320 ги содржи решенијата од претходно анализираниот меѓународни инструменти, но воведува и новини.

Така на пример, во членовите 23 и 24 се наведува дека: сите сослушувања треба да ги спроведува едно лице, се забрануваат прашања што се однесуваат на приватниот живот на детето, аудиовизуелни снимки може да се користат за кое било сослушување, како и во случаите кога не може да се утврди дали странката е дете, а постојат основи за верување дека е, таа да биде сметана како дете.

ВТОР ДЕЛ

ЛИСТИ НА ЧЕКОРИ ЗА
ПОСТАПУВАЊЕ СО
ДЕТЕ–ЖРТВА ЗА ПОЛИЦИЈА
И ЈАВЕН ОБВИНИТЕЛ

ЛИСТА НА ЧЕКОРИ ЗА ПОСТАПУВАЊЕ СО ДЕТЕ-ЖРТВА

ПРАШАЊА

ДА

НЕ

ЗАБЕЛЕШКА

1

ПРИЈАВУВАЊЕ НА НАСТАНОТ

Кривично-правниот настан се случил на дд/мм/гг во _____ часот, на (улица, број, место, општина).

Од кого е пријавен кривично-правниот настан?

- од семејство
- од родител
 - татко
 - мајка
 - брат/сестра
 - баба/дедо
 - друг роднина _____ (наведи кој)
- од старател
- од дете-жртва
- од сосед
- од сведок/очевидец
- телефонско јавување
 - анонимно
 - легитимирано (кое лице)
- лично забележување на полициски службеник
- од институција
 - наведете ја институцијата
- од други правни лица
 - наведете од кој
- од друг извор (наведете го изворот) _____.

2

ЕВИДЕНЦИЈА И ИЗВЕСТУВАЊЕ ЗА КРИВИЧНО-ПРАВЕН НАСТАН ВО КОЈ ИМА ДЕТЕ-ЖРТВА НА КРИВИЧНО ДЕЛО

Известувањето за детето-жртва е заведено во службените евиденции на МВР:

- во книгата за дневни настани,
- составена е службена белешка
- составен е записник за прием на кривична пријава
- составен е записник за пријава на настан
- евидентирана е интервенција
- евидентирана е поплака
- направен е увид во записникот на аналитика -регистрирање на кривичната пријава и кривичното дело во записникот на аналитика.

По пријавувањето на настанот и примената пријава, односно известување за дете-жртва, дежурниот полициски службеник веднаш го известил:

- инспекторот за деца
- надлежниот јавен обвинител за деца
- сменоводителот
- лицето за прифаќање
- надлежниот центар за социјална работа

3

ПОСТАПУВАЊЕ ПО ПРИЈАВАТА

Излегување на лице место по пријавувањето на настанот:

- без одлагање итно е излезено на местото на настанот
- констатирана е потребата дека треба да се излезе на лице место во рок од ____
- не е излезено на лице место
- дежурен, сменоводител или лице за прифаќање го известил јавниот обвинител за потребата од излегување на лице место
- дежурен, сменоводител или лице за прифаќање го известил ЦСР
- заедно со јавниот обвинител е излезено на лице место
- заедно со ЦСР е излезено на лице место

- јавниот обвинител не излегол на лице место
- ЦСР не излегол на лице место.

По пријавувањето на настанот и примената пријава, односно известување за дете-жртва кај надлежниот јавен обвинител и ЦСР:

- јавниот обвинител веднаш пристигнал во полициската станица/местото на пријавување на настанот
- јавниот обвинител дал упатства за постапување по предметот во негово отсуство
- претставник од ЦСР веднаш пристигнал во полициската станица/местото на пријавување на настанот
- претставник на ЦСР дал упатства за постапување по предметот во негово отсуство.

4

СТРУЧНОСТ И ПРОФЕСИОНАЛНОСТ ВО ПОСТАПУВАЊЕТО

- поседуваат посебни знаења и искуство во работата со дете-жртва
- други стручни лица затекнати на работа

5

УПОТРЕБАТА НА МАЈЧИН ЈАЗИК ВО ПОСТАПКАТА

Во постапката во полиција, на детето-жртва:

- му е обезбедено правото да зборува на својот мајчин јазик преку обезбедување на преведувач/ толкувач
- не му е обезбедено правото да зборува на својот мајчин јазик поради:
 - неможност да се најде преведувач/ толкувач
 - други причини _____ (наведи кои)

6

ИТНОСТ ВО ПОСТАПУВАЊЕТО

Полицискиот извештај е изготвен:

- веднаш,
- во рок од 12 часа од интервенцијата,
- не е изготвен полициски извештај

Изготвување кривична пријава:

- во најкраток можен рок од _____ е изработена кривичната пријава
- поради сложеноста на предметот, кривичната пријава е изработена во рок од _____ (наведете го рокот).

7

ПРОЦЕСНА ЗАШТИТА НА ДЕТЕТО-ЖРТВА НА КРИВИЧНО ДЕЛО

Потреба од посебна процесна заштита:

- утврдена е потреба од посебна процесна заштита
- не е утврдена потреба од посебна процесна заштита
- нема потреба од посебна процесна заштита
- детето-жртва е поучено за правото на посебна заштита
- детето-жртва не е поучено за правото на посебна процесна заштита
- детето-жртва нема потреба во овој случај да се поучи за правото на посебна процесна заштита
- веднаш, а најдоцна во рок од 12 часа, до надлежниот суд е доставен предлог за изрекување на привремена мерка за заштита.

Во случај на предмети од семејно насилство, се организира:

- преземање мерки за заштита на жртвите на семејно насилство
- немапреземање мерки за заштита на жртвите на семејно насилство
- информирање на жртвата за правото за поднесување предлог до судот за изрекување на привремена мерка за заштита од семејно насилство
- нема информирање на жртвата за правото за поднесување предлог до судот за изрекување на привремена мерка за заштита од семејно насилство.

8

МЕСТО НА НАСТАНОТ И ОБЕЗБЕДУВАЊЕ ДОКАЗИ

На лице место:

- е затекнат сторителот на кривичното дело
- не е затекнат сторителот на кривичното дело

<ul style="list-style-type: none"> се затекнати повредени лица не се затекнати повредени лица. 			
Обезбедување информации:			
<ul style="list-style-type: none"> обезбедени се потребните и неопходни информации за настанот 			
<ul style="list-style-type: none"> обезбедени се потребните и неопходни информации за сторителот 			
<ul style="list-style-type: none"> обезбедени се потребните и неопходни информации за жртвата 			
<ul style="list-style-type: none"> обезбедени се потребните и неопходни информации за сведоците. 			
Земени се:			
<ul style="list-style-type: none"> изјава од жртвата 			
<ul style="list-style-type: none"> изјава од извршителот 			
<ul style="list-style-type: none"> изјава од сведоците 			
<ul style="list-style-type: none"> земени се изјави од други лица _____ наведете кои? 			
Обезбедување доказен материјал:			
<ul style="list-style-type: none"> обезбедено е местото на настанот 			
<ul style="list-style-type: none"> обезбеден е доказниот материјал 			
<ul style="list-style-type: none"> извршен е увидот 			
<ul style="list-style-type: none"> подигнат е доказниот материјал 			
<ul style="list-style-type: none"> направени се консултации со јавниот обвинител 			
<ul style="list-style-type: none"> привремено се одземени предмети 			
<ul style="list-style-type: none"> собрани се, во координација со ЦСР, неопходните релевантни материјални податоци и докази. 			
Одземање предмети со кои е сторено кривичното дело:			
<ul style="list-style-type: none"> привремено е одземено оружјето од сторителот 			
<ul style="list-style-type: none"> покрената е постапка за одземање на дозволата за оружје. 			
Лицето што се сомничи дека е сторител на кривичното дело е:			
<ul style="list-style-type: none"> лишено од слобода 			
<ul style="list-style-type: none"> не е лишено од слобода 			
<ul style="list-style-type: none"> задржано во полициската станица 			
<ul style="list-style-type: none"> во бегство 			

9

ПРОЦЕНКА НА РИЗИКОТ/СОСТОЈБАТА НА ДЕТЕТО-ЖРТВА НА КРИВИЧНО ДЕЛО

За детето-жртва на кривично дело:

- полицијата веднаш се координира со ЦСР и ги известува за случајот за да може да се обезбеди неопходната заштита на детето-жртва
- проценката на ризикот и планот за спасување се подготвени пред интервенцијата за спасување на детето-жртва
- проценката е направена заедно со Центарот за социјална работа
- обезбедена е соодветна здравствена заштита
- нема потреба од посебна здравствена заштита
- извршен е преглед од здравствен работник и здравствена установа
- детето е однесено во најблискиот медицински центар или болница
- направен е преглед на физичката и душевната состојба на детето
- даден е друг медицински третман на детето-жртва (наведете кој)
- обезбедена е соодветна медицинска документација

10

ПРОЦЕСНИ ПРАВИЛА

Изготвување писмена документација и евидентирање:

- изготвена е службена белешка
- изготвен е записник
- медицинските наоди и сите поврзани и сродни документи се препратени до обвинителството
- распитот и изјавите на жртвата се евидентирани
- направена е видео снимка со претходно информирање и добиена согласност од жртвата.
- разговорот со детето е воден од полициски службеник кој има поминато соодветна обука за работа на случаи во кои има виктимизација на деца.

Процесни правила:

- детето-жртва е одвоено од престапникот,
- детето-жртва е одвоено од престапникот кој е исто така дете

- користен е посебен превоз
- користени се посебни простории за чекање
- користени се посебни простории во кои се врши распитот
- почитувано е правото на приватност на детето

11

ПРАВИЛА ЗА ВОДЕЊЕ НА РАЗГОВОР СО ДЕТЕ-ЖРТВА

Пред започнувањето на разговорот, детето-жртва е поучено за:

- неговите права на посебна процесна заштита
- правото на употреба на својот мајчин јазик
- правото на бранител по службена должност
- правото на правна помош од адвокат пред давањето на исказ, односно изјава или поднесување на имотно-правно барање,
- правото на надоместок на материјална и нематеријална штета согласно со програмата од членот 151 од ЗПД, под услови и на начин пропишан со членот 152 од ЗПД, доколку надоместокот на штета не може да се обезбеди од осудениот
- правото на поднесување предлог до судот за изрекување на привремена мерка за заштита од семејно насилство
- расположливите здравствени, психолошки, социјални или други услуги, како и за начините на пристап до тие услуги

Каде е воден разговорот?

- во специјална/посебна/просторија приспособена за работа со деца,
- во станот каде што живее детето,
- на местото на настанот,
- на друго место _____ (наведете кое)

Просторијата за работа со деца-жртви:

- е звучно изолирана,
- е опремена со посебни визуелно-тонски средства, со технички средства за комуникација, камера/за снимање на разговорот (целата соба – и однесувањето на детето и реакциите), микрофон/за снимање на звук, аудио и видео опрема (ВХС касети на ДВД),

<ul style="list-style-type: none"> • гарантира физичка и ментална безбедност на детето-жртва, 			
<ul style="list-style-type: none"> • е насликана во бои, 			
<ul style="list-style-type: none"> • е опремена со материјали и опрема корисни за собирање на информации од дете-жртва (обоени моливи, хартија, кукли итн.) 			
Кога е воден разговорот?			
<ul style="list-style-type: none"> • веднаш по настанот, 			
<ul style="list-style-type: none"> • по _____ часа од настанот, 			
<ul style="list-style-type: none"> • по неколку дена 			
<ul style="list-style-type: none"> • по неколку недели 			
Разговорот со дете-жртва е воден?			
<ul style="list-style-type: none"> • во присуство на надлежен јавен обвинител, 			
<ul style="list-style-type: none"> • во присуство на стручно лице од ЦСР, 			
<ul style="list-style-type: none"> • во присуство на родителот, 			
<ul style="list-style-type: none"> • во присуство на адвокат 			
Колкупати е воден разговорот?			
<ul style="list-style-type: none"> • еднаш, детално и потполно со претходна добра подготовка, 			
<ul style="list-style-type: none"> • двапати, поради _____ 			
<ul style="list-style-type: none"> • неколкупати (наведете колку пати) _____ 			
Разговор со родители:			
<ul style="list-style-type: none"> • извршен разговор со еден родител (старател), <ul style="list-style-type: none"> – мајка – татко 			
<ul style="list-style-type: none"> • извршен разговор со двајцата родители, 			
<ul style="list-style-type: none"> • заеднички разговор со детето и родителот, 			
<ul style="list-style-type: none"> • посебен разговор со родителот 			
По завршувањето на постапката во полиција, при изготвувањето на кривичната пријава:			
<ul style="list-style-type: none"> • таа се изработува во најкраток можен рок од _____ 			
<ul style="list-style-type: none"> • поради сложеноста на предметот, се изработува во рок од _____ (наведете го рокот) 			

- обезбедени се материјални докази заедно со пријавата
- направена е консултација со ОЈО
- проследена е кривичната пријава на евидентирање и обработка до Одделението за криминалистичко-разузнавачка анализа
- проследена е до ОЈО

12

КООРДИНАЦИЈА И СОРАБОТКА ЗА РЕАЛИЗАЦИЈА НА НАСТАНОТ

Полициските службеници – инспекторот за деца и социопатолошки појави:

- соработувале со сите надлежни институции
- не соработувале со сите надлежни институции _____ наведете со кои
- учествувале во преземањето на мерките и активностите на надлежните институции во функција на најдобриот интерес на детето, без разлика дали детето е во ризик, жртва или сторител на кривично дело или прекршок
- не учествувале во преземањето на мерките и активностите на надлежните институции во функција на најдобриот интерес на детето
- наведете ги причините зошто не учествувале _____

Датум: _____

Одговорен полициски службеник: _____

Началник на СВР: _____

ЛИСТА НА ЧЕКОРИ ЗА ПОСТАПУВАЊЕ СО ДЕТЕ-ЖРТВА

ПРАШАЊА

ДА

НЕ

ЗАБЕЛЕШКА

1

ПРИЈАВУВАЊЕ НА НАСТАНОТ

Од кого е пријавен кривично-правниот настан?

<ul style="list-style-type: none"> • од полиција/кривична пријава 			
<ul style="list-style-type: none"> • од семејство 			
<ul style="list-style-type: none"> • од родител <ul style="list-style-type: none"> – татко – мајка – брат/сестра – баба/дедо – друг роднина _____ (наведи кој) 			
<ul style="list-style-type: none"> • од старател 			
<ul style="list-style-type: none"> • од дете-жртва 			
<ul style="list-style-type: none"> • од сосед 			
<ul style="list-style-type: none"> • од сведок/очевидец 			
<ul style="list-style-type: none"> • телефонско јавување <ul style="list-style-type: none"> – анонимно – легитимирано (кое лице) 			
<ul style="list-style-type: none"> • лично забележување на полициски службеник 			
<ul style="list-style-type: none"> • од институција <ul style="list-style-type: none"> – наведете ја институцијата 			
<ul style="list-style-type: none"> • од други правни лица <ul style="list-style-type: none"> – наведете од кој 			
<ul style="list-style-type: none"> • од друг извор (наведете го изворот) _____. 			

2

ЕВИДЕНЦИЈА И ИЗВЕСТУВАЊЕ ЗА КРИВИЧНО-ПРАВЕН НАСТАН ВО КОЈ ИМА ДЕТЕ-ЖРТВА НА КРИВИЧНО ДЕЛО

Известување за дете-жртва е заведено во службените евиденции на јавното обвинителство:

- во уписникот КО (кривично обвинение) кога сторителот на кривичното дело е полнолетен граѓанин,
- во уписникот КОД (кривично обвинение /дете) кога сторителот на кривичното дело е полнолетен граѓанин.

По пријавувањето на настанот и примената пријава, јавниот обвинител веднаш го известил:

- надлежниот центар за социјална работа.

3

ПОСТАПУВАЊЕ ПО ПРИЈАВАТА

Излегување на лице место по пријавувањето на настанот:

- јавниот обвинител излезе на лице место со полицијата
- на лице место е повикан и ЦСР
- јавниот обвинител констатира дека нема потреба да се излезе на лице место
- ЦСР не излегол на лице место.

По примената пријава, надлежниот јавен обвинител и ЦСР:

- јавниот обвинител веднаш пристигнал во полициската станица/местото на пријавување на настанот
- јавниот обвинител дал упатства за постапување по предметот во негово отсуство
- претставник од ЦСР веднаш пристигнал во полициската станица/местото на пријавување на настанот
- претставник на ЦСР дал упатства за постапување по предметот во негово отсуство.

4

УПОТРЕБАТА НА МАЈЧИН ЈАЗИК ВО ПОСТАПКАТА

Во постапката во обвинителството, на детето-жртва:

- му е обезбедено правото да зборува на својот мајчин јазик преку обезбедување на преведувач/ толкувач
- не му е обезбедено правото да зборува на својот мајчин јазик поради:
 - неможност да се најде преведувач/ толкувач
 - други причини _____ (наведи кои)

5

ИТНОСТ ВО ПОСТАПУВАЊЕТО

Обвинението е изготвено

- веднаш,
- во рок од _____ од денот на пријавата
- не е изготвено обвинение

6

ПОТРЕБА ОД ПРОЦЕСНА ЗАШТИТА НА ДЕТЕТО-ЖРТВА НА КРИВИЧНО ДЕЛО

Потреба од посебна процесна заштита:

- утврдена е потребата од посебна процесна заштита
- не е утврдена потребата од посебна процесна заштита
- нема потреба од посебна процесна заштита
- детето-жртва е поучено за правото на посебна заштита
- детето-жртва не е поучено за правото на посебна процесна заштита
- детето-жртва нема потреба во овој случај да се поучи за правото на посебна процесна заштита
- веднаш, а најдоцна во рок од 12 часа, до надлежниот суд е доставен предлог за изрекување на привремена мерка за заштита.

Во случај на предмети од семејно насилство:

- преземени се мерки за заштита на жртвите на семејно насилство
- не се преземени мерки за заштита на жртвите на семејно насилство
- информирана е жртвата за правото за поднесување предлог до судот за изрекување на привремена мерка за заштита од семејно насилство

- не е информирана жртвата за правото за поднесување предлог до судот за изрекување на привремена мерка за заштита од семејно насилство.

7

ОБЕЗБЕДУВАЊЕ ДОКАЗИ

Обезбедување информации:

- обезбедени се потребните и неопходни информации за настанот
- обезбедени се потребните и неопходни информации за сторителот
- обезбедени се потребните и неопходни информации за жртвата
- обезбедени се потребните и неопходни информации за сведоците.

Земени се изјави од:

- жртвата
- извршителот
- сведоците
- други лица _____ наведете кои?

Обезбедување доказен материјал:

- обезбедено е местото на настанот
- обезбеден е доказниот материјал
- извршен е увидот
- подигнат е доказниот материјал
- направени се консултации со јавниот обвинител
- привремено се одземени предмети
- собрани се, во координација со ЦСР, неопходните/ релевантни материјални податоци и докази.

Одземање предмети со кои е сторено кривичното дело:

- привремено е одземено оружјето од сторителот
- покрената е постапка за одземање на дозволата за оружје.

Лицето што се сомничи дека е сторител на кривичното дело:

- е лишено од слобода
- не е лишено од слобода
- задржано во полициската станица
- во бегство

8

ПРОЦЕНКА НА РИЗИКОТ/СОСТОЈБАТА НА ДЕТЕТО-ЖРТВА НА КРИВИЧНО ДЕЛО

За дете-жртва на кривично дело:

- Обвинителството веднаш се координира со ЦСР и ги известува за случајот за да може да се обезбеди неопходната заштита на детето-жртва
- Проценката на ризикот и планот за спасување се подготвени пред интервенцијата за спасување на детето-жртва
- Проценката е направена заедно со центарот за социјална работа
- Обезбедена е соодветна здравствена заштита
- Нема потреба од посебна здравствена заштита
- Извршен е преглед од здравствен работник и здравствена установа
- Детето е однесено во најблискиот медицински центар или болница
- Направен е преглед на физичката и душевната состојба на детето
- Даден е друг медицински третман на детето-жртва (наведете кој)
- Обезбедена соодветна медицинска документација

9

ПРОЦЕСНИ ПРАВИЛА

Изготвување писмена документација и евидентирање:

- изготвен е записник
- медицинските наоди и сите поврзани и сродни документи се во прилог на обвинението
- распитот и изјавите на жртвата се евидентирани
- направена е видео снимка со претходно информирање и добиена согласност од жртвата

- разговорот со детето е воден од јавен обвинител кој има поминато соодветна обука за работа на случаи во кои има виктимизација на деца.

Процесни правила:

- детето-жртва е одвоено од престапникот,
- детето-жртва е одвоено од престапникот кој е исто така дете
- користен е посебен превоз
- користени се посебни простории за чекање
- користени се посебни простории во кои се врши распитот
- почитувано е правото на приватност на детето

10

ПРАВИЛА ЗА ВОДЕЊЕ НА РАЗГОВОР СО ДЕТЕ-ЖРТВА

Пред започнувањето на разговорот, детето-жртва е поучено за:

- неговите права на посебна процесна заштита
- правото на употреба на својот мајчин јазик
- правото на бранител по службена должност
- правото на правна помош од адвокат пред давањето на исказ, односно изјава или поднесување на имотно-правно барање,
- правото на надоместок на материјална и нематеријална штета согласно со програмата од членот 151 од ЗПД, под услови и на начин пропишани со членот 152 од ЗПД, доколку надоместокот на штета не може да се обезбеди од осудениот
- правото на поднесување предлог до судот за изрекување на привремена мерка за заштита од семејно насилство
- расположливите здравствени, психолошки, социјални или други услуги, како и за начините на пристап кон тие услуги

Каде е воден разговорот?

- во специјална просторија приспособена за работа со деца,
- во станот каде што живее детето,
- на местото на настанот
- на друго место _____ (наведете кое)

Кога е воден разговорот?

- веднаш по настанот,
- по _____ часа од настанот,
- по неколку дена
- по неколку недели

Пред кого е воден разговорот?

- во присуство на стручно лице од ЦСР
- во присуство на родителот
- без присуство на родителот
- во присуство на бранителот
- без присуство на бранителот

Колкупати е воден разговорот?

- еднаш, детално и потполно со претходна добра подготовка,
- двапати, поради _____
- неколкупати (наведете колку пати) _____

Разговор со родители?

- извршен разговор со еден родител (старател)
- извршен разговор со двајца родители,
- заеднички разговор со детето и родителот.
- посебен разговор со родителот

По завршувањето на разговорот со детето-жртва, тоа:

- е поучено за постапката за спогодување за вина со обвинетиот
- не е поучено дека постои можност јавниот обвинител да се спогоди со обвинетиот
- е поучено за можноста од постапка за медијација
- не е поучено за можноста од постапката за медијација

11

КООРДИНАЦИЈА И СОРАБОТКА ЗА РЕАЛИЗАЦИЈА НА НАСТАНОТ

Јавното обвинителство:

- соработува со сите надлежни институции
- учествува во преземањето на мерките и активностите на надлежните институции во функција на најдобриот интерес на детето, без разлика дали детето е во ризик, жртва или сторител на кривично дело или прекршок

Датум: _____

Јавен обвинител: _____

